Історія Королеви

University of Alberta Library
0 1620 2352 5569

Календар-Альманах

Українського Голосу

на 1972 рік

КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ
„УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ"

CALENDAR-ALMANAC

of

Ukrainian Voice

FOR THE LEAP YEAR

1 9 7 2

Published and Printed by
TRIDENT PRESS LTD.
210-216 Dufferin Ave., Winnipeg, Manitoba,
Canada

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
Українського Голосу

НА ПЕРЕСТУПНИЙ РІК

1 9 7 2

Накладом і друком
ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ ТРИЗУБ
210-216 Дафферин Аве., Вінніпеґ, Манітоба,
Канада

Січень – January

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 10 годин Ніч має 14 годин
1	С	19	**Горожанський Новий Рік.** Св. Прп. Іллі, Мч. Вонифатія.	
2	**Н**	**20**	Прп. Сильвестра Києво-Печ., Свщмч. Ігнатія Богоносця.	
3	П	21	Св. Петра Митроп. Київськ., Св. мчц. Юліянії.	
4	В	22	Св. Влмчц. Анастасії, Св. Хрисочона, Феодотії і інш.	
5	С	23	Св. 10 мчц., що в Криті; Св. Прп. Нифонта Єп. Кипрськ.	
6	Ч	24	**Навечер'я Різдва Христового.** Св. Про-мчц. Євгенії. **Піст.**	
7	П	25	**РІЗДВО ГОСПОДА ІСУСА ХРИСТА.**	
8	С	26	**2-ий день Різдва Христ. Собор Пресв. Богородиці.**	
9	**Н**	**27**	**3-ий день Різдва Христов. Св. Первомуч. Архид. Стеф.**	
10	П	28	Свв. 20,000 Мучч. Никомидійських. Св. Ап. Ніканора.	
11	В	29	Прп. Марка Києво-Печ., Свв. 14 тис. дітей Іродом забит.	
12	С	30	Св. мчц. Анісії; Прп. Зотика.	
13	Ч	31	**Оддання Свята Різдва Христов.** Прп. Меланії Римл.	
14	П	1	**Січень. ТРАДИЦ. НОВИЙ РІК. Обрізання Гос. Св. Вас. В.**	
15	С	2	Прп. Сильвестра Києво-Печ., Прп. Сильвестра Папи Рим.	
16	**Н**	**3**	**Неділя перед Богоявлен.** Прр. Малахії; Мч. Гордія.	
17	П	4	Прп. Акили Києво-Печ. Собор Свв. 70 Апостол.	
18	В	5	Свв. мчч. Феопемпта й Феони. **Йордан. Св. Вечір. Піст.**	
19	С	6	**БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ — ЙОРДАНЬ — ВОДОХР.**	
20	Ч	7	**Собор Св. Івана Хрестителя.**	
21	П	8	Прп. Григорія Києво-Печ., Прп. Домникії.	
22	С	9	Св. мч. Поліевкта. Прп. Евстратія.	
23	**Н**	**10**	**Неділя по Богоявленні.** Св. Григорія Єп. Ніськ. (Закхея).	
24	П	11	Прп. Феодосія Велик. Прп. Феодосія Антіох.	
25	В	12	Св. мчц. Татіяни, Св. Сави Архиєп. Сербськ.	
26	С	13	Свв. мчч. Ермила й Стратоника.	
27	Ч	14	**Оддання Богоявлення.** Св. Рівноап. Ніни Грузінськ.	
28	П	15	Прп. Павла Фівейськ., Прп. Івана-Кущника.	
29	С	16	Св. Ап. Петра. Св. мчц. Леоніли, Св. мч. Доната.	
30	**Н**	**17**	**Неділя про Митаря й Фарисея.** Прп. Антонія Вел.	
31	П	18	Свв. Афанасія й Кирила-Арх-єпп. Александрійськ.	

Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись — значить не жити, а бути мертвим, ажде турбота — рух душі, а життя — це рух.

Г. Сковорода

UNIVERSITY LIBRARY
UNIVERSITY OF ALBERTA

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1. 1919. Закон У. Н. Р. про Автокефалію Української Православної Церкви.
6. 1. 1742. Помер гетьман Пилип Орлик.
6. 1. 1846. У Києві засновано Кирило Методіївське Братство.
11. 1. 1647. Помер Київський Митрополит Петро Могила.
11. 1. 1888. Помер співець Буковини Юрій Федькович.
13. 1. 1906. У Києві почав виходити перший український щоденник „Громадська Думка".
13. 1. 1667. Андрусівська умова, що поділила Україну між Польщу і Московщину.
14. 1. 1649. Тріюмфальний в'їзд Богдана Хмельницького до Києва після перемоги над поляками.
18. 1. 1654. Переяславська умова Богдана Хмельницького з Московщиною.
21. 1. 1919. Карпатська Україна схвалила прилучитися до Української Народної Республіки.
22. 1. 1918. Проголошення IV. Універсалом Української Центральної Ради незалежности України.
22. 1. 1919. Проголошення соборности України.
22. 1. 1803. Помер останній гетьман України Кирило Розумевський.
22. 1. 1920. Померла письменниця і громадська діячка Наталія Кобринська.
23. 1. 1921. Від руки скритовбивця загинув композитор Микола Д. Леонтович.
27. 1. 1790. Народився письменник Петро Гулак-Артемовський.
28. 1. 1920. Помер письменник Панас Мирний.
29. 1. 1918. Бій під Крутами.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА СІЧЕНЬ

2. Неділя перед Різдвом Хрис. — Свв. Отців. Гол. 5. **На Ранній:** Іван. 20:11-18. На Літургії: Апост. Евр. 11:9-10, 17-23, 32-40. Єванг. Мат. 1:1-25.

7. П'ятниця. Різдво Господа Ісуса Христа. У. Єван. Мат. 1:18-25. На Літургії: Івана Золот. Апост. Галат. 4:4-7; Єванг. Мат. 2:1-12.

8. Субота. 2-ий день Різдва Христ. Собор Пресвят. Богородиці. На Ранній: Єванг. Лук. 1:39-56. Літургія Св. Івана Золот. Ап. Євр. 2:11-18. Єван. Мат. 2:13-23

9. Неділя по Різдві Христовому; Св. Первомуч. Архид. Стефана. Гол. 6-й. На Ранній: 9 Іван. 20:19-31. На Літургії: Ап. Галат. 1:11-19; Єванг. Мат. 2:13-24.

14. П'ятниця. Традиційний Новий Рік. На Ранній: Єванг. Іван. 10:9-16. Літургія Св. Василія Вел. Апост. Колос. 2:8-12; та Євр. 7:26-28; 8-1-2. Єванг. Лук. 2:20-21-40-52; та Лук. 6:17-23.

16. Неділя перед Богоявленням. Гол. 7-й. На Ранній: Єванг. Іван. 21: 1-14. На Літургії: Апост. 2 Тимоф. 4:5-8. Єванг. Марк. 1:1-8.

19. Середа. Богоявлення — Йордань. На Ранній Єванг. Марк. 1:9-11. Літургія Св. Івана Зол. Апост. Тита 2:11-14; 3:4-7. Єванг. Мат. 3:13-17.

23. Неділя по Богоявленні. Гол. 8-й. На Ранній: Єванг. 11: Іван. 21: 15-25. На Літургії: Апост. Ефес. 4:7-13. Єванг. Мат. 4:12-17; та Лук. 19:1-10.

30. Неділя про Митаря й Фарисея. Гол. 1-й. На Ранній: Єванг. Мат. 28:16-20. На Літургії: Ап. 2 Тимоф. 3:10-15. Єванг. Лук. 18:10-14.

Лютий – February

1972 — має 29 днів — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 11 годин Ніч має 13 годин
1	В	19	Прп. Макарія Єгипт., Прп. Лаврентія.	
2	С	20	Прп. Евфимія Вел. Свв. мчч. Інни, Пими й Римми.	
3	Ч	21	Прп. Максима Іспов., Св. мчц. Анастасії.	
4	П	22	Прпмч. Анастасія Києво-Печ. Св. Ап. Тимофея з 70-ти.	
5	С	23	Свщ-мч. Климента Єп. Анкирськ., Св. мч. Агафангела.	
6	**Н**	**24**	**Неділя про Блудного Сина.** Прп. Ксенії.	
7	П	25	**Св. Григорія Богосл. Арх-єп. Царгород.**	
8	В	26	Прпп. Ксенофанта й Марії.	
9	С	27	**Св. Іван Золот. Арх-єп. Царгородськ.**	
10	Ч	28	Прп. Єфрема Сир. Прп. Палладія.	
11	П	29	Прп. Лаврентія Києво-Печ., Свщ-мч. Ігнатія Богоносця.	
12	С	30	**3-х Свв. Василія Вел., Григорія Богосл. й Івана Золот.**	
13	**Н**	**31**	**Неділя М'ясопусна.** Свв. безср. Кира й Івана.	
14	П	1	**Лютий. Понеділок. Передпраз. Стрітення.** Мч. Трифона.	
15	В	2	**СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЄ.**	
16	С	3	Св. Прв. Симеона Богоприймця й Анни Пророчиці.	
17	Ч	4	Прп. Ісидора Пилусіота. Прп. Кирила Новоєзерськ.	
18	П	5	Св. Феодосія Арх-єп. Черниг., Св. мчц. Агафії.	
19	С	6	Прп. Вукола Єп. Смирнськ., Мчц. Дорофеї, Христини.	
20	**Н**	**7**	**Оддання Стрітення. Неділя Сиропусна.** Преп. Луки.	
21	П	8	**Початок Вел. Посту.** Влмч. Феодора Стратил. Прр. Зах.	
22	В	9	Св. мч. Никифора. Прп. Панкратія.	
23	С	10	Прп. Прохора Києво-Печ. Св. мч. Харалампія.	
24	Ч	11	Свщ-мч. Власія. Прп. Димитрія Прилуцьк.	
25	П	12	Св. Олексія Митроп. Київськ. Св. Мелетія Антіох.	
26	С	13	Прп. Мартиніяна. Мчц. Зої, Св. Евлогія.	
27	**Н**	**14**	**Неділя 1 Вел. Посту - Православія.** Св. Кирила Уч. сл.	
28	П	15	Св. Ап. Онисима. Прп. Пафнутія Києво-Печ.	
29	В	16	Свв. мчч. Памфила й тих, що з ним.	

Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 2. 1897. Народився поет Євген Маланюк.
3. 2. 1812. Народився поет Євген Гребінка.
3. 2. 1864. Народився поет-сатирик Володимир Самійленко.
4. 2. 1794. Другий поділ Польщі. Волинь і Поділля прилучено до Росії.
4. 2. 1813. Народився С. С. Гулак-Артемовський — автор „Запорожця за Дунаєм".
5. 2. 1955. Помер у Вінніпеґу проф. Леонід Білецький, визначний науковець і шевченкознавець.
6. 2. 1908. Згинув від багнетів австрійських жандармів у Коропці над Стрипою Марко Каганець.
7. 2. 1933. Помер артист Микола Садовський.
7. 2. 1942. Собор єпископів У. А. П. Ц. в Пінську організує У. А. П. Ц. на звільнених від большевизму українських землях.
8. 2. 1940. Помер в Чехословаччині письменник Спиридон Черкасенко.
9. 2. 1918. У Бересті підписано мировий договір між Україною і Центральними державами.
10. 2. 1900. Засновано в Україні першу політичну партію „РУП" (Революційна Українська Партія).
12. 2. 1871. Народився письменник Лесь Мартович.
12. 2. 1924. Згинула з рук польської поліції Ольга Басараб.
12. 2. 1939. Перші вибори до сойму Карпатської України.
15. 2. 1897. Помер письменник Панько Куліш.
20. 2. 1054. Помер Ярослав Мудрий, великий князь київський.
20. 2. 1905. Народився письменник Улас Самчук.
21. 2. 1942. Загинула в Києві з рук німецької поліції письменниця Олена Теліга.
22. 2. 1860. Народилась визначна українська театральна артистка Марія Заньковецька.
24. 2. 1574. Вийшла у Львові перша в Україні друкована книжка „Апостол".
25. 2. 1871. Народилась поетеса Леся Українка.
26. 2. 1608. Помер князь Костянтин Острожський.
26. 2. 1886. Народився визначний український графік Юрій Нарбут.
27. 2. 1664. Під Новгородом Сіверським поляки розстріляли козацького полковника Івана Богуна.
28. 2. 1734. Помер гетьман Данило Апостол.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ЛЮТИЙ

6. Неділя про Блудного Сина. Гол. 2-й. На Ранній: Єванг. Марк. 16: 1-8. На Літургії: Апост. І Кор. 6:12-20. Єванг. Лук. 15:11-32.

13. Неділя М'ясопусна. Гол. 3-й. На Ранній: Єванг. 3: Марк.16:9-20. Апост. І Кор. 8:8-13; 9:1-2. Єванг. Мат. 25:31-46.

15. Вівторок. Стрітення Господнє. На Ранній: Єванг. Лук. 2:25-32. На Літургії: Апост. Євр. 7:7-17; Єванг. Лук. 2:22-40.

20. Неділя Сиропусна. Гол. 4-й. На Ранній: Єванг. 4: Лук. 24:1-12. На Літургії: Апост. Римл. 13:11-14; 14:1-4. Єванг. Мат. 6:14-21.

27 Неділя 1-ша Св. Вел. Посту. Гол. 5-й. На Ранній: Єванг. 5: Лук. 24: 12-35. На Літургії: Василія Вел. Апост. Євр. 11:24-26; 32-40; 12: 1-2. Єванг. Ів. 1:43-51.

Березень – March

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 12 годин Ніч має 12 годин
1	С	17	Св. Влмч. Феодора Тирона. Прп. Феодора Києво-Печ.	
2	Ч	18	Св. Льва Папи Римськ. Св. Флавіяна Арх-єп. Царгор.	
3	П	19	Св. Ап. Архипа з 70-ти, Св. Агафії.	
4	С	20	Прп. Агафона Києво-Печ. Прп. Льва Єп. Катанськ.	
5	Н	21	**Неділя 2-га св. Вел. Посту — Св. Григорія Палами.**	
6	П	22	Свв. мчч. во Евгенії. Прп. Тимофея.	
7	В	23	Свщ-мч. Полікарпа Єп. Смирнськ.	
8	С	24	**1 і 2 Обрітення Голови Івана Предтечі.**	
9	Ч	25	Св. Тарасія Патр. Царгородськ.	
10	П	26	Прп. Порфирія Єп. Газськ.	
11	С	27	Прп. Тита Києво-Печ. Прп. Прокопія Декапол.	
12	Н	28	**Неділя 3-тя Св. Вел. Посту — Хрестопоклінна,** Пр. Вас.	
13	П	29	Прп. Касіяна Римлянина.	
14	В	1	**Березень.** Св. Прп-мчц. Евдокії. Антоніни. Прп. Домни.	
15	С	2	Свщ-мч. Феодота Єп. Киринейськ.	
16	Ч	3	Свв. мчч. Евтропія, Клеоника й Василиска.	
17	П	4	Прп. Герасима, що на Йордані.	
18	С	5	Св. мч. Конона. Св. мч. Евлонія. Прп. Адріяна.	
19	Н	6	**Неділя 4-та Св. Вел. Посту. Св. Івана Ліствичн.**	
20	П	7	Свщ-мчч. Василія, Агафодора, Євгенія і інш. Херсон.	
21	В	8	Прп. Феофилакта Єп. Нікомидійськ.	
22	С	9	**Свв. 40 муч. Севастійськ. Поклони.**	
23	Ч	10	Св. мч. Кодрата й дружини його.	
24	П	11	Св. Софронія Патр. Єрусалимськ.	
25	С	12	Прп. Феофана Іспов., Св. Григорія Двоєслова.	
26	Н	13	**Неділя 5-та Св. Вел. Посту. Прп. Марії Єгип.** Прп. Ник.	
27	П	14	Блж. кн. Ростислава Київськ., Прп. Венедикта.	
28	В	15	Свв. мчч. Агапія, Тимолая й Діонисія.	
29	С	16	Свв. мчч. Савини й Папи.	
30	Ч	17	Прп. Олексія Чолов. Божого. Прп. Макарія.	
31	П	18	Св. Кирила Арх-єп. Єрусал. Св. мч. Трофима.	

Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

3. 3. 1811. Народився галицький поет о. Антін Могильницький.
3. 3. 1947. Померла поетка Уляна Кравченко.
3. 3. 1827. Народився український байкар Леонід Глібів.
3. 3. 1947. Помер проф. Філарет Колесса, учений, композитор, етнограф.
4. 3. 1861. Скасовано в Росії панщину.
6. 3. 1951. Помер письменник і політичний діяч Володимир Винниченко.
7. 3. 1917. Українські гвардійські полки Волинський, Преображенський і Ізмаїльський розпочали революцію в Петрограді від чого почалась велика російська революція.
8. 3. 1169. Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував і зрабував столицю Руси-України Київ гірше татар.
9. 3. 1814. Народився Тарас Шевченко.
10. 3. 1861. Помер Тарас Шевченко.
14. 3. 1822. Перша вистава українською мовою в київському театрі.
14. 3. 1923. Рада амбасадорів в Парижі віддала Галичину Польщі.
15. 3. 1668. Дам'ян Многогрішний вибраний гетьманом України.
15. 3. 1939. Проголошено самостійність Карпатської України.
16. 3. 1910. Почав виходити у Вінніпегу, Канада, часопис „Український Голос".
17. 3. 1917. Створено в Києві Українську Центральну Раду.
18. 3. 1921. Підписано в Ризі польсько-совєтський мировий договір.
19. 3. 1669. Поляки розстріляли під Корсунем без суду на неправдивий донос польського шляхтича гетьмана Івана Виговського.
19. 3. 1864. Народився Митрополит Української Автокефальної Православної Церкви Василь Липківський.
19. 3. 1895. Народився поет Максим Рильський.
21. 3. 1942. Померла письменниця Ольга Кобилянська.
22. 3. 1842. Народився композитор Микола В. Лисенко.
26. 3. 1909. Помер історик і композитор Микола Аркас.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА БЕРЕЗЕНЬ

5. Неділя 2 Св. Вел. Посту. Гол. 6-й. На Ранній: Єванг. 6: Лук. 24:36-53. Літургія Св. Василія Вел. Апост. Євр. 1:10-14; 2:1-3. Єванг. Марк. 2:1-12; та Ів. 10:9-16.

12. Неділя 3-тя Св. Вел. Посту. Хрестопоклінна. На Ранній: Єванг. 7: Ів. 20:1-10. Літургія Св. Василія Вел. Апост. Євр. 4:14-16; 5:1-6. Єванг. Марк. 8:34-38; 9:1.

19 Неділя 4-та Св. Вел. Посту. Гол. 8-й. На Ранній: Єванг. 8: Іван. 20-11-18, Літургія Св. Василія Вел. Апост. Євр. 6:13-20; та Ефес. 5:9-19. Єванг. Марк. 9:17-31, та Мат. 4:26; 5:1-12

26. Неділя 5 Св. Вел. Посту. Гол. 1-й. На Ранній: Єванг. 9: Іван. 20: 19-31. Літургія Св. Василія Вел. Ап. Євр. 9:11-14, та Галат. 3:23-29. Єванг. Мар. 10:32-45, та Лук. 7:36-50.

Квітень – April

1972 — має 30 днів — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 13 годин Ніч має 11 годин
1	С	19	**Субота Лазарева.** Свв. мчч. Хрисанфа й Дарії.	
2	**Н**	**20**	**Неділя Цвітна. ВХІД ГОСПОДА В ЄРУСАЛИМ.**	
3	П	21	Прп. Якова Іспов., Єпископа.	
4	В	**22**	Свщ-мч. Василія Анкир.	
5	С	23	Прп.-мч. Никона й тих, що з ним. Мчц. Галини.	
6	Ч	24	**Св. Вел. Четвер. Передпразництво Благовіщення.**	
7	П	25	**Св. Вел. П'ятниця. Благовіщення Св. Діві Марії.**	
8	С	26	**Св. Вел. Субота.** Собор Св. Арханг. Гавриїла.	
9	**Н**	**27**	**СВІТЛЕ ВОСКРЕСЕННЯ ХРИСТОВЕ — ВЕЛИКДЕНЬ.**	
10	П	28	**2-ий день Великодня.** Прп. Евстратія Печ., Прп. Іларіона.	
11	В	29	**3-ий день Великодня.** Прп. Марка Єп. Арефусійськ.	
12	С	30	Прп. Івана Лістичника.	
13	Ч	31	Прп. Іпатія Печерськ. Прп. Іпатія Єп. Гарнськ.	
14	П	**1**	**Квітень.** Прп. Геронтія Печер., Прп. Марії Єгип.	
15	С	**2**	Прп. Тита, Св. мч. Полікарпа.	
16	**Н**	**3**	**Неділя Фомина.** Прп. Никити Ісповідн.	
17	П	4	Прп. Йосифа Києво-Печ., Прп. Йосифа Піснопівця.	
18	В	5	Свв. мчч. Феодула й Агафопода.	
19	С	**6**	Св. Евтихія Арх-єп. Константинопольськ.	
20	Ч	7	Св. Георгія Іспов., Свв. мчч. Руфина й Акилини.	
21	П	8	Прп. Руфа Києво-Печ., Свв. Апп. Іродіона, Агава і інш.	
22	С	9	Св. мч. Евпсихія. Прпмч. Вадима-Архимандр.	
23	**Н**	**10**	**Неділя Св. Жінок-Миронс.** Свв. мчч. Терентія, Помпнія.	
24	П	**11**	Свщ-мч. Антипи Єп. Перг. Прп. Івана.	
25	В	12	Прп. Василія Іспов., Єп. Парійськ.	
26	С	**13**	Свщ-мч. Артемона.	
27	Ч	14	Свв. мчч. Антонія, Івана і Евстафія Віленськ.	
28	П	15	Св. Блж. кн. Мстислава Київськ., Св. Ап. Аристарха.	
29	С	**16**	Свв. мчц. Агапії, Ірини й Хіонії.	
30	**Н**	**17**	**Неділя про Розслабл.** Свщ. мч. Симеона Персідськ.	

Уподібнюйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здіймається вона догори.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 4. 1917. Українська Центральна Рада організувала в Києві маніфестаційний похід, оголосивши це свято „Першим Днем Свободи України".
7. 4. 1340. Помер останній Галицько-Волинський король Юрій II. отруєний боярами.
9. 4. 1864. Народився поет Павло Грабовський.
10. 4. 1932. Хіротонія Архимандрита Полікарпа Сікорського (пізніше Митрополита У.А.П.Ц.) на єпископа.
10. 4. 1622. Помер у Києві гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний.
14. 4. 1768. Почалось повстання гайдамаків під проводом Максима Залізняка.
15. 4. 1918. Помер повістяр Іван Нечуй-Левицький.
18. 4. 1862. Народилася поетеса Уляна Кравченко.
19. 4. 1917. Почався в Києві Всеукраїнський Національний Конґрес.
20. 4. 1922. Помер композитор Кирило Стеценко.
20. 4. 1885. Помер історик Микола Костомарів.
21. 4. 1785. Катерина II. узаконила в Україні кріпацький устрій.
23. 4. 1185. Почався похід князя Ігора Святославича на половців.
25. 4. 1927. Помер письменник Марко Черемшина (Іван Семанюк).
25. 4. 1910. Помер письменник і драматичний артист Марко Кропивницький.
25. 4. 1913. Помер письменник Михайло Коцюбинський.
26. 4. 1890. Народився Микола Зеров, видатний поет і літературознавець.
26. 4. 1945. Помер гетьман Павло Скоропадський.
27. 4. 1904. Помер письменник Михайло Старицький.
28. 4. 1915. Бої Українських Січових Стрільців на Маківці.
29. 4. 1918. Фльота на Чорному морі підняла українські прапори. Павла Скоропадського проголошено гетьманом України.
29. 4. 1722. Заведено на Україні так звану „Малоросійську колегію".

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА КВІТЕНЬ

2. **Неділя Цвітна. Вхід Господній в Єрусалим.** На Ранній: Мат. 21: 1-11; 15-17. Літургія Св. Івана Зол. Апост. Филип. 4:4-9. Єванг. Іван. 12-1-18.
7. **Вел. П'ятниця. Благовіщення Пресв. Діви Марії.** На Ранній: Єванг. Свята Лук. 1:39-49, 56. Літургія Св. Івана Зол. Апост. 2 Кор. 5: 14-21; Єванг. Лук. 1:24-56.
9. **Світле Воскресення Христове — Великдень.** Літургія Св. Івана Зол. Ап. Діянь Св. Апостолів 1:1-8. Єванг. Іван. 1:1-17.
10. **Понеділок — 2-й день Великодня.** Літургія: Апост. Діянь 1:12-17; 21-26. Єванг. Іван. 1:18-28.
11. **Вівторок — 3-й день Великодня.** Літургія Ап. Дії 2:14-21. Єванг. Лук. 24:12-35.
16. **Неділя Фомина — Антипасхи.** Гол. 1-й. На Ран. Єв. Мат. 28:16-20. Літургія Св. Ів. Зол. Ай. Діянь 5:12-20. Єванг. Іван. 20:19-31.
23. **Неділя Св. Жінок Мироносиць.** Гол. 2-й. На Ранній: Єв. Марк. 16: 9-20. На Літургії: Апост. Діянь 6:1-7. Єванг. Марк. 15:43-47; 16:1-8.
30. **Неділя про Розслабленого.** Гол. 3-й. На Ранній: Єв. Лук. 24:1-12. На Літургії: Ап. Діянь 9:32-42. Єванг. Іван. 5:1-15.

Травень – May

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. о.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 14 годин Ніч має 10 годин
1	П	18	Св. Прр. Ієремії. Прп. Івана муч.	
2	В	19	Св. Афанасія Вел. Патр. Олександр. Прп. Івана ветхоп.	
3	С	20	Прп. Феодора, Св. мч. Гавриїла Слуцьк. Преполовення.	
4	Ч	21	Свщ.-мч. Януарія, Феодора, та інш.	
5	П	22	Прп. Феодора-Сікеота.	
6	С	23	**Вел.-мч. Георгія (Юрія). Побідон.,** Мчц. Цар. Олексан.	
7	**Н**	**24**	**Неділя про Самарянку.** Прп. Сави Києво-Печ.	
8	П	25	**Св. Ап. Єванг. Марка.** Св. Македонія Царгор.	
9	В	26	Свщ.-мч. Василія Єп. Амасійськ. Св. Глафіри - діви.	
10	С	27	Св. Стефана Єп. Вл.-Волинськ. Свщ-мч. Симеона.	
11	Ч	28	Свв. Апп. з 70-ти Ясона й Сосипатра.	
12	П	29	Свв. 9 муч., що в Кизиці, Прп. Мемнона.	
13	С	30	Св. Ап. Якова Завед. з 12-ти Св. Климента.	
14	**Н**	**1**	**Травень. Неділя про Сліпородж.** Свщ-мч. Макарія Київ.	
15	П	2	Св. Афанасія Патр. Олександр., Свв. мчч. Бориса й Гліба.	
16	В	3	Прп. Феодосія Ігум. Києво-Печ., Свв. мчч. Тимофея.	
17	С	4	**Оддання Великодня.** Прп-мчц. Пелагії.	
18	Ч	5	**ВОЗНЕСЕННЯ ГОСПОДНЕ.** Св. мчц. Ірини.	
19	П	6	**Прп. Іова Ігум. Почаєвськ.** Св. Прв. Іова Многостражд.	
20	С	7	Св. мч. Акакія, Св. Пахомія.	
21	**Н**	**8**	**Неділя Св. Отців 1-го Всел. Собору. Св. Ап. Єван. Ів. Бог.**	
22	П	9	**Св. Миколая Арх-єп. Мирлік.** Св. Прр. Ісаії.	
23	В	10	Св. Ап. Симона Зил. з 12-ти, Прп. Симона Єп. Вол. Вол.	
24	С	11	**Свв. Кирила й Мефодія Учит. Словянськ.**	
25	Ч	12	Св. Епифанія Єп. Кипрськ., Св. Германа Патр. Царгор.	
26	П	13	Св. мчц. Гликерії, Прп. Макарія Овручськ.	
27	С	14	Св. мч. Ісидора. Прп. Никити Печерськ.	
28	**Н**	**15**	**Неділя — П'ЯТИДЕСЯТНИЦЯ — Св. Тройця.** Прп. Пах. В.	
29	П	16	**День Св. Духа.** Прп. Феодора Освящ. Прп. Єфрема.	
30	В	17	Св. Ап. Андроника з 70-ти Св. Стефана Царгор.	
31	С	18	Св. кн. Київськ. Анни. Св. мч. Феодота.	

Не досить, щоб сяяло світло денного сонця, коли світло голови твоєї затьмарене.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 5. 1848. В Галичині створено перше українське політичне товариство „Головна Руська Рада".
4. 5. 1838. Викуп Т. Шевченка з кріпацтва.
5. 5. 1886. Народився буковинський поет і композитор Сидір Воробкевич.
6. 5. 1910. Помер письменник і громадський діяч Борис Грінченко.
7. 5. 1840. Народився драматург і актор Марко Кропивницький.
12. 5. 1947. Шостий Собор єпископів У.А.П.Ц. в Мюнхені.
13. 5. 1849. Народився письменник Панас Мирний.
13. 5. 1933. Покінчив життя самогубством письменник Микола Хвильовий.
14. 5. 1871. Народився письменник Василь Стефаник.
14. 5. 1856. Народився письменник Андрій Чайковський.
15. 5. 1848. Скасування панщини в Галичині.
16. 5. 1817. Народився письменник і історик Микола Костомаров.
18. 5. 1861. Похорони Т. Шевченка на Чернечій горі під Каневом.
18. 5. 1917. У Києві почався Перший Всеукраїнський Військовий З'їзд.
20. 5. 1932. Помер письменник Степан Васильченко.
21. 5. 1648. Богдан Хмельницький розбив поляків на Жовтих Водах.
22. 5. 1920. Поляки замордували композитора Остапа Нижанківського.
23. 5. 1920. Помер видатний український графік Юрій Нарбут.
23. 5. 1938. Загинув від розриву бомби провідник Організації Українських Націоналістів полк. Євген Коновалець.
24. 5. 1125. Помер Великий Київський князь Володимир Мономах.
25. 5. 1926. Загинув в Парижі від кулі Шварцбарта Головний Отаман Симон Петлюра.
26. 5. 1648. Б. Хмельницький розбив поляків під Корсунем.
28. 5. 1916. Помер у Львові Іван Франко.
30. 5. 1876. Заборона українського друкованого слова царським урядом.
31. 5. 1224. Перша зустріч українських воїнів з татарами в бою над річкою Калкою.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ТРАВЕНЬ

7. Неділя про Самарянку. Гол. 4-й. На Ранній: Єванг. Івана 20:1-10. На Літургії: Апост. Діянь 11:19-26; 29-30. Єванг. Іван. 4:5-42.
14. Неділя про Сліпородженого. Гол. 5-й. На Ранній: Єванг. Іван. 20: 11-18. На Літургії: Ап. Діянь 16:16-34. Єванг. Іван. 9:1-38.
18. Четвер. Вознесення Господнє. На Ранній: Єванг. Марк. 16:9-20. На Літургії. Діянь Св. Ап. 1:11-12. Єванг. Лук. 24:36-53.
21. Неділя Св. Отців 1-го Вселенськ Собору. Св. Ап. Єванг. Івана Богослова. Гол. 6-й. На Ранній: Єванг Іван. 21:1-14. На Літургії: Апост. Діянь Св. Ап. 20:16-18; 28-36. Єванг. Іван. 17-1-13.
28. Неділя Св. П'ятидесятниці — Тройця — „Зелені Свята". На Ранній: Єванг. Іван. 20:19-23. На Літургії Св. Івана Зол. Апост. Діянь Св. Ап. 2:1-11. Єванг. Іван. 7:37-52; 8:12.
29. Понеділок. День Св. Духа. На Літургії: Апостол Єфесян. 5:9-19. Єванг. Мат. 18:10-20.

Червень – June

1972 — має 30 днів — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 15 годин Ніч має 9 годин
1	Ч	19	Свщ-мч. Патрикія Єп. Блж. Івана Углицьк.	
2	П	20	Св. Олексія Митр. Київськ., Св. мч. Фалалея.	
3	С	21	Свв. Рівноап. Царів Констянтина і Єлени.	
4	**Н**	**22**	**Неділя 1-ша по Св. Тройці — Всіх Святих.** Мчн. Васил.	
5	П	23	Прп. Михаїла Іспов. Єп. Синадськ. **Початок Петрівки.**	
6	В	24	Прп. Симеона Дивногорця. Прп. Никити Стовпн.	
7	С	25	**3-те Обріт. Чесн. Голови Івана Хрест. Собор Свв. Угод.**	
8	Ч	26	Св. Ап. Карпа з 70-ти. Св. мч. Георгія Нового.	
9	П	27	Св. Івана-Українця Іспов., Свщ-мч. Ферапонта.	
10	С	28	Прп. Никити Єп. Халкид. Св. Ігнатія Єп. Ростовськ.	
11	**Н**	**29**	**Неділя 2-га по Св. Тройці.** Прп-мчц. Феодосії.	
12	П	30	Прп. Ісакія Далмат., Свв. мчч. Наталія (м.) й Романа.	
13	В	31	Св. Ап. Ерма з 70-ти, Св. мч. Ермея.	
14	С	1	**Червень.** Св. мч. Юстина філос. Прп. Діонисія Глуш.	
15	Ч	2	**Св. Влмч. Івана Сучав.,** Св. Нікифора Патр. Царгор.	
16	П	3	Св. мч. Лукиліана. Свв. мчч. Клавдія, Іпатія.	
17	С	4	Св. Митрофана Патр. Царгор.	
18	**Н**	**5**	**Неділя 3-та по Св. Тройці.** Блж. кн. Ігора Черниг.	
19	П	6	Прп. Висаріона. Прп. Іларіона Нового.	
20	В	7	Свщ-мч. Феодота Єп. Анкирськ.	
21	С	8	Влмч. Феодора Стратил., Св. Єфрема.	
22	Ч	9	Св. Кирила Арх-еп. Олександр.	
23	П	10	Прп. Силуяна Києво-Печ., Свщ-мч. Тимофея Єп. Пруськ.	
24	С	11	Свв. Апп. Варфоломея й Варнави.	
25	**Н**	**12**	**Неділя 4-та по Св. Тройці.** Прп. Онуфрія Вел.	
26	П	13	Св. мчц. Акилини. Св. мчц. Антоніни.	
27	В	14	Св. Прр. Єлисея. Св. Мефодія Патр. Царгор.	
28	С	15	Св. Прр. Амоса. Прп. Єронима.	
29	Ч	16	Прп. Тихона Амафун. Єпископа.	
30	П	17	Свв. мчч. Мануїла, Савела й Ісмаїла.	

Для шляхетної людини ніщо не є таке важке, як пишний бенкет, особливо коли перші місця на ньому займають пустомудрі.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 6. 1936. Помер письменник Андрій Чайковський.
4. 6. 1775. Друге зруйнування Запорізької Січі.
5. 6. 1648. Б. Хмельницький розбив під Корсунем польське військо.
7. 6. 1843. Помер поет Маркіян Шашкевич.
7. 6. 1930. Помер маляр Петро Холодний.
8. 6. 1919. Українська Галицька Армія почала під Чортковом офензиву проти поляків.
9. 6. 1898. Помер поет Яків Щоголів.
10. 6. 1917. Перший Всеукраїнський З'їзд у Києві.
11. 6. 1931. Помер історик і політичний мислитель Вячеслав Липинський.
13. 6. 1944. З рук німецької поліції загинув поет Ольжич (Олег Кандиба).
19. 6. 1205. В бою з поляками під Завихостом згинув князь Роман Галицький.
20. 6. 1895. Помер учений і політичний діяч Михайло Драгоманів.
20. 6. 1948. В Авгсбурзі, Німеччина, постала Українська Національна Рада.
22. 6. 1929. Помер український громадський діяч і меценат Євген Чикаленко.
22. 6. 1941. Початок німецько-совєтської війни.
23. 6. 1917. Перший Універсал Української Центральної Ради.
23—25. 6. 1943. Перший Конґрес Українців Канади.
29. 6. 1849. Народилася письменниця Олена Пчілка.
29. 6. 1918. Помер проф. Хведір Вовк, світової слави вчений антроп.
29. 6. 1933. Помер генерал Мирон Тарнавський, начальний вождь УГА.
30. 6. 1569. Люблинська Унія, якою прилучено до Польщі українські землі.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ЧЕРВЕНЬ

4. Неділя 1-ша по Св. Тройці. — Всіх Святих. Гол. 8-й. На Ранній: Єванг. 1: Мат. 28:16-20. На Літургії: Апост. Євр. 11:33-40; 12-1-2. Єв. Мат. 10:32-33; 37-38; 19:27-30.

11. Неділя 2 по Св. Тройці. Гол. 1-й. На Ранній: Єванг. Марк. 16:1-8. На Літургії: Апост. Римл. 2:10-16. Єванг. Мат. 4:18-23.

18. Неділя 3 по Св. Тройці. Гол. 2-й. На Ранній: Єванг. Марк. 16:9-20. На Літургії: Апост. Римл. 5:1-10 Єванг. Мат. 6:22-33.

25. Неділя 4 по Св. Тройці. На Ранній: Єванг. Лук. 24:1-12. На Літургії: Апост. Римл. 6:18-23. Єванг. Мат. 8:5-13.

Липень – July

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 14 годин Ніч має 10 годин
1	С	18	Прп. Леонтія Печ., Св. мч. Леонтія, Мч. Іпатія.	
2	**Н**	**19**	**Неділя 5-та по Св. Тройці.** Св. Ап. Юди бр. Господнього.	
3	П	20	Свщ-мч. Мефодія. Память всіх Угодників Волинських.	
4	В	21	Св. мч. Юліяна Тарсійськ. Св. мч. Никити.	
5	С	22	Свщ-мч. Евсевія Єп. Самосат.	
6	Ч	23	Св. мчц. Агрипини. Св. мч. Евстафія.	
7	П	24	**Різдво Св. Предтечі й Хрестителя Івана.**	
8	С	25	Св. Прп-мчц. Февронії. Прп. Діонисій Афонськ.	
9	**Н**	**26**	**Неділя 6-та по Св. Тройці.** Прп. Давида Селунськ.	
10	П	27	Прп. Сампсона Страннопр. Св. Георгія Святогорськ.	
11	В	28	Свв. Безсрібн. Кира й Івана.	
12	С	29	**Свв. Первоверх. Апостолів Петра й Павла.**	
13	Ч	30	Собор 12-ти Свв. Апостолів. Св. мч. Михаїла.	
14	П	1	**Липень.** Свв. Безсріб. Кузьми й Дам'яна.	
15	С	2	Св. Фотія Митроп. Київськ.	
16	**Н**	**3**	**Неділя 7-ма по Св. Тройці.** Прп. Анатолія Києво-Печ.	
17	П	4	Прп. Андрея Крит. Прп. Марфи, Св. Симеона Дивногор.	
18	В	5	Прп. Афанасія Афон. Прп. Сергія Радонеж.	
19	С	6	Св. Юліянії кнж. Ольшанськ. Прп. Сисоя Вел.	
20	Ч	7	Прп. Фоми й тих, що з ним. Св. Акакія Ліств.	
21	П	8	Вел-мч. Прокопія. Св. Прокопія Юрод. Христа раді.	
22	С	9	Свщ-мч. Панкратія. Прп. Прокопія Устюж.	
23	**Н**	**10**	**Неділя 8-ма по Св. Тройці.** Прп. Антонія Києво-Печерськ.	
24	П	11	Св. Блж. кн. Ольги, Св. мчц. Евфимії.	
25	В	12	Свв. мчч. Прокла й Іларія. Прп. Михаїла.	
26	С	13	Собор Арханг. Гавриїла. Прп. Стефана-Саваїта.	
27	Ч	14	Св. Ап. Акили з 70-ти, Свв. мчч. Кирика й Юліти.	
28	П	15	**Св. Рівноап. кн. Володимира.**	
29	С	16	Свщ-мч. Афиногена й 10 учен. його. Св. мчц. Юлії.	
30	**Н**	**17**	**Неділя 9 по Св. Тройці.** Св. Влмчц. Марини.	
31	П	18	Св. мч. Якинфа, Св. мч. Емиліяна.	

Неправда гнобить і протидіє, але тим дужче бажання боротися з нею.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 7. 1910. Згинув у Львові український студент Адам Коцко в боротьбі за Український Університет.
7. 7. 1709. Нещасливий для України бій під Полтавою.
8. 7. 1919. Згинув у літунській катастрофі полковник Вітовський, організатор Листопадового Зриву і військовий міністер ЗУНР.
8. 7. 1659. Гетьман Іван Виговський розбив москалів під Конотопом.
8—9. 7. 1961. Всенародній Шевченківський Здвиг у Вінніпеґу з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченкові.
9. 7. 1961. Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпеґу.
9. 7. 1651. Бій під Берестечком.
11. 7. 969. Померла княгиня Ольга.
12. 7. 1580. Появилась друком „Острозька Біблія", перша друкована Біблія церковно-слов'янською мовою.
15. 7. 1015. В Берестові під Києвом помер князь Володимир Великий.
16—17. 7. 1919. Перехід УГА за Збруч.
17. 7. 1902. Почались рільні страйки в Галичині.
18—19. 7. 1918. Заснування Української Православної Церкви в Канаді.
18. 7. 1863. Таємний наказ царського міністра Валуєва цензурі не випускати друком жадної української книжки.
21. 7. 1941. Помер письменник Богдан Лепкий.
25. 7. 1687. Іван Мазепа став гетьманом України.
26. 7. 1874. Народився письменник Марко Черемшина.
26. 7. 1880. Народився письменник Володимир Винниченко.
27. 7. 1834. Засновано Київський Університет ім. св. Володимира.
30. 7. 1649. Згинув у бою під Лойовом наказний гетьман **Михайло** Кричевський.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ЛИПЕНЬ

2. Неділя 5 по Св. Тройці. Гол. 4-й. На Ранній: Єв. Лук. 24:12-35. На Літургії: Ап. Римл. 10:1-10. Єванг. Мат. 8:28-34; 9:1.
7. П'ятниця. Різдво Св. Предтечі і Хрестителя Івана. На Ранній: Єв. Лук. 1:24-25; 57-68; 76-80. На Літургії: Апост. Римл. 13:12-14; 14: 1-4. Єванг. Лук. 1:5-25; 57-68; 76-80.
9. Неділя 6 по Св. Тройці. Гол. 5-й. На Ранній: Єванг. Лук. 24:36-53. На Літургії: Ап. Римл. 12:6-14 Єванг. Мат. 9:1-8.
12. Середа. Свв. Апп. Петра й Павла. На Літургії: 11:21-23; 12:1-9. Єванг. Мат. 16:13-19.
16. Неділя 7 по Св. Тройці. Гол. 6-й. На Ранній: Єванг. Іван. 20:11-18. На Літургії: Ап. Римл. 15:1-7. Єванг. Мат. 9:27-35.
23. Неділя 8 по Св. Тройці. Гол. 7-й. На Ранній: Єванг. Іван. 20:11-18. На Літургії: Ап. І Кор. 1:10-18 Єванг. Мат. 14:14-22.
28. П'ятниця. Св. Рівноап. Вел. кн. Володивира. На Ранній: Єванг. 10:9-16. На Літургії: Апост. Галат. 1:11-19; Єванг. Мат. 5:14-19.
30. Неділя 9 по Св. Тройці. Гол. 8-й. На Ранній. Єванг. Воскр. 9: Іван. 20:19-31. На Літургії: Ап І Кор 3:9-17. Єванг. Мат. 14:22-34.

Серпень – August

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 13 годин Ніч має 11 годин
1	В	19	Прп. Паісія Києво-Печ., Прп. Макрини.	
2	С	20	Св. Прр. Ілії; Св. Афанасія.	
3	Ч	21	Прп. Онуфрія Печер., Прп. Онисима Печер. Прв. Симеон.	
4	П	22	Св. Рівноап. Марії Магдал. Свщ-мч. Фоки.	
5	С	23	Свв. мчч. Трофима, Феофила і інш.	
6	**Н**	**24**	**Неділя 10 по Св. Тройці:** Свв. мчч. Бориса й Гліба.	
7	П	25	**Св. Прв. Анни.** Св. Олімпіяди; Прп. Евпраксії.	
8	В	26	Прп. Мойсея Угрин. Печер. Свщ-мч. Ермолая.	
9	С	**27**	**Св. Вл-мч. Пантелеймона.**	
10	Ч	28	Свв. Апп. Діаконів: Прохора, Ніканора, Тимона.	
11	П	29	Св. Мч. Калініка. Св. мчц. Феодосі.	
12	С	30	Свв. Апп. Сили й Силуана з 70-ти.	
13	**Н**	**31**	**Неділя 11 по Св. Тройці.** Св. Прв. Евдокима.	
14	П	1	**Серпень. ХРЕЩЕННЯ України. Поч. Спасівки.** Маковеїв.	
15	В	2	Св. Первомуч. Архидіяк. Стефана.	
16	С	3	Прпп. Ісаакія й Фавста. Прп. Антона Римлян.	
17	Ч	4	Свв. 7 мучен. Ефеських. Св. Прп-мчц. Евдокії.	
18	П	5	Св. мч. Евсинія. Св. мчц. Нонни.	
19	С	6	**ПРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЕ. — Спаса.**	
20	**Н**	**7**	**Неділя 12 по Св. Тройці.** Прп. Пімена Многоболіян. Печ.	
21	П	8	Прп. Григорія Печер., Св. Еміліяна Ісповід.	
22	В	9	Св. Ап. Матфія Свв. мчч. Юліяна й Маркіяна.	
23	С	10	Св. мч. Архидіяк. Лаврентія.	
24	Ч	11	Прпп. Василія й Феодора Печер., Прп. Феодора Острож.	
25	П	12	Свв. мчч. Фотія й Анікити.	
26	С	13	Прп. Максима Ісповідн. Св. мч. Іполіта.	
27	**Н**	**14**	**Неділя 13 по Св. Тройці.** Прп. Феодосія Ігум. Києво-Печ.	
28	П	15	**УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ.** Прп. Макарія.	
29	В	16	Св. мч. Діомида. Прп. Никодима.	
30	С	17	Прп. Алипія Києво-Печ. Св. мч. Мирона.	
31	Ч	18	Свв. мчч. Флора й Лавра.	

Ти робиш найкращу і для себе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго глузду.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1.8. 1913. Померла українська письменниця Леся Українка.
4. 8. 1914. Засновано у Львові „Союз Визволення України".
4—5 8. 1916. Відкрито в Саскатуні Інститут Петра Могили.
4—5. 8. 1916. Відбувся в Саскатуні Перший Український Народний З'їзд.
5. 8. 1911. Померла письменниця Ганна Барвінок.
6. 8. 1657. Помер у Чигирині гетьман Богдан Хмельницький.
8. 8. 1819. Народився письменник Пантелеймон Куліш.
8. 8. 1834. Народився буковинський поет Юрій Федькович.
10. 8. 1867. Народився письменник Осип Маковей.
10. 8. 1907. Померла письменниця Марко Вовчок.
11. 8. 1792. Перенесено Запорожців над ріку Кубань.
12. 8. 1925. Помер поет Володимир Самійленко.
13. 8. 1873. Помер галицький поет Антін Могильницький.
15. 8. 1856. Народився геніяльний український поет Іван Франко.
17. 8. 1772. Прилучено Галичину до Австрійської монархії.
18. 8. 1649. Зборівська угода гетьмана Б. Хмельницького з Польщею, яка гарантувала козакам багато вольностей.
18. 8. 1836. Народився письменник Олександер Кониський.
20. 8. 1843. Помер письменник Григорій Квітка Основяненко.
20. 8. 1921. Помер письменник А. Кащенко.
21. 8. 1627. Вийшов у Києві один із перших словників української мови „Лексикон Памви Беринди".
21. 8. 1925. Помер письменник Осип Маковей.
22. 8. 1709. Помер гетьман Іван Мазепа.
28. 8. 1921. Большевики розстріляли в Києві поета Григорія Чупринку.
29. 8. 1845. Народився драматург Іван Тобілевич (Карпенко-Карий).
29. 8. 1875. Народилась письменниця Людмила Старицька-Черняхівська.
31. 8. 1919. Злучені українські армії (УНР і УГА) зайняли Київ.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА СЕРПЕНЬ

6. Неділя 10 по Св. Тройці. Гол. 1-й. На Ранній: Євanг. Іван. 21:1-14. На Літургії: Апост. І Кор. 4:9-16. Євanг. Мат. 17-14-23.
13. Неділя 11 по Св. Тройці. Гол. 2-й. На Ранній: Євanг. Іван. 21:14-25. На Літургії: Апост. І Кор. 9:1-12. Євanг. Мат. 18:23-35.
14. Понеділок. Хрещення України. На Літургії: Апост. І Кор. 1:18-24. Євanг. Іван, 19:6-11; 13-20; 25-28; 30-35.
19. Субота. Преображення Господнє — Спаса. На Ранній: Євanг. Лук. 9::28-36. На Літургії: Ап. 2 Петр. 1:10-19; Євanг. Мат. 17:1-9.
20. Неділя 12 по Св. Тройці. Гол. 3-й. На Ранній: Євanг. Мат. 28:16-20. На Літургії. Апост. І Кор 15:1-11. Євanг. Мат. 19:16-26.
27. Неділя 13 по Св. Тройці. Гол. 4-й. На Ранній: Євanг. Марк. 16:1-8. На Літургії: Апостол І Кор. 16:13-24. Євanг. Мат. 21:32-42.
28. Понеділок. Успіння Пресвятої Богородиці. На Ранній: Євanг. Лук. 1:39-49; 56. На Літургії: Апост. Филипян 2:5-11. Євanг. Лук. 10: 38-42; 11:27-28.

Вересень – September

1972 — **має 30 днів** — **1972**

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 12 годин Ніч має 12 годин
1	П	19	Св. мч. Андрея Стратил. і з ним 2593.	
2	С	20	Св. Прр. Самуїла. Свв. мчч. Севіра та 37 з ним.	
3	**Н**	**21**	**Неділя 14 по Св. Трійці.** Прп. Аврамія Києво-Печ. Ап. Ф.	
4	П	22	Св. мч. Агафоника. Св. Зотика й Северіяна.	
5	В	23	Св. мч. Луппа. Прп. Евтихія.	
6	С	24	Св. Петра Митроп. Київськ., Свщ-мч. Евтихія.	
7	Ч	25	Св. Ап. Тита з 70-ти, Апост. Варфоломея.	
8	П	26	Свв. мчч. Адріяна й Наталії.	
9	С	27	Свщ-мч. Кукши Києво-Печ., Прп. Пимена Києво-Печер.	
10	**Н**	**28**	**Неділя 15 по Св. Трійці.** Прп. Іова Ігум. Почаєвськ.	
11	П	29	**Усічення Голови Св. Івана Хрестит. День Посту.**	
12	В	30	Свв. Патріархів: Олександра, Івана й Павла Нового.	
13	С	31	Св. Івана Митроп. Київськ.	
14	Ч	1	**Вересень.** Прп. Симеона Стовпн. Прп. Марфи.	
15	П	2	Св. мч. Маманта. Св. Івана пістн. Патр. Царгород.	з
16	С	3	Свщ-мч. Анфіма Єп. Нікомид. Прп. Феоктиста.	
17	**Н**	**4**	**Неділя 16 по Св. Трійці.** Свщ-мч. Вавими Єп. Антіох.	
18	П	5	Св. Прр. Захарії, Прп-мч. Афанасія Ігум. Берестейськ.	
19	В	6	**Чудо Св. Арх-стр. Михаїла.** Прп. Архипа; мчн. Евдоксія.	
20	С	7	Прп-мч. Макарія Ігум. Овручськ. Св. мч. Созонта.	
21	Ч	8	**РІЗДВО ПРЕОСВ. ДІВИ МАРІЇ.**	
22	П	9	**Свв. Прв. Якима й Анни.** Св. Феодосія Арх-єп. Черниг.	
23	С	10	Прп. Павла Києво-Печ., Свв. мчц. Минодори, Митродори.	
24	**Н**	**11**	**Неділя 17 по Св. Трійці — перед Воздвиженням Ч. Хр.**	
25	П	12	Свщ-мч. Автонома. **Оддання Різдва Пр. Діви Марії.**	
26	В	13	Св. мч. Корнилія Сотн. Свщ-мч. Леонтія.	
27	С	14	**ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА.** Св. Івана Золот.	
28	Ч	15	Св. Вел-мч. Никити Готськ., Прп. Филофея.	
29	П	16	Св. Кипріяна Митроп. Київськ. Влмчц. Евфимії.	
30	С	17	Свв. мччц. Віри, Надії й Любови; мат. їх Софії.	

Коли не зможу нігим любій вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимуся ніколи ні в чому не шкодити.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 9. 1939. Початок другої світової війни.
7. 9. 1805. Народився письменник Олекса Стороженко.
9. 9. 1769. Народився Іван Котляревський, батько нового українського письменства.
9. 9. 1914. Перший бій Українських Січових Стрільців під Сянками.
10. 9. 1910. Помер Василь Доманицький, видавець першого повного „Кобзаря".
12. 9. 1875. Народився Олександер Кошиць, композитор і диригент.
12. 9. 1903. У Полтаві відкрито пам'ятник Іванові Котляревському.
15. 9. 1907. Помер драматург і артист Іван Тобілевич.
16. 9. 1659. Договір гетьмана Івана Виговського з Польщею в Гадячі.
18. 9. 1640. Собор в Києві приймає і одобрює „Ісповідання Православної Віри" Митрополита Петра Могили.
18. 9. 1864. Народився письменник Михайло Коцюбинський.
18. 9. 1940. Помер артист Опанас Саксаганський, брат Івана Тобілевича і Миколи Садовського.
18. 9. 1841. Народився Михайло Драгоманів.
19. 9. 1903. Помер буковинський поет і композитор Сидір Воробкевич.
21. 9. 1944. Помер у Вінніпеґу Олександер Кошиць.
22. 9. 1918. Відкрито в Києві Український Університет.
23. 9. 1648. Бій під Пилявцями — найбільша перемога Б. Хмельницького над поляками.
29. 9. 1866. Народився історик Михайло Грушевський.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ВЕРЕСЕНЬ

3. Неділя 14 по Св. Тройці. Гол. 5-й. На Ранній: Єванг. Марк. 16:9-20. На Літургії: Апост. 2 Кор. 1:21-24; 2:1-4. Єванг. Мат. 22:1-14.
10. Неділя 15 по Св. Тройці Гол. 6-й. На Ранній: Єванг. Лук. 24:1-12. На Літургії: Апост. 2 Кор. 1:21-24; 2:1-4. Єванг. Мат. 22:35-46.
17. Неділя 16 по Св. Тройці. Гол. 7-й. На Ранній: Єванг. Лук. 24:12-35. Апост. 2 Кор. 6:1-10 Єванг. Мат. 25:14-30.
21. Четвер. Різдво Пресв. Діви Марії. На Ранній: Єв. Лук. 1:39-49; 56. На Літургії: Апост. Филип. 2:5-11. Єванг. Лук. 10:38-42; 11:27-28.
24. Неділя 17 по Св. Тройці — перед Воздвиженням. Гол. 8-й. На Ранній: Єванг. 6: Лук. 24:36-54. На Літургії: Ап. Галат. 6:11-18. Єванг. Іван. 3:12-17.
27. Середа. Воздвиження Чесноог Хреста Господнього. На Ранній: Єванг. Іван. 12:27-36. На Літургії: Апост. I Кор. 1:19-24. Єванг. Іван. 19:6-11, 13-20, 25-28, 30-35.

Жовтень – October

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 11 годин Ніч має 13 годин
1	**Н**	**18**	**Неділя 18 по Св. Тройці.** Прп. Евменія.	
2	П	19	Свщ-мчч. Трофима, Саватія й Доримедонта.	
3	В	20	Свв. мчч. кн. Михаїла Черниг. та його бояра Феодора.	
4	С	21	Св. Димитрія Митроп. Ростов., Св. Ап. Кодрата.	
5	Ч	22	**Память Прпп., що спочивають в Київськ. Печерах.**	
6	П	23	**Зач. Св. Прр. й Предтечи Івана.** Св. мч. Андрея.	
7	С	**24**	Св. Первомчц. Фекли. Прп. Нікандра.	
8	**Н**	**25**	**Неділя 19 по Св. Тройці.** Прп. Евфросинії.	
9	П	26	**Св. Ап. Євanг. Івана Богосл.**	
10	В	27	Свв. мчч. Каліграта й 49 воїнів з ним.	
11	С	**28**	Прп. Харитона Ісповідн.	
12	Ч	**29**	Прп. Кириіяка, Прп. Феофана Милостив.	
13	П	**30**	Св. Михаїла Митроп. Київськ. Свщ-мч. Григорія.	
14	С	1	**Жовтень. ПОКРОВА Пресв. Богородиці.** Св. Ап. Ананії.	
15	**Н**	**2**	**Неділя 20 по Св. Тройці.** Св. Андрея Юрод., Свщ. Кипр.	
16	П	3	Прп. Діонисія Печер. Свщ-мч. Діонисія Ареопонта.	
17	В	4	Прпп. Елладія й Онисима Печер., Свщмч. Ієрофея.	
18	С	5	Прп. Дам'яна Києво-Печ., Св. мчц. Харитини.	
19	Ч	6	Св. Ап. Фоми з 70-ти, Св. мч. Макарія.	
20	П	7	Прп. Сергія Печер., Свв. мчч. Сергія й Вакха.	
21	С	8	Прп. Пелагії; Св. мчц. Таїсії.	
22	**Н**	**9**	**Неділя 21 по Св. Тройці.** Св. Ап. Якова Алф. з 12.	
23	П	10	**Собор Свв. Волинських.** Свв. мчч. Евлампія і Евлампії.	
24	В	11	Св. Ап. Филипа з 70-ти. Прп. Феофана Печер.	
25	С	12	Свв. мчч. Прова, Тараха й Андроніка.	
26	Ч	13	Прп. Веніямина Печер., Свв. мчч. Карпа й Папіли.	
27	П	14	Прп. Миколи — Святоші Черн. Прп. Параскеви.	
28	С	15	Прп. Евфимія Нов., Прп-мч. Лукіяна Антіох.	
29	**Н**	**16**	**Неділя 22 по Св. Тройці.** Прп. Лонгина Києво-Печ.	
30	П	17	Св. Прр. Осії. Св. Прп.-мч. Андрея Критськ.	
31	В	18	Св. Ап. і Євanг. Луки., Прп. Марина (м.).	

Солодке пізнає пізніше той, хто може проковтнути неприємне.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 10. 1187. Помер Галицький князь Ярослав Осмомисл.
1. 10. 1877. Помер український учений О. Бодянський.
1. 10. 1929. Масові арешти в Україні у звязку з процесом Союзу Визволення України.
3. 10. 1930. Померла письменниця Олена Пчілка, мати Лесі Українки.
4. 10. 1891. Народився поет Юрій Клен.
4. 10. 1930. Померла визначна українська артистка Марія Заньковецька.
7. 10. 1926. Помер український етнограф Володимир Гнатюк.
9. 10. 1596. Проголошення Церковної Унії в Бересті.
10. 10. 1893. Помер байкар Леонід Глібів.
11. 10. 1835. Згинув ватажок подільських розбійників Устим Кармелюк.
13. 10. 1866. Помер письменник Петро Гулак-Артемовський.
14. 10. 1921. Почався в Києві Перший Всеукраїнський Собор Української Автокефальної Православної Церкви.
18. 10. 1876. Народився український учений, історик літератури і літературознавець Сергій Єфремов.
18. 10. 1918. Скликано у Львові Українську Національну Раду.
22. 10. 1953. Помер в Парижі Митрополит УАПЦ Полікарп Сікорський.
28. 10. 1894. Помер перший історик української літератури Омелян Огоновський.
29. 10. 1794. Помер мандрівний філософ Григорій Сковорода.
30. 10. 1947. Помер поет Юрій Клен.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ЖОВТЕНЬ

1. **Неділя 18 по Св. Тройці — по Воздвиженні.** Гол. 1-й. На Ранній: Єванг. Іван. 20: 1-10. На Літургії: Апост. Галат. 2:16-20. Єванг. Марк. 8:34-38; 9:1.
8. **Неділя 19 по Св. Тройці.** Гол. 2-й. На Ранній: Єванг. Іван. 20:11-18. На Літургії: Апост. 2 Кор. 11:31-33; 12:1-9. Єванг. Лук. 6:31-36.
14. **Субота — Покрова Пресв. Богородиці.** На Ранній: Єванг. Лук. 1: 39-49; 56. На Літургії: Апост. Филип. 2:5-11; Єванг. Лук. 10:38-42; 11:27-28.
15. **Неділя 20 по Св. Тройці.** На Ранній: Єванг. Іван. 20:19-31. На Літургії: Ап. Галат. 1:11-19. Єв. Лук 7:11-16.
22. **Неділя 21 по Св. Тройці.** Гол. 4-й. На Ранній: Єванг. Іван. 21:1-14. На Літургії: Ап. Галат. 2:16-20. Єванг. Лук. 8:5-155.
29. **Неділя 22 по Св. Тройці.** Гол. 5-й. На Ранній: Єванг. Іван: 21:15-25. На Літургії: Ап. Галат. 6:11-18. Єванг. Лук. 16:19-31.

Листопад – November

1972 — має 30 днів — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 10 годин Ніч має 14 годин
1	С	19	Св. Прр. Йоіла. Св. мч. Уара.	
2	Ч	20	Св. Влмч. Артемія. Св. Герасима.	
3	П	21	Прп. Іларіона Печер., Прп. Іларіона Вел.	
4	С	22	Св. Рівноап. Аверкія Єп. Ієрап., Свв. 7 Отроків в Ефесі.	
5	**Н**	**23**	**Неділя 23 по Св. Тройці.** Св. Ап. Якова Бр. Господн.	
6	П	24	Прп. Сисоя Печер. Св. мч. Арефи.	
7	В	25	Прп. Мартирія Печер. Свв. мчч. Нотарія, Маркіяна.	
8	С	26	**Св. Влмч. Димитрія Солунськ.**	
9	Ч	27	Прп. Нестора Літоп., Св. мч. Нестора, Нестора Печер.	
10	П	28	Прп. Іова Ігум. Почаєв., Св. Влмч. Параскеви.	
11	С	29	Прп. Аврамія Печер., Прп-мчц. Анастасії Римл.	
12	**Н**	**30**	**Неділя 24 по Св. Тройці.** Свв. мчч. Зіновія й Зіновії.	
13	П	31	Прпп. Спиридона й Нікодима Печер., Св. Ап. Стахія.	
14	В	1	**Листопад.** Свв. Безсрібр. Косми й Дам'яна.	
15	С	2	Свв. мчч. Акіндина, Пигасія, Афонія, Елпідифора.	
16	Ч	3	Прп. Луки Печер., Прп. Меркурія Печер. Св. мч. Акепсіми.	
17	П	4	Прп. кнж. Анни Київськ., Прп. Йоаникія Вел.	
18	С	5	Свв. мчч. Галактіона і Епістимії.	
19	**Н**	**6**	**Неділя 25 по Св. Тройці.** Прп. Онисифора Печер.	
20	П	7	Свв. 33-х мчч. в Мелітині. Прп. Лазаря Пістн.	
21	В	8	**Св. Архистр. Михаїла.** Прп. Неофита.	
22	С	9	Свв. мчч. Онисифора й Парфирія.	
23	Ч	10	Свв. Апп. з 70-ти Ераста, Олімпа, Родіона й інш.	
24	П	11	Свв. мчч. Міни, Віктора й Вікентія. Св. мчц. Стефаніди.	
25	С	12	Св. Івана Милост., Патр. Олександр. Прп. Ніла.	
26	**Н**	**13**	**Неділя 26 по Св. Тройці. Св. Івана Золот.**	
27	П	14	Св. Ап. Филипа з 12-ти, Св. Григорія Палами. Запусти.	
28	В	15	Свв. мчч. Гурія, Самона і Авіва. **Почат. Пилипівки.**	
29	С	16	**Св. Ап. і Єванг. Матфея з 12-ти.**	
30	Ч	17	Св. Григорія Єп. Неокесар. Прп. Нікона.	

Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 11. 1861. Народилася українська письменниця Дніпрова Чайка.
1. 11. 1889. Народився письменник-сатирик і гуморист Остап Вишня. (Павло Губенко).
1. 11. 1918. Листопадовий Зрив. Українські війська зайняли Львів.
3. 11. 1941. Зруйновано вибухом Успенську церкву Києво-Печерської Лаври.
3. 11. 1885. Помер галицький письменник Микола Устиянович.
4. 11. 1921. Почався Другий Зимовий Похід під командою генерала Юрка Тютюнника.
6. 11. 1912. Помер Микола Лисенко, великий український композ.
6. 11. 1811. Народився поет Маркіян Шашкевич, що відродив українську літературу в Галичині.
7. 11. 1940. В Канаді постає „Комітет Українців Канади".
9. 11. 1872. Народився письменник Богдан Лепкий.
10. 11. 1708. Москалі здобули і зруйнували Батурин, тодішню столицю Гетьманщини.
10. 11. 1838. Помер батько новітньої української літератури Іван Котляревський.
14. 11. 1918. У Києві засновано Всеукраїнську Академію Наук.
14. 11. 1918. Гетьман Павло Скоропадський проголосив Федерацію України з Росією.
15. 11. 1918. Початок повстання проти гетьмана Скоропадського.
15. 11. 1945. Була заснована в Авґсбурзі, Німеччина, Українська Вільна Академія Наук.
16. 11. 1863. Народилася письменниця Ольга Кобилянська.
17. 11. 1828. Народилася письменниця Ганна Барвінок.
18. 11. 1804. Засновано університет в Харкові.
19. 11. 1698. Помер гетьман Петро Дорошенко.
20. 11. 1917. Появився Третій Універсал Української Центральної Ради.
21. 11. 1921. Большевики розстріляли під Базаром на Волині 359 українських вояків.
23. 11. 1873. Помер український учений Михайло Максимович.
24. 11. 1934. Помер славний український історик М. Грушевський.
25. 11. 1838. Народився письменник Іван Нечуй-Левицький.
29. 11. 1778. Народився письменник Григорій Квітка-Основяненко.
29. 11. 1902. Помер на засланні український поет-революціонер Павло Грабовський.

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ЛИСТОПАД

5. Неділя 23 по Св. Тройці. Гол. 6-й. На Ранній: Євanг. Мат. 28:16-20. На Літургії: Ап. Єфес. 2:4-10. Євanг. Лук. 8:26-39.

12. Неділя 24 по Св. Тройці. Гол. 7-й. На Ранній: Євanг. Марка 16:1-8. а. Літургії: Апост. Єфес. 2:14-22. Євanг. Лук. 8:41-56.

19. Неділя 25 по Св. Тройці. Гол. 8-й. На Ранній: Євanг. Марк. 16-9-20. На Літургії: Апост. Єфес. 4:1-6. Євanг. Лук. 10:25-37.

26. Неділя 26 по Св. Тройці. Св. Івана Золотоустого. Гол. 1-й. На Ранній: Євanг. Воскр. 4: Лук. 12:16-21. Апост. Єфес. 5:9-19, Євanг. Лук. 12:16-21.

Грудень – December

1972 — має 31 день — 1972

Звич. Кал. н. с.	Дні тижня	Церк. кал.	УКРАЇНСЬКІ ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА	День має 9 годин Ніч має 15 годин
1	П	18	Свв. мчч. Платона й Романа.	
2	С	19	Прп. Ворлаама Києво-Печ. Св. Прр. Авдія.	
3	**Н**	**20**	**Неділя 27 по Св. Тройці.** Прп. Григорія Декапол.	
4	П	21	**ВВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕСВ. ДІВИ МАРІЇ.**	
5	В	22	Св. Ярополка кн. Вл.-Волинськ. Св. Ап. Филимона.	
6	С	23	Св. Амфилохія Єп. Ікон. Св. Григорія Єп. Акрагант.	
7	Ч	24	Св. Влмчц. Катерини. Св. Влмч. Меркурія.	
8	П	25	Прп. Мартирія Києво-Печ. Свт. Петра Олександр.	
9	С	26	Прп. Аліпія Стовпн. Вл-мч. Георгія.	
10	**Н**	**27**	**Неділя 28 по Св. Тройці.** Св. Якова Єп. Ростовськ.	
11	П	28	Прп. мч. Стефана Нов., Св. мч. Іринарха.	
12	В	29	Прп. Нектарія Печер., Св. мч. Парамона.	
13	С	30	**Св. Ап. Андрея Первозв.**	
14	Ч	1	**Грудень.** Св. Прр. Наума. Св. Филарета Милост.	
15	П	2	Прп. Варлаама Києво-Печ. Св. Прр. Аввакума.	
16	С	3	Св. Прр. Софонії. Прп. Феодула Царгор.	
17	**Н**	**4**	**Неділя 29 по Св. Тройці. Св. Влмчц. Варвари.**	
18	П	5	Прп. Сави Освящ., Прп. Івана Дамаск.	
19	В	6	**Св. Миколая Арх-єп. Мирлікійськ. Чуд.**	
20	С	7	Прп. Івана Постн. Києво-Печ. Св. Амвросія Єп. Медіол.	
21	Ч	8	Прп. Патапія. Свв. Апп. Аполоса, Кифи й інш. з 70-ти.	
22	П	9	**Св. Прв. Анни.** Св. Софронія Арх-єп. Кипрськ.	
23	С	10	Свв. мчч. Міни, Евграфа і Ермогена.	
24	**Н**	**11**	**Неділя 30 по Св. Тройці — Праотців.** Прп. Даниїла.	
25	П	12	Св. Спиридона Єп. Триміфунск.	
26	В	13	Прп. Мардарія Києво-Печ., Свв. мчч. Евстратія, Евгенія.	
27	С	14	Свв. мчч. Фірса, Левкія, Филимона й Аполона.	
28	Ч	15	Свщ-мч. Елевферія. Прпмчц. Сусанни.	
29	П	16	Св. Прр. Аггея. Свв. мчч. Марина, Прова й Іларія.	
30	С	17	Св. Прр. Даниїла, отр. Ананії, Азарії й Мисаїла.	
31	**Н**	**18**	**Неділя 31 по Св. Тройці — Отців.** Свщ-мч. Севастіяна.	

Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише тінь її.

Г. Сковорода

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 12. 1893. Народився письменник Микола Хвильовий.
2. 12. 1874. Помер письменник Олекса Стороженко.
2. 12. 1919. Початок Першого Зимового Походу під командою генерала Омеляновича Павленка.
2. 12. 1938. Проголошено автономію Карпатської України.
4. 12. 1803. Помер на Соловках останній Кошовий Запорізької Січі Петро Кальнишевський.
5. 12. 1878. Народився поет О. Олесь.
5. 12. 1917. Відкрито в Києві Українську Академію Наук.
7. 12. 1811. Народився галицький письменник Микола Устиянович.
7. 12. 1936. Помер письменник Василь Стефаник.
8. 12. 1868. Засновано у Львові Товариство „Просвіта".
11. 12. 1840. Народився письменник Михайло Старицький.
12. 12. 1871. Народився письменник Анатоль Свидницький.
12. 12. 1900. Помер письменник Олександер Кониський.
15. 12. 1934. Большевицький таємний суд засудив до страти 28 українців, а між ними письменників: О. Влизька, В. Мисика, Д. Фальківського, М. Терещенка, Гр. Косинку, І. Крушельницького, М. Лебединця, Костя Буревія, Романа Шевченка.
17. 12. 1939. Загинув поет і літературознавець М. Драй-Хмара.
18. 12. 1856. Народився великий український театральний артист Микола Садовський.
22. 12. 1833. Народилась письменниця Марко Вовчок.
23. 12. 1873. Засновано у Львові Наукове Товариство ім. Шевченка.
25—26. 12. 1926. Оформлення організації Союзу Українок Канади на З'їзді в Саскатуні.
25—26. 12. 1927. Оформлення організації Союзу Українців Самостійників у Саскатуні.
27. 12. 1879. Народився письменник С. В. Васильченко (Панасенко).

В місяці грудні в 1931 р. — оформлення організації „Союз Української Молоді Канади".

СКОРОЧЕНИЙ УСТАВ НА ГРУДЕНЬ

3. Неділя 27 по Св. Тройці. Гол. 2-й. На Ранній: Євanг. Лук. 24:12-35. На Літургії: Апост. Ефес. 6:10-17. Євanг. Лук. 13:10-17.

4. Понеділок. Введення в храм Пресв. Діви Марії. На Ранній: Євanг. Лук. 1:39-49, 56. На Літургії: Апост. Євр. 9:1-7. Євanг. Лук. 10:38-42, 11:27-28. Замість „Достойно є"...

10 Неділя 28 по Св Тройці. Гол. 3-й. На Ранній: Євanг. Лук. 24:36-53. На Літургії: Ап. Колос. 1:12-18. Євanг. Лук. 18:18-27.

13. Середа, Св. Ап. Андрея Первозв. (див. Мінея ст. 106). На Ранній: Євanг. Мат. 4:18-23. На Літургії: Апост. І Кор. 4:9-16. Євanг. Іван. 1:35-51.

17. Неділя 29 по Св. Тройці Гол. 4-й. На Ранній: Євanг. Іван 20:1-10. На Літургії. Апост. Колос. 3:4-11. Євanг. Лук. 17:12-19.

24. Неділя 30 по Св. Тройці. — Св. Праотців. Гол. 5-й. На Ранній: Єв. Іван. 20:11-18. На Літургії: Апост. Колос. 3:12-16. Євanг. Лук. 14:16-24.

31. Неділя 31 по Св. Тройці — Св. Отців. Гол. 6-й. На Ранній: Євanг. Іван. 20:19-31. На Літургії: Апост. Євр. 11:9-10, 17-23, 32-40. Євanг. Мат. 1:1-25.

АСТРОНОМІЧНИЙ КАЛЕНДАР

Рік 1972 є переступним роком і числить 366 днів.

Календарна весна починається 21-го березня — тоді маємо весняне зрівнання дня з ніччю.

Літо починається 22 червня, літня перемога дня над ніччю.

Осінь починається 23 вересня — тут приходить осінне зрівнання дня з ніччю.

Зима приходить 22 грудня — зимова перемога ночі над днем.

РІЖНІ СПОСОБИ ЧИСЛЕННЯ ЧАСУ

Християнська рахуба починається від народження Христа — тепер маємо 1972-ий рік.

Від охрещення Українського Народу Володимиром Великим 988 року маємо тепер 984 рік.

Грецька Церква числить за Біблією Старого Завіту отже тепер маємо 7482-ий рік.

Жидівський рік, що почався в вересні 1971 року, є 5732 роком.

Календар протестантів є назагал той самий, що в римо-католиків щодо свят.

Жиди починають свій календар від 7-го вересня, 3761-го року перед Христом. Отже щоб знати, який в жидів рік, то треба додати до християнської рахуби 3761. Їх рік захоплює вчасти наші два роки, бо починається восени.

Магометани числять рік по оборотах місяця, отже їх рік коротший від нашого і тому їх Новий Рік кожного року посувається 11 днів назад, так, що з зими вертається до літа, а там знову до зими.

* * *

КАЛЕНДАРНІ СПРАВИ НА 1972 РІК

Український Новий Рік — 14 січня, в п'ятницю.
Мясниці від Різдва до Мясопустної неділі.
Мясне пущення — 13 лютого.
Сирне пущення — 20 лютого.
Початок великого посту — 21 лютого у понеділок.
Поклони — 31 березня в середу.
Св. Володимира Великого, князя України, 28 липня в середу.
Апостола Андрея Первозванного — 13 грудня в понеділок.

* * *

ПОСТИ

1. На Святий Вечір Різдва Христового.
2. На Святий Вечір Йорданський.
3. Великий Піст від понеділка по Неділі Сиропустній до суботи перед Великоднем. В 1972 році від понеділка 21 лютого до суботи 8-го квітня.
4. Петрівка від понеділка по Неділі Всіх Святих (першій по Зелених Святах) до передодня свята Петра і Павла. В 1972 році від 5 червня до 11 липня.
5. Спасівка завсіди від 14 серпня до 27 серпня, отже до передодня Успення Пресв. Богородиці.
6. В день пам'яти Усічення Голови Івана Хрестителя 11 вересня.
7. В день свята Воздвиження Чесного Хреста, 27 вересня.
8. Пилипівка, завсіди від 28 (15 цер.) листопада, отже від дня по Пилипі — до передодня (до Навечерія, Св. Вечера) Різдва Христового, тобто до 6-го січня.
9. В Сирний тиждень до Неділі Сиропустної з набілом.

ЗАГАЛЬНИЦІ

1. Від Різдва до Богоявлення (Йордану) крім Йорданського Святого Вечора.
2. Від Неділі Митаря і Фарисея до Неділі Блудного Сина.
3. Від Великодня до Неділі Томиної.
4. Від Зелених Свят до Неділі Всіх Святих.

* * *

ЗАБОРОНЕНИЙ ЧАС ВЕСІЛЬ І ЗАБАВ

1. Всі середи і п'ятниці крім загальниць.
2. Від початку Пилипівки до Богоявлення.
3. Від понеділка по Неділі М'ясопустній до Неділі Томиної.
4. В Петрівку.
5. В Спасівку.
6. В день пам'яти Усічення Голови Івана Хрестителя.
7. В день Воздвиження Чесного Хреста.

* * *

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В КАНАДІ

Всі неділі в році.
День Нового Року — 1 січня.
Велика П'ятниця (латинська) — 31 березня.
Вікторія Дей — 22 травня.
Домініон Дей — 1 липня.
День Праці (Лейбор Дей), перший понеділок у вересні (4 вересня).
День Подяки (Тенксгівінг), другий понеділок у жовтні (9 жовтня).
День Памяти (Ремембренц Дей) — 11 листопада.
Різдво Христове (латинське) — 25 грудня.

* * *

ДНІ ПОМИНАННЯ ПОМЕРЛИХ

1. Субота перед неділею М'ясопустною 12 лютого.
2. Друга, третя й четверта суботи Великого Посту.
3. Субота перед Зеленими Святами, 27 травня.
4. Субота перед Святом Св. Димитрія, 4 листопада.

* * *

ГОЛОСИ — РЯДОВІ НЕДІЛІ — РЯДОВІ УТРЕННІ ЄВАНГЕЛІЇ

Рядові Голоси — „Голос" в церковнім Богослуженню, це мельодія, або кілька мельодій, що на якусь одну неділю припадають. Таких Голосів, або голосових груп є 8, і береться їх по черзі одної неділі один Голос, другої другий і т. д. Коли скінчиться 8-ий, то дальша неділя має знов 1-ий Голос.

Тому, що Голоси беруться чергою один за другим, вони звуться Голоси Рядові. Перший рядовий Голос в році починається завжди від 2-ої Неділі по Зелених Святах і так голоси йдуть, повторяючись аж до 5-ої Неділі Великого Посту.

ГОЛОСИ — РЯДОВІ НЕДІЛІ — РЯДОВІ УТРЕННІ ЄВАНГЕЛІЇ

Рядові Неділі — Перша неділя по Зелених Святах називається Першою Рядовою Неділею і від неї числяться всі дальші. З Рядовими Голосами й Утренними Євангеліями вони йдуть аж до п'ятої неділі Великого Посту, а з Апостолами і Євангеліями Служби Божої до останніх неділь перед Різдвом, а з деякими змінами до неділі перед неділею Митаря і Фарисея. Отже при кожній неділі зазначено, яка це чергова неділя, який тоді Голос (Гол. або Г.), яке Утреннє Євангеліє (Утр. Єв., або УЄ), та який Апостол і Євангеліє на Службі Божій.

Утренні Євангелії — Кожна неділя посвячена пам'яти Христового Воскресення, отже на недільній Утрени завжди читається Євангеліє про Воскресення Христа (Воскресне Євангеліє). Таких Євангелій є 11. Вони також звуться Рядовими Утренними, чи Воскресними Євангеліями. Перше з них припадає завжди на 1-шу Рядову Неділю, отже на Неділю ше з них припадає завжди на 1-шу Рядову Неділю, отже на Неділю Всіх Святих, що зараз по Зелених Святах. На 11-ту Рядову Неділю припадає 11-те Утренне Євангеліє, а на 12-ту знов 1-ше. Впарі з Утренними Євангеліями йдуть Євангельські Стихири на Утрени перед Славословієм.

Свята. — Свята мають свій окремий лад, отже можуть мати своє окреме Утренне Євангеліє, свій Апостол і Євангеліє на Службі Божій. Коли свято випаде в неділю, то деколи береться Апостол та Євангеліє і Неділі і Свята.

Окремий лад поза Рядовим маємо від Неділі Митаря і Фарисея до Зелених Свят.

* * *

ЄВАНГЕЛІЇ Й АПОСТОЛИ НА ВАЖНІШІ ПОТРЕБИ

На Хрещенню — Мат. 28: 16-20; Рим. 6: 3-11.
На Вінчанню — Ів. 2: 1-11: Ефес. 5.
На Похороні старших — Ів. 5: 24-30. Сол. 4: 13-17.
На Похороні дітей — Ів. 6: 35-39, 1 Корин. 15: 39-45.
На освяченню церкви — Ів. 10: 22-28; Жид. 3: 1-4.
В посуху — Мат. 16: 1-6; Яков 5: 7-9, 17-18.
В слоту — Мат. 7: 7-11; Рим. 8: 22-27.
В слабостях — Луки 4: 37-44, Жид. 12: 6-13.
На всяке прошення — Мат. 7: 7-11, Филип. 4: 4-9 (те саме, що на Цвітну Неділю).
Над слабим — Мат. 8: 28-34, або 17: 14-18, або Мар. 5: 1-20, або 9: 17-31, або Луки 9: 37-43.
Мале освячення води — Ів. 5: 1-4, Жид. 2: 11-18.
Освячення води на Йордан — Мар. 1: 9-11; 1 Кор. 10: 1-4. Тоді ж читання (Парамеї); 1) Ісаії 35: 1-10, 2) Ісаії 55: 1-13, 3) Ісаії 12: 3-6.

* * *

ЄВАНГЕЛІЇ РЯДОВІ НА УТРЕНИ

(Воскресні), які при неділях зазначені лише числами.

1. Матея 28: 16-20.
2. Марка 16: 1-8.
3. Марка 16: 9-20.
4. Луки 24: 1-12.
5. Луки 24: 12-35.
6. Луки 24:: 36-53.
7. Івана 20: 1-10.
8. Івана 20: 11-18.
9. Івана 20: 19-31.
10. Івана 21: 1-14.
11. Івана 21: 15-25.

ЗАГАЛЬНІ АПОСТОЛИ СВЯТИМ

Богородиці — Филип. 2: 5-11.
Ангелам — Жид. 2: 2-10.
Апостолам — 1 Кор. 4: 9-16.
Пророкам — 1 Кор. 14: 20-25.
Святителям — Жид. 13: 17-21.
Преподобним — Галат. 5:: 22-6, 2.
Мученикам — 2 Тим. 2: 1-10.
Ісповідникам — Єфес. 6: 10-17.

* * *

ЄВАНГЕЛІЇ НА СТРАСТЯХ В СТРАСТНИЙ ЧЕТВЕР

1. Івана 13: 31 до 18: 1.
2. Івана 18: 1-28.
3. Матея 26: 57-75.
4. Івана 18: 28-19; 1-16.
5. Матея 27: 3-32.
6. Марка 15:: 16-32.
7. Матея 27: 34-54.
8. Луки 23: 32-49.
9. Івана 19: 25-37.
10. Марка 15: 43-47.
11. Івана 19: 38-42.
12. Матея 27: 62-66.

* * *

ЗА УПОКОЇ ЄВАНГЕЛІЯ Й АПОСТОЛИ

В понеділок — Ів. 5: 17-24; Рим. 14: 6-9.
Вівторок — Ів. 5: 24-30; 1 Кор. 15: 39-45.
Середу — Ів. 6: 35-39; 2 Кор. 5: 1-10.
Четвер — Ів. 6: 40-44; 1 Кор. 15: 20-28.
П'ятницю — Ів. 6: 48-54; Кор. 15: 47-57.
Суботу — Ів. 5: 24-30; 1 Солун. 4: 13-17.

* * *

ЧИТАННЯ З СТАРОГО ЗАВІТУ НА ВСЕНОЧНІМ (Парамеї)

На Всеночнім на більші свята бувають Читання (Паремії, Парамеї) з Старого Завіту, отже тут подаємо, які коли береться.

Та покищо треба зробити такі уваги:

В Старім Завіті, що є старо-слов'янською мовою, перші п'ять книг звуться:

1. Битіє, 2. **Ісход,** 3. **Левит,** 4. **Числа,** 5. **Второзаконіє.** А в Біблії **виданій** українською мовою (Видання Брит. Т-ва) ті самі **книги** зовуться: 1-ша книга Мойсея, 2-га книга Мойсея, 3-тя книга Мойсея, 4-та книга Мойсея і 5-та книга Мойсея. Отже і в зазначуванню Парамей будемо звати ті книги книгами Мойсеєвими.

Старословянський біблійний поділ має також **Чотири Книги Царства,** а в українській мові ті чотири Книги зовуться: Перва Книга Самуїлова, Друга Книга Самуїлова Перва Книга Царів, Друга Книга Царів. Коротко взявши, то в церк.-слов. є: 1-ша Книга Царств, 2-га Царств, 3-та Царств і 4-та Царств. А в українськім тексті те саме має заголовки: 1-ша Самуїла, 2-га Самуїла, 1-ша Царств, 2-га Царств. Цього останнього ми також будемо держатись в зазначуванню.

Ще кілька уваг щодо скорочень:

1М, 2М, 3М — це Перша Книга Мойсея, Друга і т. д.

Іс. — Ісаія, Єр. Єремія, Ез. — Езекиїл, Прип. — Приповістки Соломона, Ек. — Екклезіяст і др. подібно.

Отже хто уважно перегляне заголовки Старого Завіту, той буде знати, до чого скорочення відноситься.

Рожд. Пресв. Богор. — 1) 1М 28: 10-17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1-4. 3) Прип. 9: 1-11.

Воздв. Ч. Хр. — 1) 2М 15: 22-27, 16: 1. 2) Прип. 3: 11-18. 3) Іс. 60: 11-16.

Покров Пр. Богор. — як на Рожд. Пресв. Богородиці.

Димитрія — 1) Іс. 63: 15-19; 64: 1-5, 8-9. 2) Єр. 2: 2-12. 3) Прем. 4: 7-15.

Михаїла — 1) Іс. Навина 5: 13-15. 2) Суд. 6: 2-7, 11-24. 3) Іс. 14: 7-20.

Введення — 1) 2М 40: 1-5, 9-10, 16, 34-35. 2) 1 Цар. 7: 51; 8: 1, 3-7, 9-11, 3) Ез. 43: 27: 44: 1-4.

Николая — 1) Прип. 10: 7, 6, 3: 13-16; 8: 34-35. 2) Прип. 10: 31-32; 11: 1-2, 4, 3, 5-12. 3) Прем. 4: 7-15.

Нед. пер. Рожд. — 1) 1М 14: 14-20. 2) 5М 1: 8-11, 15-17. 3) 5М 10: 14-21.

Нов. Рік. Вас. — 1) 1М 7: 1-2, 4-8, 3, 9-12, 14. 2) Прип. 8: 22-30. 3) Прип. 10: 31-32; 11: 1-2, 4, 3, 5-12.

Йордан, Водосвяття — 1) Іс. 35: 1-10. 2) Іс. 55: 1-13. 3) Іс. 12: 3-6. Тоді ж Апостол 1 Кор. 10: 1-4. Єв. Мар. 1: 9-11.

Трьох Святих — 1) 5М 1: 8-11, 15-17. 2) 5М 10: 14-21. 3) Прем. Солом. 3: 1-9.

Стрітення — 1) 2М 13: 1-16. 2) Іс. 6: 1-13. 3) Іс. 19: 1-21.

Благовіщення (на Вечірни) — 1) 1М 28: 10-17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1-4. 3) Прип. 9: 1-11. На Літ. 1) 2М 3: 1-8. 2) Прип. 8: 22-30.

Юрія — 1) Іс. 43: 9-14. 2) Прем. 3: 1-9. 3) Прем. 4: 7-15.

Рожд. Ів. Хрест. — 1) 1М 21: 1-8. 2) Суд. 13: 1-21. 3) Мал. 4: 1-6.

Ілії — 1) Цар. 17: 1-16. 2) 1 Цар. 18: 1-21. 3) 1 Цар. 19: 4-16.

Преображення — 1) 2М 24: 12-18. 2) 2М 33: 11-23; 34: 4-6, 8. 3) 1 Цар. 19: 3-9, 11-13, 15-16.

Усп. Богор. — 1) 1М 28: 10-17. 2) Ез. 43: 27: 44: 1-4. 3) Прип. 9: 1-11.

Зел. Свята — 1) 4М 11: 16-17, 24-29. 2) Йоіль 2: 23-32 (до „спасеться"). 3) Ез. 36: 24-28.

Петра і Павла — 1) 1 Посл. ап. Петра (Нов. Завіт.) 1: 3-9. 2) 1 Посл. Ап. Петра 1: 13-19. 3) 1 Посл. Ап. Петра 2: 11-24 (до „правдою жили").

Цвіт. Неділя — 1) 1М 49: 1-2, 8-12. 2) Соф. 3: 14-19. 3) Зах. 9: 9-15.

Вознесення — 1) Іс. 2: 2-3 (до „стежками" Його). 2) Іс. 62: 10-63; 1-9. 3) Зах. 14: 1 (до „Господень") — 4) (до: „на схід сонця"), 8-11.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ, що приходять при означуванню Голосів Недільних Євангелій, Апостолів та Євангелій на Службі Божій і др.

Гол. або Г. — Голос.
Утр. Єв., або УЄ. — Утренне Євангеліє.
Літ. — Літургія або Литургія, отже Служба Божа.
Ап. — Апостол.
Діян. або Діяння Апостолів.
Євр. — Євреїв.
Рим. — Римлян.
1 Кор. — Перше до Коринтян.
2 Кор. — Друге до Коринтян.
Гал. — Галат і т. п.
Євангелисти: Мат. або Мт. — Матей: Мар., або Мр. — Марко; Лу. — Лука: Ів. — Іван.

Вишукування Апостолів і Євангелії:

Мт. 2: 1-12 значить: Матея 2-га Голова, а в ній читається від 1-го до 12-го стиха. Гал. 4: 4-7 значить: Послання до Галат Голова 4-та, а стихи в ній читається від 4-го до 7-го. Окремо звернемо увагу на таке означення: 1 Кор. 12: 27—13: 8. Це так розуміється: Перше до Коринтян, Голова 12-та, стихи від 27-го аж до слідуючої (13-тої) Голови, а дальше з Голови 13-ої до 8-го стиха. Себто читається в 12-ій Голові від 27-го стиха до кінця Голови, та дальше з Голови 13-ої до стиха 8-го.

В

250-РІЧЧЯ

з дня народження

ГРИГОРІЯ

СКОВОРОДИ

1722—1972

Григорій Сковорода

Петро Роєнко

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

(Уривок із недрукованої праці „Українська література")

В історії культурного розвитку людства помічаємо цікаве явище: своєрідні повторення або однакові пункти розуміння чи висвітлення певних ідей, що можна ілюстративно зобразити у вертикальній спіралі. Ці однакові подібності помічаємо в архітектурі, малярстві, літературі, філософії та інших проявах людської творчости. Виняток робимо тільки для філософії і то лише коротко тому, щоб краще зрозуміти творчість нашого великого й передового мислителя і виховника цілої плеяди української інтеліґенції, а зокрема багатьох визначних постатей у літературі. Цим виховником був Григорій Сковорода.

В 18 столітті в европейському осмисленні буття перемагає раціоналістично - матеріялістичний світогляд, надаючи йому єдиного авторитету в вирішуванні всіх питань науки, соціології, психології тощо. Цей світогляд існував і в попередніх віках, наприклад, у часі римської імперії та в грецькій філософії з-перед часів Платона. Раціоналісти-матеріялісти відкинули питання духовости, божественности й „невидимого" світу. Саме над цими питаннями глибоко й ґрунтовно зупинявся і вивчав їх Сковорода. Цим самим він продовжував славні традиції української усної словесности, яка вбачала силу „невидимого" буття в зерні або овочевім насінні, що стало притаманним філософській думці нашого народу на всі віки.

Коли в Европі (зокрема в Франції) пропаґувалась рівність, український філософ учив, що існує „нерівна всім рівність" у співжитті між людьми. Ця наука Сковороди випливає з ґрунтовного знання історіософії, і цим самим оминає всі трагічні й жахливі наслідки, які пережили французи в здійснюванні „рівности" або народи покорені Росією, коли московський большевизм також прогресивними темпами запроваджував систему зрівнялівки всіх під один аршин. Це річ абсолютно неможлива, як про це перед двома сотками років тому наглядно доводив у своїх філософських розмовах Сковорода.

Про це він у своєму одному з кращих творів „Азбука світа" каже так: „Бог подібний до багатого фонтану, що

наповняє різні посудини за їх місткістю. Над фонтаном напис: 'Нерівна всім рівність'. Ллються з різних трубок різні струми в різні посудини, що стоять довкруги фонтану. Менша посудина має менше, але в тім рівна з більшою, що вона однаково повна. І що дурніше як рівна рівність, яку дурні надаремне намагаються завести на світі? Яке глупе все те, що противне блаженній природі".

В нашому віці загально відомо, що люди народжуються з різними інтелектуальними „завдатками", з різними психіками, з різною силою волі, темпераменту тощо. При такій наявній данності годі людей розглядати чи „стригти" під один аршин. Кожна людина вимагає іншого або дещо іншого підходу в її вихованні, що повинен брати до уваги учитель чи педагог. І саме тепер цю науку Сковороди починають застосовувати в сучасній педагогіці. Учитель повинен, як далі вчив Сковорода, в дитині віднайти вроджені їй здібності та помогти їй плекати їх. Таке виховання не тільки корисне, але й забезпечує щастя даній одиниці. Це в свою чергу розв'язує проблему вибору праці: людина дає багато користи тоді, коли виконує ту роботу або ті обов'язки, до яких має природнє покликання.

Так навчав Сковорода в 18 столітті, а европейська психологія, педагогіка, медицина й їм подібні науки приходять до цих висновків щойно в нашому двадцятому столітті.

18 століття в історії України — це доба великого занепаду, спричиненого невдачною війною. Від часу цієї невдачі (1709 р.) царська Москва почала прибирати в свої руки всю владу в Україні: в 1764 році скасовано рештки гетьманського урядування; в 1775 році підступом взято і жорстоко зруйновано Запорозьку Січ — останню твердиню вольности України. Український народ закріпачила Московщина-Росія. Настала тяжка неволя. Скрізь і всюди прославлялось Московщину. Все українське уважалось меншевартісним або й майже безвартісним. Московщина робила все, щоб тільки не існувало ніякої національної свідомости, гідности, самобутности. Український народ мав стати малоросійським — народом рабів та слуг московського (російського) царського самодержавства.

Велику ролю в національному українському відродженні відіграв блискучий автор суто бароккових трак-

татів у формі трактатів. Та письменник і філософ Сковорода був не тільки творцем блискучих бароккових трактатів, але великою індивідуальністю, яка словом і своїм життям відограла велику ролю в вихованні цілої плеяди творців і промоторів національного відродження.

Біографія. Григорій Сковорода народився 3 грудня, 1722 року, в селі Чорнухах, що належало до Лубенського полку, київського намісництва. В 1738 році він вступив у Київську Академію, в якій вчився з перервами понад десять років. Відмовившись від духовної кар'єри, яка віщувала йому всі гаразди, Сковорода залишає академію і в 1750 році виїжджає закордон. Тут доповнює свої знання. Сковорода був високо-освіченою людиною 18 ст. Він знав досконало кілька стародавніх та нових европейських мов, античну філософію й літературу, був добре ознайомлений з досягненнями науки того часу.

Повернувшись на свою батьківщину, Сковорода працює викладачем у Переяславському колеґіюмі, домашнім учителем, а згодом викладачем в Харківському колеґіюмі. Сковорода перевищав своїм знанням інтеліґентне оточення, яке його в багатьох поглядах не розуміло, і тому прийшло між ним і цим панівним оточенням до непорозуміння. Внаслідок того Сковорода від 1769 року і аж до кінця своєї мандрівки на цьому світі вів мандрове життя. Мандруючи по українській землі, він провадив розмови з різними прошарками народу, збагачуючи його своїм знанням, наукою про обов'язки супроти свого народу і держави. В часі цих мандрівок Сковорода написав більшу частину своїх творів. Ці твори переписувались його друзями та однодумцями і поширювались у списках по всій великій землі українській і далеко поза нею.

Помер Григорій Сковорода 9 листопада, 1794 року, в селі Іванівці, на Харківщині.

Творчість. Григорій Сковорода написав багато творів. Він писав духовні вірші, складав пісні й музику до них. Багато його пісень збагатили скарбницю народної української пісні. Пісні Сковороди співали кобзарі та лірники, нерідко переробляючи їх на свій лад. Одну з таких пісень, хоча перероблену, знаходимо в п'єсі „Наталка Полтавка" І. Котляревського; ця пісня починається словами „Всякому городу нрав і права".

Сковорода писав байки, які мають велике виховне значення. Всіх відомих його байок є тридцять; вони зібрані в одну збірку і називаються „Харківські байки". Сковорода був першим українським байкарем. Після кожної байки слідує „сила" — моральна основа байки. В своїх байках Сковорода викладає ті самі думки, що і в філософських творах. Наприклад, як у цих останніх, так і в байках, Сковорода підкреслює велике значення природніх вроджених здібностей, згідно яких треба жити, бо тоді людина буде не тільки щаслива, але й корисна для свого суспільства. Природні здібності треба розвивати, бо практика й досвід має важливе значення в житті. В деяких байках наш філософ кладе наголос на те, що не зовнішні, а внутрішні гідности становлять цінність людини; і при цьому висміюється людей, що беруться до високих чинів, до яких не мають ніяких даних. Така інтенція шкодить не тільки даній одиниці, але й цілому суспільству. Сковорода також підкреслює думку, що людина повинна працювати „по природі", тобто згідно природніх здібностей, бо тоді вона має моральне задоволення, а сама праця дає добрі результати. Жити треба просто, розумно, правдиво, невибагливо і скромно. Дружбу утвержує однаковість думок та однакова чесність людяних душ. Сковорода часто вставляє у свої байки прислів'я: не те орел, що літає, а те, що легко сідає; дурень шукає видного місця, а розумного і в кутку видно; не май 100 карбованців, а одного друга; добре братство краще за багатство, та інші.

Сковорода писав проповіді, діялоги, трактати, притчі, пісні — „Сад Божественних пісень", поезії, робив віршовані та прозорі переклади з Ціцерона, Плютарха та інших.

В своїх творах Сковорода висказує цілий ряд думок та ідей, що стосуються розуміння світу, релігії, суспільного життя, педагогіки, людини взагалі та її ролі в державі, громаді, науці, обов'язків тощо. І так, наприклад, у проповіді **„Убуждшеся видеша славу Його"** та в проповіді **„Да лобжет мя от лобзаній уст своих"** Сковорода висловлює своє розуміння релігії та релігійної моралі, правдивої людини, її моралі, пізнання нею власної суті, правди і відповідно до цього виконувати релігійні правила. В великому філософічному творі **„Наркіс"**, вияснивши алего-

рично образ легендарного Нарциса, Сковорода порушує ряд принципових філософічних питань, розвиваючи свою теорію самопізнання (Узнай себе); цю саму теорію самопізнання автор продовжує в діялозі **„Асхань". „Бесєда, нареченная двоє, о том, что блаженним бить легко"** завершує теорію, розпочату в **„Наркісі".** В діялозі **„Разглагол о древнем мірє"** філософ порушує питання про щастя людини, яке осягається тоді, коли людина йде за покликом вроджених здібностей; вона може бути щасливою й тоді, коли живе в світі, позбавленому моральних та соціяльних вад. У **„Розмові пяти путников о істином щасті в житті"** Сковорода порушує актуальні питання суспільного життя. В творі **„Кольцо** — Дружескій разговор о душевном мірє" у формі діялогу автор, крім релігійних міркувань, застановляється над питанням долі людини й суспільства. В творі **„Алфавит или Буквар мира"** говориться про закономірний розвиток людини й природи, пізнання світу і його закономірности, значення науки та праці в житті суспільства, відповідно за вродженими нахилами людини. В творі **„Ікона Алківіадская"** Сковорода порушує ряд філософських питань: про світ, природу, матерію та її залежне існування, деякі застереження щодо біблійних легенд та місце цієї книги в процесі пізнання й інші. В діялозі **„Брань архистратига Михаїла со сатаною"** автор говорить, що джерелом усього зла на цім світі є багатство, грошелюбство, егоїзм людини; подібну тему знаходимо і в творі **„Пря бесу со Варсавою"** (Варсава тут — це Сковорода). В притчі **„Благородний Ередія"** говориться про виховання, яке має базуватись на основі природних, вроджених здібностей людини; ці здібності треба розвивати і вдосконалювати; виховання має бути національне. Висвітлення педагогічних поглядів є і в творі **„Убогий жайворонок".** В творі **„Потоп зміїнний"** філософ знову порушує питання „трьох світів" і двох натур. Так можна в найзагальніших рисах окреслити тематику перелічених творів.

Висловлені в цій тематиці погляди найкоротше можна схарактеризувати так:

Головна ціль людського життя, головною річчю людської функції є дух, думка і серце. Любов до мудрости дає духові життя, серцю шляхетність, думці чесність; думка має дуже важливе значення в житті людини і народу, а

через нього і людства. Головною ціллю людського життя повинно бути вічне стремління до пізнання правди.

Людина вирішує всі найголовніші проблеми і таємниці життя; це осягається за допомогою самопізнання. Людина є мікрокосмосом, в якому відзеркалюється всесвіт або макрокосмос. Світ, що його хоче пізнати людина, складається з двох натур: видимої й невидимої; видима натура — це матерія (в найширшому розумінні цього слова); основна і невидима натура — це дух, думка, ідея, плян, суть, правда. Кожна річ існує подвійно — як видима (матерія, людське тіло тощо) і як невидима дійсність, сутність сама в собі. Людина, як частина світу, повинна провадити життя як носій матеріяльного і духового первоснов буття. Дух формує і керує всіма проявами життя.

Самопізнання — це друге і найважливіше народження людини. Від цього моменту людина повинна бути носієм і творцем морально-етичних стимулів суспільного життя. Суспільство, основане на цих принципах, є основою людського щастя, бо воно пов'язане з Божою волею та й дійсною натурою речей. Кожна річ, отже, стається легкою і солодкою, коли вона є вродженою. Нещасливою є людина тоді, коли вона виконує невластиве їй зайняття або грає невластиву, неприродну їй натурі ролю. „Ліпше бути звичайним котом, ніж левом із натурою осла" — вчить Сковорода. Щастя полягає в тому, щоб робити тільки те, до чого покликаний; треба жити в згоді з природою або в мирі з Богом.

Григорій Сковорода займає визначне місце в українській культурі як видатний, передовий й оригінальний філософ та письменник. Його твори — це блискучі, живі й цікаво написані розмови з багатством метафор, порівнань, алегорій тощо. Вони нерідко містять у собі ознаки різних літературних або фолкльорних жанрів. В них є притчі, анекдоти, леґенди, вірші, прислів'я й уривки казок.

З поезій, що не ввійшли в збірку „Сад Божественних пісень", треба визначити вірш „Де ліберте" (Про свободу). В ній Сковорода прославляє гетьмана Б. Хмельницького як народного героя і батька вольности.

В творах Сковороди знаходимо багато зразків живої народної мови. Українсько-мовна основа є в його фонетиці, морфології, синтаксі, лексиці, фразеології та в усьому мовному стилі. Наприклад, у лексиці є такі слова на-

родного походження: бусель, пекло, птах, самота, врода, громада, кошик, мета, метелики, очерет, дужий, певний, рясний, сумний, лишити, мусити, розв'язати та інші.

Мова віршів, байок і притч письменника дуже наближена до живої народної мови. В ній є „зародки нової літературної мови на народній основі".

Творча спадщина Сковороди сприяла дальшому розвиткові української культури. Її вплив помітний в творах Івана Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Гулака Артемовського та в творчості пізніших письменників. З творами Сковороди ще з дитинства був добре обізнаний Тарас Шевченко — найбільший поет України. Творами Сковороди цікавились такі письменники як Михайло Коцюбинський, Іван Франко та інші. Важливе значення творчости Сковороди починає усвідомлювати національносвідома українська людина, тобто та, яка була завжди на чолі боротьби за культурну й політичну незалежність України.

Пізнати, зрозуміти й дотримуватися науки свого мислителя Сковороди — це значить ступити крок вперед у своїй духовості.

Природа прекрасного така, що чим більше на шляху до нього трапляється перешкод, тим більше воно вабить, на зразок того найшляхетнішого і найтвердішого металю, який чим більше треться, тим прекрасніше виблискує.

— — — —

Кожен є той, чиє серце в нім: вовче серце — справдешній вовк, хоч обличчя людське; серце боброве — бобер, хоча вигляд вовчий; серце вепрове — вепр, хоча подоба бобра.

— — — —

Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва — відхили лише вхід у душу свою.

— — — —

З видимого пізнавай невидиме.
Що вподобав, на те й перетворився.

— — — —

Пізнаєш істину — ввійде тоді у кров твою сонце.

— — — —

Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.

Із афоризмів Г. Сковороди

Наркіс. Розмова про самопізнання

Правдивий чоловік і Бог, це те саме. Ніколи ще не бувала видимість істиною, а істина видимістю; але завжди і в усьому є тайна і невидима істина, тому що вона є Божа.

Слухай же бісе, німий і пустий язиче. Тому, що не визнаєш існування Господнього, віруючи, що лиш одна смерть всюди панує і зводить все до пекла всетління, знай же, що новий і нетлінний чоловік не тільки переможе тлінні закони твої, але озброєний местю до кінця тебе зруйнує, скине з престолу твойого і зробить тебе нічогосущою оманою.

Якщо загрілося в тобі твоє серце, ти повинен у навчанні твойому роздувати вічноживучу іскру воскресення, аж розгориться ярість блаженного його полум'я і пожере нею супротивну собі повінь, аж наповниться блаженна Божа ріка, що потоплює все нечестиве. Загріте серце, це вогненний язик Святого Духа, що оспівує на небі і на землі чудо воскресення...

Розбий сон твоїм очам, о нещасний мертвече. Підіймись на свої ноги. А може зрозумієш, що таке Христос? Це сила воскресення людського духа, правдивий чоловік. Це ти сам у найглибшій твоїй суті і правді.

Чого ж більше сумувати тобі, душе моя? Пізнала ти вже в собі чоловіка, а сила його безконечна. Він голова твоя в тобі під видом твойого тіла й крови.

Є час, щоб і тепер воскреснути. Може Іскра Божа впасти на темну безодню нашого серця і знов його освітити. Віруємо, що Бог є в плоті людській. Справжній є він в плоті (тілі) нашій видимій, не речовинний у речовиннім, вічний у тліннім, один в кожнім із нас, і цілий в кожнім, Бог у тілі і тіло в Бозі, але не тіло Богом ані Бог тілом.

Небесний і новий чоловік. Голова і серце і світло всього сотворіння. Пункт вселенної. Сило, закон і царство світа. Правице божа. Воскресення наше! Коли тебе зрозуміємо? Ти правдивий чоловік у правдивому тілі.

Розмова п'яти подорожніх

...Скільки ми витрачаємо праці на дрібні справи, а часто і задурно, не раз і на шкоду? Важко зодягати і живити тіло, але потрібно і не можна без цього...

Але чи не легше тобі живитися самим зіллям суворим і при тому мати злагоду й утіху на серці, ніж над розкішним столом сидіти гробом повапненим, повним жеровитої черви, що день і ніч безнастанно гризе душу? Чи не ліпше покрити тіло найзлиденнішою одежиною і з тим мати серце, в ризу спасіння й убрання радощів одягнуте, ніж носити золотканні шати і тим часом терпіти геєнний вогонь у душі, що бісівською печаллю спопеляє серце? Яка утіха від статків чи від гарної обставини, коли серце занурене в найтемніший морок невдоволення...

Шукаємо щастя, по країнах, по віках, по статьям, а воно скрізь і завжди з нами, як риба в воді, так ми в нім, а воно коло нас шукає нас самих. Нема його ніде, бо воно скрізь суще. Воно подібне сонячному сіянню: відчини лише вхід йому в душу твою. Воно завжди стукає в стіну твою, шукає проходу і не знаходе; бо твоє серце темне і сумне і тьма бездонна.

Кільце. Дружня розмова про душевний світ

Земнородний найшвидше потрапляє в нещастя через свою скоропостижну наглість.., той хто не радиться, терпить від слів своїх, ставши полонений сказаного устами своїми. Подивіться на товпу людську і побачите, що не лише літні, але й наймолодші улещують себе, що вони озброєні рогом однорога, який рятує їх від нещастя і вважають, що як очам окуляри, такі світло і поради не потрібні серцю їхньому.

Ця думка зробила їх необачними, нахабними і упертими на шляхах своїх.

А що, коли мій молокосос-мудрагель стане двох чи трьох мов папугою, побуває у знатних товариствах і в славних містах, коли озброїться аритметикою і геометричними кубами, пройшовши через десятки любовних і громадських історій і проковтнувши певну кількість Коперникових пі-

люль? Тоді Платона, Солони, Сократа, Пітагора, Ціцерона і вся стародавність здаються йому лише метеликами, що над землею літають, порівняно з нашим високолетним орлом, який аж до сонця незрушного злітає і перераховує всі острови в океані. Тут-то виринають хвалителі, що дивуються з новонародженої премудрости цього мудрагеля, прихованої від усіх старих, начебто неосвічених століть, без якої, проте, зовсім непогано жилося...

І дійсно: чи можливо, щоб ці мудрагелі могли щось тямити про мудрість, щастя, душевний світ, коли їм і не марилось, що земля — це плянета, що і біля Сатурна є місяць, а може і не один? Любі приятелі! Оці-то молоденькі розуменята, полонені своїми здогадами, мов улесливою блудницею, і начебто шаленіючи з розуму несамовитою гарячкою, позбавлені чатівників своїх, безпутньо і безрозсудно прагнуть погибелі... З такими мислями продовжують шлях до старості незлічиме число сердець...

Не дивина шлях свій віднайти, але ніхто не хоче шукати, кожен своїм шляхом іде й іншого тягне, — в цім і трудність. Проповідує щастя історик, благовістить хемік, просвіщають шлях до благодаті фізик, логік, граматик, землемір, воїн, відкупник, годинникар, вельможний, багатий і бідний, живий і мертвий...

Але чи їхнє діло вчити, судити, знати про блаженство?

Розмова, звана алфавіт або буквар світа

Моя мова тоді спокійна, коли кожна людина не лише добра, але й споріднена собі всіма сторонами знаходить роботу. Це і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятись за своє споріднене діло й бути з ним у згоді. Це і є благодійство і послуга. Не дивно, що в стародавніх римлян як потреба, так і благодійство звалося офіціюм — моральний обов'язок.

Найдобріша людина тим неспокійніша і нещасливіша, чим більшу посаду вона займає, але до неї не народжена. Та й як їй не бути нещасною, коли загубила той скарб...

Як же не загубити, коли замість добрих послуг лише ображає друзів і родичів, близьких і далеких, співвітчизників і чужоземців? Як не ображати, коли вона суспільству приносить шкоду? Як не зашкодити, коли погано викону-

вати обов'язки? Як не буде погано, коли немає завзятості і невтомної праці? Звідки ж з'явиться працездатність, коли немає бажання і старанності? Де ж візьмеш бажання без природи? Природа — всьому початкова причина і рушійна сила. Вона і є матір'ю бажання. Бажання — це започаткування, схильність і рух. Бажання, за приповідкою, сильніше неволі. Воно прагне до праці і радується нею, як сином своїм. Праця — це живий і невсипущий рух всієї машини доти, поки не довершиться справа, що сплітає творцеві своєму вінець радості. Коротко кажучи, природа наснажує до діла і зміцнюється в праці, роблячи її солодкою.

А що ж є ця природа, як не блаженний дух в людині. Слухай його. Вникни в самого себе. З ним вибирай звання...

Хто віднайшов і повинувався природньому званню, тому все інше легко додається.

А хто воїном родився, в дерзай, озброюйся. З природою скоро навчишся! Захищай хліборобство і купецтво від внутрішніх грабіжників і зовнішних ворогів. Тут твоє щастя і радість. Бережи звання як око. Що ж солодше вродженому воїну як не воєнне діло? Відплачувати за кривду, захищати беззбройну невинність перед терпінням, боронити основи суспільства, правду, це його пресолодке снідання, обід і вечеря. Не бійся, з Богом легко нести голод, спрагу, холод, жар, безсоння, кровопролитні рани і сам страх смерти; зрозумієш, яка сильна природа. Це воєнне горе з Богом тобі сто раз буде приємніше за ранґи і прибутки. Ранґи носити може кожен, але діла доконувати може лише уроджений. Діло і без ранґа є ділом, але ранґ без діла — ніщо. Не бійся вмерти тілесно, бо будеш кожну хвилину терпіти смерть духову.

Відібрати від душі вроджене діло — значить залишити її живучости своєї.

Не знаю, навіщо носити меч, якщо не для бою, для якого він призначений. Не знаю навіщо носити тіло, якщо щадити віддати його за те, хто цим тілом одягнений.

ВДЯЧНИЙ ЕРОДІЙ

Народженого до добра неважко навчити добру, — навчити, чи принатурити, чи призвичаїти. Навчений, при-

натурений, призвичаєний — це є те саме. Від природи, як від матері, легесенько сама собою дозріває наука. Вона всерідна, справжня і єдина навчителька. Сокола скоро навчиш літати, але не черепаху. Орла за хвилину призвичаїш дивитись на сонце і мати з цього задоволення, але не сову. Оленя легко скеруєш на Кавказькі гори, легко привчиш пити з найчистіших джерел, але не верблюда і не вепра.

Коли все будує премудра природа, чи не єдина вона і вигоює і навчає? Усяка справа має успіх, коли вона сприяє. Не заважай лише їй, а коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях; воістину все вона чисто і вдало зробить. Клубок сам собою покотиться з гори, забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила. Загороди її лише від свиней, зріж будяки, почисть гусінь, стеж, щоб на корінь не потрапляла сеча і інше.

Вчитель і лікар не є вчитель і лікар, а тільки служителі природи, єдиної справжньої лікувальниці і навчительки. Буде так: хто захоче чомусь навчитися, повинен до того вродитися. Суть усього не від людини, а від Бога. А хто без Бога хоче навчати чи навчитися, нехай пам'ятає приказку: „Вовка в плуг, а він у луг". Поки кільце висить у свинячій ніздрі, доти вона не риє. Вийми — споганить землю.

Це не виховання і не навчання, а обуздання за допомогою людини, що всіх беззаконників праве. Виховання іде від природи, що вливає в серце сім'я доброї волі. Вирісши без перепон, самостійно й охоче ми робимо все те, що святе і бажане Богові і людям.

Сковорода

Із збірки „Сад Божественних пісень"

Всякому місту — звичай і права
Всяка тримає свій ум голова,
Всякому серцю — любов і тепло,
Всякое горло свій смак віднайшло.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір!
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Той безперервно стягає поля,
Сей іноземних заводить телят,
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк.
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Ладить юриста на смак свій права,
З дискутів учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венери амур,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні,
Як з ясним розумом вмерти мені.

**
*

Чистий можеш буть собою,
То нащо тобі броня
І шолом над головою?
Не потрібна і війна.
Непорочність — ось тобі броня.
А невинність — крем'яна стіна.
Щит, меч і шолом — буде тобі бог.

Світе, світе безпорадний,
Вся надія — угорі,
Маєш сумнів — то нещадний
Вихор розмете на пі.
Непорочність — се Сігор, повір,
А невинність — ось небесний двір.
Там побувай і там почий.

Бомб се місто не боїться,
Ні підступовості, ні стріл.
Хитрих мін не застрашиться,
Ні пожежі, ані стрільб.
Непорочність — ось де діямант,
А невинність — ось священний град.
Там побувай і там почий.

Ворога в сім граді люблять,
Їм віддружують тепло,
Силу для чужого гублять, —
І не відають про зло.
Де ж такий чудовий, пишний град?
Сам ти град, коли в душі є сад,
Святому духу храм і град.

ГУМОР І САТИРА

Бісмарк одного разу сказав до Дізраеля:

— Німці закупили великий край в Африці, де жиди й свині будуть толеровані.

Дізраель на те відповів:

— Яке щастя, що ми оба тут, не в Африці.

Дізраель одного разу сказав: в мойому розумінні, згідливою людиною є та, котра годиться зі мною.

Президент Кеннеді хотів, щоб Хрущов підписав пакт не-аґресії проти Зединених Держав. Хрущов поставив йому таку умову: заяви публично, що Адам і Ева були комуністами, а тоді я підпишу пакт не-аґресії.

Кеннеді не знав, що робити, отже вдався по пораду до премієра Ізраїля, Бен-Ґуріона, доброго знавця Біблії.

Бен-Ґуріон відповів так: певно, що Адам і Ева були комуністами. Вони не мали ніякого убрання, живилися тільки яблуками, і думали весь час, що вони в раю.

Премієр Ізраїля, Дейвид Бен-Ґуріон, одного разу виходив з дому на формальний бенкет в Єрусалимі. Глянув на нього його слуга й каже:

— Пане премієре, ви не можете йти на цей формальний бенкет без краватки.

— Ти кажеш мені, що я не можу йти на бенкет без краватки? Премієр Чорчил казав, що в тому нема нічого злого.

— Чорчил казав, що можна йти на бенкет без краватки? — запитав слуга.

— Так. Одного разу, коли я був його гостем на бенкеті в Лондоні й не носив краватки, Чорчил сказав:

— Так можна ходити в Ізраїлі, але не в Лондоні.

— Звідки походить літній приспішений час?

— Походить він від одного індіянина, який відтяв кавалок коца з одного кінця, щоб зробити його довшим з другого кінця.

Іван Вазов

ДОЧКА ПИЛАТА

У ті дні управитель Дамаска, Клавдій Рикс, був дуже зажурений: його прегарну дружину Поппею, дочку Понтійського Пилата, що правив від імени Цезаря Єрусалимом, навістила недобра недуга — розслаблення...

Намарне її чоловік закликав з далеких сторін вправних лікарів, славетних ворожбитів і вчених оглянути її й допомогти їй силою їхнього мистецтва. Їх знання, зусилля й досвід були безрадні перед тривалістю недуги, що прикувала до одного місця чудову молоду римлянку.

Але якось з'явився до недужої один мандрівник з Єрусалиму й сповістив її, що в Юдейській землі з'явився якийсь характерник, що його звуть Ісусом Христом. Він творить чуда над хворими...

— ...Він ходить у лахміттях і босий, живе з бідними, погорджує марностями життя й, якщо б навіть ти принесла скарби, ти не отримаєш Його прихильности.

— Що ж належить вчинити, щоб отримати від нього вилікування? — неспокійно скрикнула хвора.

— Від тих, хто прагне його помочі, він домагається лише одного: віри в нього.

І здивувалась Поппея при цих словах мандрівника, трохи замисливши, торкнувшись свого чола білесенькою рукою, що сяяла від дорогоцінних прикрас. Потім запитала:

— Віри в нього? Якої віри?

— Віри, що він Син Божий.

— Син Божий? Не розумію... і довго ще вона розпитувала мандрівника.

Багато днів і ночей перебувала Поппея в думах...

І віра кріпла в її душі...

І після триденних мандрів по шляху, що в'ється по східніх схилах Ливанських гір — де високі кедри — Поппея досягла юдейської землі й четвертого дня в полудне, пройшовши на північ з Йосафатової долини, наблизилась із своєю колесницею до Єрусалиму.

Це трапилося саме перед жидівською пасхою.

Коли Поппея подалася до північної брами міста, то вона побачила, що з неї вийшло багато людей, і серед

них блистіли шоломи римських вершників. І вся ця юрба прямувала на захід до найближчого голого узгір'я.

Поппея, продовжуючи свою путь, дивилась на похід, не розумівши його значення.

Біля самої брами вона зустріла римського центуріявершника. З кількома вояками він їхав слідом за юрбою. Вона казала зупинити колесницю й запитала центуріона: куди йдуть люди?

— Там на гірці зараз буде розп'ято засудженого на смерть розкладника народу, Ісуса Назарянина! — відповів цей, вклонившись ясній Пилатовій дочці.

— Бути не може, бути не може! — злякано закричала Поппея. Нехай припинять кару! Я цього вимагаю!

Але старшина сповістив, що лише Пилат може відкликати свій наказ, але доки прийде цей відклик, мине час і страта вже відбудеться.

І він зчудувався спочуттям Поппеї до нікчемного брехуна й ворохобника, що його прирекли на страту самі жиди.

А Поппея, збентежена й зрозпачена, поглянула на Голгофу, де вже зупинилась юрба й де готувалось щось страшне.

— Віднесіть мене негайно туди! Він не може померти! — скрикнула вона до слуг й вони швидко знайшли ноші, бо на Голгофу неможливо було виїхати возом...

Коли вони зійшли на гору, Поппея з жахом побачила, що там уже височать три хрести й на кожному висить людина. Приречення виконалось.

На наказ Поппеї, слуги розштовхували юрбу, що з криком й грубою лайкою оточувала хрести, й поставили біля них ноші. Під середущим хрестом впала на коліна якась жінка, а дві інші, з залитим сльозами обличчям, заламавши від скорботи руки, гляділи на мученика, якому з ран на руках струїлася червона кров.

Заніміла й знерухоміла Поппея вп'ялила свій скорботний погляд у страждальне обличчя Христа, що в його добрих рисах можна було відчитати жахливі хресні муки.

Заплаканим обличчям, як і інші жінки, дивилася вона на Розп'ятого. Бідна Поппея намагалась хоч раз зустрінутись з Його зором, що в ньому, поминувши неуявні страждання тіла, крізь серпанок скорботи світилися проміння благости й доброти. Але очі Христа, тихо звернені

на Його плачучу Матір, ані разу не споглянули на Поппею.

— Спаси мене! — шепотіла вона й не відводила очей з обличчя Христа.

Раптом тихий погляд Христа відірвався від Його Матері й зупинився на римлянці. І очі римлянки й Христа зустрілись.

І він дивився на неї кілька моментів так глибоко, скорботно й милосердно, і несподівано від сили цього погляду, що пронизив, як небесна іскра, усю її істоту, Поппея почула глибоке загальне потрясення й щось нове, солодке, бадьоре сповнило її душу й тіло.

Пилат очікував свою недужу доньку на горішнім ступні мармурових сходів, що вели в його палац. Попереджений він був сповнений тривогою й здивуванням, бо не знав про мету її прибуття.

Побачивши її опечалену в колесниці, він простягнув до неї руки, щоб її ніжно обійняти, очікуючи доки її внесуть по сходах.

Але, зчудований він побачив, що Поппея сама зійшла з колесниці, відсунула владним порухом його слуг, які запропонували їй обшиті золотом ноші, і сама бадьоро та легко, зручна, як ливанська ґазеля, піднялась мармуровими ступнями.

І, кинувшись на шию своєму здивованому батькові, вона, ридаючи крикнула:

— Батьку! Ти сьогодні убив Бога!

І всі, широко розкривши очі, дивились на це чудо.

(З болгарського переклала Олена С.)

Робітник: Пане управителю, моя жінка казала мені, щоб я домагався від вас більшої платні.

Управитель: Добре. Я спитаю моєї жінки чи я повинен дати вам більше платні.

— Ви знову пізно прийшли до праці.

— Вибачте, але я заспав.

— Що? Ви спите і вдома також?

Багатий фармер вернув з Лондону. Сусід питає його:

— А як там погода в Лондоні?

— Не знаю. Там так мрячно, що ніхто не знає, яка погода.

ВАСИЛЬ КУРИЛИК — артист-маляр
Один з найвидатніших артистів-малярів у Канаді. Батьки його прибули з України на початках української імміграції й поселилися в Альберті.

Д-р В. Сенютович-Бережний

КИЯНКА НА ПРЕСТОЛІ ФРАНЦІЇ

В 1925 році на сторінках „Старої України" ч. 6, Львів, була надрукована прекрасна розвідка проф. І. Борщака „Анна Ярославна, королева Франції".

Ця єдина в українській історіографії праця про українську княжну на французькому престолі, в якій автор подав критично перевірені дані, являється цінним вкладом у літературу про Анну Ярославну.

Для нас, постать Анни Ярославни, повязана з добою розквіту могутньої Київської держави та тодішньої февдальної Франції, в якій королі боролися за скріплення своєї влади, завжди мала особливу чарівність.

Працюючи довший час у бібліотеках Парижа, ми робили виписи з різних джерел про цю княжну, хоч ніколи не мали на думці використати їх для статті, вважаючи це непотрібним після розвідки проф. Борщака.

Між тим, від часу її появи пройшло 30 років і вона стала бібліографічною рідкістю, мало кому доступною, а зацікавлення Анною Ярославною далі живе та її ім'я час від часу з'являється на сторінках газет.

В часах до-татарського іга Київська Русь була правдивим і рівноправним по свойому значінні членом европейської спільноти. Чисельні шлюби наших Рюриковичів з представниками домів інших країн не були б можливі, якби вона не була великою могутньою і багатою державою.

Єпископ Бруно Квертфуртський, що приїздив до Києва за часів Володимира Великого, писав: „Князь Русів великий і багатий володар".

Другий єпископ, Тітмар Мерзебурзький, що був у Києві в 1017 році, писав, що місто має коло 400 церков і 8 ринків, а людей незчисленна сила. Він безумовно перебільшує, але це вказує на велике враження, яке зробив на нього Київ, що був великим торговельним центром, звідки товари йшли майже в усі відомі тоді землі. Він мав окремі дільниці, в яких жили по народностях купці з ріжних країн.

Бажаючи знати, як живуть інші народи, Володимир Великий розсилав своїх людей у чужі краї „оглядати їх землі і придивлятися їхнім звичаям", а Ярослав Мудрий дбав про храми Божі, і про науку. Він „розповсюднив книги між вірними людьми" та щоб мати богослужебні книги „зібрав багато писців та переклав багато книг з грецької мови на словянську і переписав багато книг".

Після розгрому хозарів, цей мудрий великий князь, додав до міста новий „великий град". Він побудував храм св. Софії, монастир Юріївський та Ірининський, великокняжу палату і прикрасив місто іншими будівлями, а при ньому були побудовані і Київські „Золоті ворота".

За цього великого князя в Києві перебувало чимало чужих володарів, деякі жили по багато років, бо обставини не дозволяли їм повернутись у свої землі. Так, наприклад, довгі роки жив у Києві норвежський король Олаф Святий, якого вигнав з його держави данський король Канут. Олафів син, Маґнус Добрий, виріс і виховався при дворі Ярослава. Довго жили на Русі угорські князі Андрій і Леванта, сини Володислава Пліщивого. Андрій одружився з донькою Ярослава, Анастазією, та незабаром після цього став королем Угорщини.

Два англійські князі, Едвін та Едвард, сини короля Едмунда, вигнані з батьківщини королем Канутом, теж знайшли в Києві притулок. На службі в Ярослава перебував неодин хоробрий чужинецький лицар, а між ними і славний Якун, син короля шведського Олафа, князь Гарольд норвежський та інші.

Гарольд був сином короля Сіґурда, пів-рідним братом короля Олафа Святого.

Він закохався в гарній доньці князя Ярослава, Єлисаветі, але Єлисавета його не любила. Коли він попрохав руки княжни, йому було відмовлено. Щоб завоювати її серце, Гарольд вирішив прославитися бойовими вчинками та з варяжською дружиною вступив на службу до візантійської імператорки Зої. Він воював проти сарацинів у Малій Азії. Потім на Середземному Морі з африканськими розбійниками, узяв багато міст у сарацинів, а в Африці погромив сарацинів у 18 боях і взяв багату здобич, яку переслав Ярославові в Київ. Зокрема воював в Палестині і був в Єрусалимі.

В одній скандинавській Заз, яка дійшла до нас, цей хоробрий лицар, що дістав прізвище Грізного та Сміливого, виспівує свою любу блакитно-оку красуню-княжну, яка його не любить. Вкритий славою, з багатою добичею, він вирішив повернути до Києва і відмовився служити імператорці Зої. Зоя, що була закохана в Гарольда, розгнівалася і кинула його в вязницю. З вязниці Гарольду вдалося втекти і він повернув до Києва, де в 1044 році одержав руку Єлисавети. Пізніше (1047—1066) він був королем Норвеґії, заснував міста Осло та Упсалю і хоробро загинув у 1066 році в бою з англійським королем Гарольдом Другим. Єлисавета одружилася вдруге з королем Данії, Свеном Ульфсоном.

Від 1031 року королем Франції був Генрих I (1008—1060), син короля Роберта II Побожного та його третьої дружини Констанції, доньки Гійома ґрафа д'Арлє.

Стрункий, з широкими плечима і довгою бородою, Генрих був хоробрим лицарем і вів вперту боротьбу з непокірними февдалами, головно проти домів в Блуа і в Нормандії. Він прославився вмінням брати фортеці.

В 1048 році Генрих I, якого дружина Матильда, донька німецького імператора, померла, вислав до Києва посольство, на чолі з єпископом міста Мон Ґотіє Савейром та сеньйором Ґосленом де Шаліньяк, і відділом війська, сватати княжну Анну, доньку князя Ярослава Мудрого.

Вістки про її красу дійшли й до далекої Франції, а багатство і могутність Ярослава були загально відомі, головно завдяки шлюбним звязкам його дітей з ріжними домами Европи.

Треба згадати, що в XI—XII столітті існувала на Заході дуже строга церковна заборона вступати в шлюби до сьомого коліна спорідненості. Це, як каже історик 17-го століття, Франсва де Мезерей, створювало велику плутанину та перевірювання церквою вже існуючих шлюбів.

Жертвою цієї заборони став і батько Генриха I, король Роберт Побожний, який другим шлюбом одружився з любою його серцю Бертою Бурґундською, що була йому кузинкою в четвертому поколінні. За це папа Григорій V відлучив у 996 році Роберта від Церкви і наказав розійтися з дружиною.

Цю подію — відлучення від Церкви короля Роберта Побожного, намальовану в драматичних тонах, можемо

бачити на картині Жана-Поля Лоренса, що знаходиться в Люксембурзькому музеї в Парижі.

Пізніше король Роберт одружився втретє з Констанцією, ґрафинею д'Арлє, від якої мав сина Генриха, майбутнього чоловіка Анни Ярославни.

Знаючи про тяжкі турботи свого батька, в звязку з його другим шлюбом, Генрих, щоб запобігти будь яким вмішуванням у справи його життя, одружився з німкинею Матильдою з німецького цісарського дому, а коли вона померла, то звернувся до родини Київського князя з проханням руки княжни Анни.

Гостинно прийнятий при київському дворі, єпископ Савейр успішно виконав доручення свойого короля, і з княжною Анною та численними возами повними дарунків і її речей повернув до Франції.

Савейр був здивований величчю і багатством Києва. Історик Левеск, на одному з засідань французької академії наук, у 1802 році навів у своїому звіті, що єпископ Савейр висловився про державу Ярослава так: „Край цей більше обєднаний, більше щасливий, більше могутній, більше значний і більше культурний, ніж Франція".

Дня 14 травня, 1049 року, архиєпископ Ґюї де Шатійон повінчав короля Генриха I з княжною Анною. Вінчання відбулося в Реймсі, що був колись головним містом ґальського племени Ремів (Цівітас Реморум), про яке Юлій Цезар згадує в 52 році перед Христом. Там у 496 році єпископ Ремі охрестив короля Хлодвика, і там коронувалися всі королі Франції з династії Капетинґів, аж до Карла X у 1824 році.

Подружжя вийшло щасливим. Король не тільки дістав жінку надзвичайної краси, але й рідко розумну, з якою він, як з рівною, радився в державних та інших справах.

Нерідко підпис Анни стояв поруч королівського на ріжних актах і наданнях. В таких випадках король зазначував: „За згодою дружини моєї Анни", або „в присутності королеви Анни". Таких актів дійшло до нас 17.

Кілька років королівське подружжя не мало дітей та Анна дала обітницю Богові, що побудує монастир і забезпечить його грішми, як тільки дасть Франції наслідника престола. Коли син народився, він був охрещений Пилипом, у честь короля Македонського Пилипа (народжений у 382 році перед Христом), одного з найвидатніших воло-

дарів далекої давнини, батька знаменитого полководця, Олександра Македонського.

Згідно з переданням тодішніх французів, Ярослав Мудрий походив від цього короля Пилипа Македонського, в що сама Анна безумовно не вірила, бо її варяжське походження було ще занадто свіже.

Анна відзначалася великою побожністю: „Ця Пані більше думала про Бога ніж про справи століття (цебто своєї доби)", каже одна старовинна хроніка.

Слава про побожність і добродійність королеви, яка допомагала бідним і голодним, особливо під час неврожаїв, дійшла до папи Миколая II та він у 1054 році вислав їй листа з батьківською подякою за таку діяльність. У листі він її називає: „...славна, дочко, ти своєю щедрістю заслужила на те, щоб зодягнутись у найкращі соболі".

Численні акти і надання, якими королівське подружжя щедро обдаровувало монастирі, вказує найліпше на їх відданість Церкві. В одному з дипльомів з дня 29. 5. 1059 року монастиреві Тюрну король каже, що робить надання за спасіння своєї душі, дружини Анни й сина Пилипа.

Крім Пилипа мало подружжя ще двох синів: Роберта, що помер дитиною, та Гюґа, який став родоначальником молодшої галузі Капетингів — Орлеанів.

Приїхавши до Франції, Анна через деякий час почала вживати й імя Аґнеса, що ми бачимо з кількох актів, які дійшли до нас. Так, наприклад, на грамоті її сина, короля Пилипа, монастиреві Ст. Деніс, або монастиреві Сан Андрієн де Бетісі королева-Мати названа Аґна, цебто Аґнеса.

В 1060 році, згідно з обітницею, королева почала будову монастиря в честь св. Вінкентія в Сенлісі, під Парижем, і в тому самому році, 4 серпня, помер у Вітрі о Льож, поблизу Орлеану, король Генрих I.

На престіл вступив малолітній Пилип I. Його опікунами стали мати та шурин покійного короля, ґраф Бодуен Фляндрійський.

Королева переїхала на життя до чарівного Сенлісу. Вона була ще молодою жінкою 35-36 років.

Не дивлячись на свою побожність і доброту, Анна, як жінка своєї доби, дуже любила полювання, а в лісах Сенлісу було повно дичини. Сенліс вабив Анну і чудесним повітрям та красою природи. Королеву Анну відвідували су-

сідні сеньйори, які вважали за щастя бути в товаристві своєї королеви і полювати з нею.

Одним з таких сеньйорів був родич покійного короля наймогутніша тоді людина Франції, нащадок Карла Великого, граф Равль III де Крепі й Валюа.

Цей граф Равль закохався в королеві.

Пройшло два роки перебування Анни Ярославни в Сенлісі. Одного дня, коли вона була на прогульці в лісі, граф Равль схопив її і відвіз у свій замок в Крепі ан Валюа. Незабаром він повінчався з нею. Ця подія викликала страшне обурення в цілій Франції.

Граф Равль помер у Мондідє в 1074 році. Анна, щедро нагородивши монастирі в землях Валюа, де її щиро полюбили, повернула до сина, короля Пилипа. В 1075 році вона ставить свій підпис під актом заснування монастиря Нотр Дам де Понтлєве, але не як королева, а лише як „мати короля Пилипа".

Точна дата смерти королеви Анни нам не відома, але вона мала залишити земне життя десь при кінці 70-их років.

Відомості про її поворот до Києва російський історик Карамзін не вважає вірогідними бо, як він висловився: „родинні звязки, звичаї та віра католицька, яку вона перейняла, тримали цю королеву в Франції".

В 1682 році, 11 липня, на засіданні Французької Академії Наук, історик-єзуїт, а також відомий геральдист, Менестріє, прочитав доповідь про могилу Анни Ярославни в абатстві Віліє.

„В церкві абатства Віліє, казав він, в розі каплиці знаходиться ця могила. Це рівна плита, якої краї відбиті. На ній вирізьблена постать королеви з короною на голові. Корона зроблена в вигляді шапки, яку носять електори німецького імператора (чи не київські володарі?). На могилі написано латинською мовою: „Тут лежить Пані Аґнесса, колись жінка короля Генриха". Далі напис стерся і був не до відчитання.

В „Історія Франції" Франсва де Мезере, Париж 1643 р., ч. І. знаходиться портрет Анни Ярославни і під ним напис: „Анна Словянська, друга дружина короля Генриха І. Це ґравюра зроблена флямандцем Якобусом де Бієм, що працював у Парижі. Очевидно він використав скульптурне зображення на могилі королеви.

Другий її портрет — це венеційна ґравюра, копія зі старого портрету часів короля Людвика XIII. Ґравюру подав журнал „Кіевская Старина" 1888 р., кн. VI. разом з короткою статтею про Анну Ярославну.

Совєтський вчений Б. Греков, у своїй праці французькою мовою під назвою „Культура Київської Русі", Москва 1947, подав фотознимки з двох фресок у Соборі св. Софії в Києві. Згідно з Грековом одна з них зображує Єлисавету Ярославну (стор. 119), друга Анну Ярославну (стор. 127).

Фрески заховалися чудово.

Щодо герба Анни Ярославни, якого знаходимо в французького генеалога XV ст., Кльод Парадена, в праці „Генеалогічні звязки французьких королів" Ліон 1561, р саме: щит переділений доземо на два поля. В геральдично правому полі 10 лілей королівського дому Франції, а в лівому — брама з відкритими воротами. Цей герб є звичайною фантазією, бо доба Анни Ярославни гербів взагалі ще не знала. Вони почали з'являтися в наступному, цебто XII столітті.

Церковно-словянська Євангелія, що дісталася в 70 рр. XVII століття до кардинала де Льорен у Реймсі, а згідно з леґендою була привезена з Києва, нині зберігається в Реймській бібліотеці.

Про цю Євангелію проф. Борщак пише: „Рукопис має дві частини: одну, писану кирилицею, пражського походження, що її цісар Карло IV подарував бенедиктинському монастиреві в XVI столітті, другу, писану пізніше глаголицею, більше цікавою для фільольоґів. Уперше про реймську Євангелію згадується в реєстрі собору в 1669 році".

Все інше, що писали про Євангелію, про те, що її привезла Анна Ярославна, що цар Петро оглядав її в 1717 році, все це чиста леґенда.

Щодо того, чи французькі королі присягали під час коронації на реймській Євангелії, — ця справа так і не вияснена досі" („Вісник Укр. греко-катол. церкви в Західній Европі", ч. 7, 1949 р.).

Впродовж століть у монастирі в честь св. Вінкентія в Сенлісі щорічно в день смерти Анни Ярославни, що була „Реґіна Франкорум" (королева Франції), служиться панахида. Це випадало „на другий день октави св. Авґустина".

Після французької революції абатство було зліквідоване і замкнене.

Нині, як каже автор опису прощі до Сенлісу, там знаходиться інститут для хлопців, які поминають нашу княжну в своїх молитвах.

Віталій Коротич

МОЇЙ ЗЕМЛІ

Розпинали тебе
На курних перехрестях доріг,
І стріляли тобі
Вороги у скривавлені груди...
Та не вбили народ —
І народ тебе в серці зберіг.
Ти жила, ти живеш
вся:
Земля твоя, небо і люди.

Ти складаєш пісні
І долонями п'єш із Дніпра.
Я жита твої бачу,
Що ген навкруги колосяться.
І цвітіння твого
Не минає довіку пора.
Ти несеш мені щастя,
Тобі моя пісня і праця,
В тебе безліч хоробрих
І вірних навіки синів —
Тих,
кого ні недоля,
Ні вража рука не зігнули.
Ти приходиш до мене
У млі передранішніх снів,
Бачу коси твої,
Що у праці повз мене майнули.
Україно моя,
В тебе юна і дужа хода.
Україно моя,
Моя доле, прекрасная мріє...
Коли треба життя —
Не вагаючись, зразу ж віддам,
Все до краплі віддам
За народ твій,
що вік не старіє.

„Золоті руки", Київ, 1961.

БАНДУРА

(Легенда)

Коли Дмитро Байда Вишневецький заснував Січ Запорозьку, такі козаки ще не мали жадних музичних інструментів, і не було в них жадної веселости, не було танців, не було забави.

Одного разу, козак Остап Перебендя, нудьгуючи пішов у луг, сів на горбочку і пакає люльку, ту свою єдину розраду, пускає клуби диму і приглядається, як дим розходиться по лузі.

Нараз побачив Перебендя тінь, що з'явилась десь за його плечима. Обернувся і побачив красну, молоду дівчину. Її золотисті довгі коси спадали на гнучкий стан, а сині, як погідне небо очі гляділи на Перебендю так мило і спокійно, що Перебендя не міг і слова промовити, лише глядів на дівчину і любувався її красою, якої ще з роду не бачив.

— „Чогож ти такий сумний, козаче?" — запитала дівчина так любовно і привітно, що в Перебенді аж серце забилось.

— Чогож маю бути веселий? — відповів Перебендя, — ворога не видно, до походу не збираємось.

„Так не гаразд, козаче, — сказала дівчина. — Козак усе має бути веселий. Піди он на ту могилу, там найдеш та-

кий інструмент, на котрім будеш грати, для всього товариства і всі повеселіете, даш йому назву бандура, будуть з нею бандуристи з кінця в кінець по Україні ходити, думи козацькі грати і співати, до боротьби за волю закликати, будуть струни бандури народню радість і горе голосити. Прийде час, коли і в дальніх краях чужі народи слухатимуть гру на бандурі, та пісні бандуриста про минулу славу України".

— Хто ж ти така? — запитав Перебендя.

— Я воля України, — відповіла дівчина.

— Ти наша воля! — скрикнув Перебендя і склонився до ніг дівчини.

— Іди-ж туди на могилу.

— Слухаю, воле наша, — відповів Перебендя.

Ще хвилина і дівчини не стало. Схвильований Перебендя пішов до могили і думав ідучи: хто ж мене навчить грати?

Ось вже недалеко і могила. Повіяв легесенький вітрець, а на могилі так щось красно забреніло, аж Перебенді на серці весело стало. — Десь певно бандура, що воленька для мене призначила, — думає Перебендя. Ще кілька кроків і Перебендя побачив на траві бандуру, струни блестять до сонця, метелики крильцями ворушать їх, а струни тихесенько дзвенять.

Взяв Перебендя бандуру в руки і журиться, як буде грати на ній.

В ту хвилю з'явилась молоденька дівчинка з золотими крильцями, всміхнулася до Перебенді так весело, й торкнулась своїм крилом його чола й пальців на руках, а відтак узяла бандуру в свої руки і заграла про степи Запорозькі, про подих української ночі і гимн волі, а тоді віддала бандуру Перебенді і зникла.

Сів Перебендя на могилі і заграв. Самі пальці бігали по струнах, а струни то плакали, то сміялись.

Коли Перебендя вернувся до Січі, там усе товариство обступило його, розпитуючи, що це він приніс і де дістав.

Замість відповіді Перебендя заграв на бандурі. Козаки слухали з захопленням, а потім і в танець пішли.

Від того часу бандура все веселила запорожців, чи на Січі, чи в поході.

Дмитро Тягнигоре

Проф. І. Власовський

ШЕВЧЕНКО ЯК ХРИСТИЯНИН

Визначний член Кирило-Методієвського Братства, тайної організації української молоді в Києві в 40-их рр. XIX сторіччя, письменник Пантелеймон Куліш так засвідчив у спогадах про це Братство ролю Шевченка в ньому:

„На Шевченка дивилась незв'язана нічим, опріч дружби, братія, як на якийсь небесний світильник, і це був погляд праведний. Озираючись назад, можемо сказати без кощунства про його великого, хоч і пригашеного дечим духа: „Він був світильник, що горів і світив". Шевченко з'явився посеред нас, як видиме оправдання нашого надхнення звише...".

„Він був світильник, що горів і світив" — ці слова взяті Кулішем з Євангелії (Іоан V, 35); ними Ісус Христос означував ролю в тодішньому громадянстві Свого Предтечі й Пророка Іоана Хрестителя. Порівняння поетів з пророками і поетичного слова з словом пророчим взагалі було поширене в часах, коли творив Шевченко. Але ж у відношенні до його творчости — і по змісту до її і чисто по біблійній формі, — характеризували його, як пророка, буде „поглядом праведним", як висловився Куліш:

„Неначе праведних дітей,
Господь, любля своїх дітей,
Послав на землю їм пророка —
Свою любов благовістить,
Святому розуму учить.
Неначе наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли,
І в серце падали глибоко,
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі"... („Пророк").

Споглядаючи всю творчість Шевченка, шлях страдницького життя його і ролю поета в народі його, ми з повним правом прикладаємо до нього самого цей його образ пророка — посланника Божого. Не був Шевченко пророком „кротким", як сам привітав він письменницю Марка Вовчка: „Господь послав тебе нам, кроткого пророка..." „Він був палким пророком. Коли в українськім

письменстві до Шевченківської доби вказують, як предтеч його, ченця XVII віку Івана Вишенського і філософа XVIII віку Григорія Сковороду, то палкою вдачею і святим гнівом проти неправди і насильства в світі Шевченко ближчий до Івана Вишенського, ніж до „кроткого моралісга" Сковороди. Але всіх трьох споріднює християнський ідеалізм і на ньому оснований глибокий правдивий демократизм, любов до меншого брата, до всіх гноблених, вбогих, скривджених, поневолених... А найперше гаряча любов до знедолених мас свого рідного народу, що й природньо є, за словами апостола, які ставить Шевченко епіграфом до відомого свого „Послання" землякам: „Коли хто скаже: я люблю Бога, а брата свого ненавидить, той єсть лжець, бо хто не любить брата свого, якого бачить, то Бога, Якого не бачив, як може любити?" (Іоан. IV, 20).

Моральні ідеї, моральна проповідь взагалі в історії людства пов'язані з релігією. Релігія для моралі те саме, що корінь для рослини і безрелігійна мораль є абсурдом!

„Умийтеся! Образ Божий багном не скверніте!" — кличе Шевченко в згаданім „Посланні" тих земляків своїх, які „людей запрягають в тяжкі ярма, орють лихо, лихом засівають"...

„Людина — образ Божий" — Та ж в цих трьох словах ціла християнсько-релігійна система, релігійна наука про походження і призначення людини в світі.

Большевики чваняться тим, що твори Шевченка вони видали в кількості 6 мільйонів примірників і на 40 мовах „совєтських" народів. Але ж як викривлюється ними самий образ української літератури, як брехливо освітлюється погляди його учням у школі і поза школою! Звичайний засіб до цього. вихоплюються окремі місця з творів поета та на них показується, що Шевченко був безбожник, лютий ненависник панів, вістун пролетарської революції, який кликав: „Щоб збудить хиренну волю, треба миром, громадою обух сталить та добре вигострить сокиру". Це улюблене місце з Шевченка в „совєтських" промовах про Шевченка. Чи такий образ Шевченка дає нам Куліш, коли Христовими словами називає його „світильником, що горів і світив"? І він дійсно є таким, коли беремо в цілому його політичне слово в „Кобзарі", все літературне наслідя після нього в повістях, щоденнику, листуванні. „Я на сторожі коло їх (людей) поставлю слово", говорить Гос-

подь у Шевченка. О, як глибоко розумів Шевченко цей Божий дар людини — слово! І з словом поета, що залишив його нам, стільки вистрадавши за нього, треба поводитися чесно!

Християнським світоглядом, вірою в Бога, в Христа, „Сина Божія во плоті" („Неофіти") — пройнята творчість Шевченка. Дайте собі труд, читаючи „Кобзаря", скупчити свою увагу, скільки Шевченко присвячує місця молитві до Бога, і своїй і своїх героїв! Від кріпацького дитинства вдома, коли: я собі у бур'яні молюся Богу, і не знаю, чого маленькому мені тоді так приязно молилось", через все життя, аж до останньої поезії перед смертю в лютому, 1861 року, де каже: „Нескверними устами помолюсь Богу, та й рушимо тихенько в далеку дорогу"... У світовій світській поезії ледви чи знайдеться у котрого поета стільки, як у Шевченка, звернень його почуття і думки до Господа. І нам лишив той же заповіт:

„Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї безталанну
Господа моліте"...

Є два моменти в творах Шевченка, з яких користають і безбожники, щоб до свого табору приписати великого Шевченка, і горді в свому „правовірстві" різні ретрогради, що так само звуть Шевченка безбожним.

Перше, — це місця в його творах, де він нарікає на Бога, а в цих наріканнях доходить іноді до того, що каже: „я не знаю Бога" („Заповіт"). Не з світогляду Шевченка виходили такі слова, а з палкого його почуття, як людини, що чуттєво сприймає, в обуренні, безмірному, горе, сльози людські від неправди, насильства в світі.

„Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози горе?
Може й бачить, та помага...
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на цім світі
Катам панувати?.." („Сон")

Подібні настрої переживали не раз і св. пророки, праведники, як бачимо з Св. Письма. „Праведним останеш

Ти, Господи..., а все таки буду я говорити до Тебе про правосуд: чому це щаститься безбожним на їхній дорозі, і добре діється зрадливим? Ти понасаджував їх, вони позакорінювались, ростуть і плодяться", нарікає на Бога пророк Єремія (XII, 1-2). „Я скажу Богу: не обвинувачуй мене, а об'яви мені, за що мене так переслідуєш? Чи Тобі це добрим видиться, що так пригнічуєш мене, що байдуже Тобі діло рук Твоїх, а на раду безбожників посилаєш світло", — говорить до Бога праведний Іов. (Іов. X, 2-4). Чи ж на підставі таких місць можна говорити про безвірство пророка Єремії, або праведного Іова? Ні! — Це є вирази почувань, а не поглядів, це часові настрої, при незрозумілості для людини шляхів Божого Провидіння...

Друге, — про безбожництво Шевченка говорять, посилаючись на ті його твори, або місця в творах, де він виступає з гнівними докорами церковній і світській владі за викривлення нею в історичному християнстві християнських ідей, євангелія правди і любови. А чи ж в історії християнства, як західнього, так і східнього, мало було таких явищ, коли іменем Христа творились злочинства, „розливалось широке море сліз і крови" („Ляхам")? Чи Церква на Сході не ставала знаряддям, — а і зараз не є таким, — в руках певних політичних режимів?

В часах Шевченка в офіціяльній Православній Церкві в Росії панувала, від Петра Першого,, система цезарепапизму, коли головою Христової Церкви вважався цар, і офіційна Церква освячувала самодержавний лад у Росії і кріпацтво народу. Союз Церкви з цим режимом викликував у Шевченка, як і взагалі в поступовому громадянстві тих часів, велике обурення. Він гнівно докоряє князям Церкви за їх облуду:

„За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи може
Щоб ми з Тебе посміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимії поклони
за кражу, за війну, за кров:

Щоб братню кров пролити просим,
А потім в дар Тобі приносим
З пожару вкрадений покров..." („Кавказ")

‚За кого ж Ти розпинався, Христе, Сине Божий?" Чи це питання не в стократ гостріше повстало б у Шевченка, як би жив він у наші часи і побачив би князів Церкви Московської патріярхії в СССР в союзі вже з державною владою комуністичною і атеїстичною? І що сказав би він при виді архиєреїв Христової Церкви на службі такій владі, при виді „пастирства" в Церкві, яке ім'ям Христа покриває злодіяння безбожників?

Напевно б він, як християнин, як апостол правди, волі і братерства, цих християнських ідеалів, яких не знає комуністична наука Маркса-Леніна-Сталіна, звернувся б ще з більшою силою в гарячій молитві до Бога:

„Окрадені, замучені
В путах умираєм,
Не молимось чужим богам,
А Тебе благаєм:
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютішу...
Смирилася душа наша...
Встань на ката знову!" („Псальми Давидові")

З усіх утрат втрата часу найтяжча.

— — — —

Більше думай і тоді вирішуй.

— — — —

Визнай смак не по шкаралупі, а по ядру.

— — — —

Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора.

— — — —

Все минає, але любов після всього зостається.

— — — —

Краще голий та правдивий, ніж багатий та беззаконний.

— — — —

Не за обличчя судіть, а за серце.

— — — —

Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений.

Із афоризмів Г. Сковороди

Безіменний поет

СТРІЛЕЦЬКІ МОГИЛИ

Ой чогось калина в лузі
Сумно похилилась,
Під калиною забуті
Стоптані могили.

Ой не ронить калинонька
Червоні намиста,
Між хрестами тихо плаче
Вітер жовтолистий.

Вітер ходить і читає
Написи затерті
І несе ген-ген по світу
Імена безсмертні.

Тиша... Не брязчить залізо
Не ревуть гармати...
Камінь можна поламати, —
Слави не здолати.

Ще не вмерла тая слава —
Й повік не загине, —
Тільки в лузі похилилась
Червона́ калина.

Кам'яні хрести розбиті,
Надписи затерті,
Між хрестами ходить слава
В німому безсмерті.

Львів, 1965.

М. Г. Гикавий

МОЯ ПЕРША ШКОЛА

Далеко від дому

Весна 1927 року була вчасніша ніж звичайно. Снігу вже майже ніде не було, хіба клаптиками й латками тут і там, у долинках, у холоді. До сонця він зник і видніла чорна земля.

Потяг того ранку, дня 2 квітня, доходив до містечка Роблин, у Манітобі, вючися повільнішим чим звичайно ходом долинами в невисоких горах знані як Качечі Гори. З вікна видно було минаючі горби, купки шпилькових дерев, декуди досить великі склади нарізаного до палива дерева, та латки снігу.

Ось і свист льокомотиви — знак, що доїзджаю до місця, після цілонічного подорожування з Вінніпеґу. З деяким зворушенням я дальше глядів у вікно, наче хапаючи останні картини з подорожі на памятку.

Висівши з потягу з валізою, я побачив перед собою горб. Міста з потягу або з залізної дороги не видно було. Вийшовши на горб, я побачив перед собою головну вулицю малого містечка, з різними будинками по обох боках: На вулиці не було ще нікого, бо це була сьома година ранку. Сонце вже взнеслося на кілька метрів понад горизонт і кидало свої ще холодні, але ясні, проміні, обіцяючи весну. Після льокомотивного свисту на знак відходу в дальшу дорогу на захід, я чув тільки один звук — ритмічне тьохкання ґазолінового мотора, який давав містечку електрику й світло здовж вулиці.

Першим будинком перед мною був готель, до якого я зайшов знаючи, що всі інші будинки в цю ранню пору ще зачинені. За лядою стояв чоловік, якого обличчя я десь попередно бачив, але не міг пригадати собі де й коли це було. Після кількох взаїмних поглядів між нами, він нарешті приступив до мене.

— Чи ви з Ґарленд?

— Так. Що лише сюди приїхав.

— Та я дуже добре вас памятаю. Знаю ваших родичів і цілу вашу родину.

Я глядів на нього, але не міг пригадати собі хто він.

— Десять років тому я мав там склеп. Тепер живу тут. Це мій готель. А ви?

— Я приїхав сюди вчити в школі Тимбер. Як мені туди дістатися?

— В суботу люди з Тимбер приїзджають. Хтось буде. Не журіться.

— А як далеко ця школа від міста?

Мій нововідкритий приятель не був певний скільки туди миль. Подумавши хвильку, сказав:

— Здається, що коло пять миль.

Це мене немало потішило, бо я уявляв собі, що ця школа дуже далеко. Це перший раз, що я, в такому молодому віці — девятнадцять років, так віддалився від свого рідного дому. Якщо це тільки п'ять миль, то можна буде часто бути в містечку, хоч би прийшлось і на піхоту.

Паркс, перший мій знайомий в новому місці, пішов за ляду, глянув у записну книжку.

— Один чоловік з тої околиці перебуває якраз тепер тут у готелі. Він приїхав сюди вчора і спить у кімнаті. Може він сьогодні їде додому й ви зможете поїхати з ним.

Паркс попросив мене піти з ним на другий поверх до кімнати цього чоловіка. Чоловік ще спав. Паркс збудив його і сказав йому коротко про мене. Чоловік крізь сон сказав, що він сьогодні додому не їде, бо два дні тому згоріла йому хата й він тепер вдався до асекураційного аґента та жде його відповіді. Паркс потішав мене, що в суботу завжди хтось з Тимбер є в місті.

Паркс завів мене до готелевої їдальні, де я поснідав. Пів години пізніше я вийшов на вулицю поглянути на місто. По одному кінці міста була залізна дорога, а по другому, за малою долиною, гарна велика хата — очевидно дім одного з тутешніх бизнесовців. На південь від головної вулиці було мале озеро, ще замерзле, а по другому боці велика стайня з великим написом — Лов Фарм.

Кажуть, що світ малий. Так воно справді й є. Ранком я був тут круглим чужинцем. До полудня знав не менше як шість осіб.

Коло одинадцятої години на вулиці вже було досить багато людей, більшість з них люди з фармів. Декотрі приїхали саньми, інші возами. Йдучи вулицею, бачив різні обличчя — всі мені незнайомі. Аж ось знайоме

обличчя — давніше учителя з сусідної околиці — Андрія Микитюка. Стрінувшися тут, ми оба були взаїмно здивовані. Він промовив перше:

— А ви що тут робите?

— Буду вчити в школі Тимбер. А ви?

— Та я вчу в школі Ґлен Іден, около десять миль звідси.

До Микитюка я завжди мав глибоку пошану. Він уже старший і добре досвідчений учитель — один з наших учителів-піонірів, які немало натрудилися роблячи, в додатку до шкільних обовязків, ще й багато загально громадської праці. За цю працю приходилося йому й іншим учителям-піонірам пити нераз гірку чашу з рук тих, які не могли оцінити доброї громадської праці.

Ми пішли дальше вулицею. Незабаром стрінули ми ще двох учителів з околиць — Ґорецького й Мізіброд-ського. Отже було нас уже чотири. Для мене ці стрічі й знайомства мали велике значіння, бо я вже не відчував, що я тут самий.

В розмові з ними я довідався, що моя школа не пять, не десять миль від міста Роблин, а десь коло вісімнадцять. Я відчув нагле пригноблення, наче той, якого засуджено на заслання. Але діяти нічого я не міг — запізно. Якщо заслання, то заслання. Шевченко був також засланий.

Пообідавши разом у китайському ресторані, мої приятелі по долі почали розпитувати людей на вулиці про те, чи буде хто сьогодні в місті з Тимбер. Ніхто того не знав, але один добряга порадив нас піти до публичної стайні Малайного. Там приїжджі з фармів оставляють свої коні на відпочинок і на сіно й воду. Малайний, отже, знає хто є в місті. Це ми зробили. Від Малайного ми довідалися, що ось пів години тому приїхав з Тимбер Варик, який мешкає пів милі від школи. Тепер треба було віднайти Варика десь у місті.

Варика ми незабаром віднайшли. Він ходив по місті роблячи різні покупки в склепах. Познайомившися з ним, я попросив його взяти мене з собою. Він віднісся до мене дуже приязно і сказав, що буде виїздити з міста коло пятої, та щоб бути в Малайного.

По полудні мої приятелі-учителі взяли мене з собою до дому Василя Новосада, склепаря. Це один з провід-

них наших громадянів не тільки в місті, де українців було ще мало, але й в сусідніх околицях, заселені майже самими українцями.

Зайшов я й до канцелярії Ейна, офіційного троста моєї школи. Він назначений був адміністратором шести шкіл на фармах. Зробив він на мене гарне враження — чоловік ще молодий, приємний й приязної вдачі, з яким приємно було розмовляти. Шкода, що півтора року пізніше він попав у клопіт за фальшування чеків для своїх учителів та інших людей і дістався до вязниці на п'ять років.

Перед пятою годиною я пішов до стайні Малайного, де мав стрінути Варика. Там я застав його й його дружину, і недовго потім ми вирушили в далеку й трудну дорогу до незнаної мені околиці — Тимбер, положена під Качечими Горами. Він приїхав саньми, бо в дальших від міста околицях було більше ліса ніж поля, і на дорозі було ще більше снігу ніж болота. Варик сів з дружиною на передній лавці саней, а мені призначив місце на другій лавці. Я радий був, що мав зарезервовану транспортацію аж до місця. Все інше було для мене покищо загадкою. Та тим я не турбувався, бо знав, що добрі наші люди не дадуть молоденькому учителеві пропасти.

Дорога тягнулася в загально-північному напрямі. Около десять миль, це по більшій части широкий гостинець, шутрований. Снігу на ньому не було, отже ми їхали, оскільки це було можливе — ровом, де ще був сніг. Після того ми звернули вбік, на вужчу дорогу, лісом, де снігу було ще подостатком. Вже й смерклося. Ми розмовляли дуже мало. Чути було тільки чаляпання кінських копит та шуркання саней по землі, де снігу вже не було. Дорога йшла не тільки викрутасами, але й долинами та горбами. Околиці там горбоваті. Деколи коні ставали на відпочинок, виснажені тягненням саней по землі. Господар нічого не казав. Після кількох хвилин він легенько рухав важками, і коні рушали дальше.

Коло півночі Варик звернув з дороги на подвір'я й спинив коні перед хатою. За кілька хвилин вийшов старший віком чоловік. Я здогадувався вже про що вони будуть говорити — де мене примістити бодай на цю одну ніч.

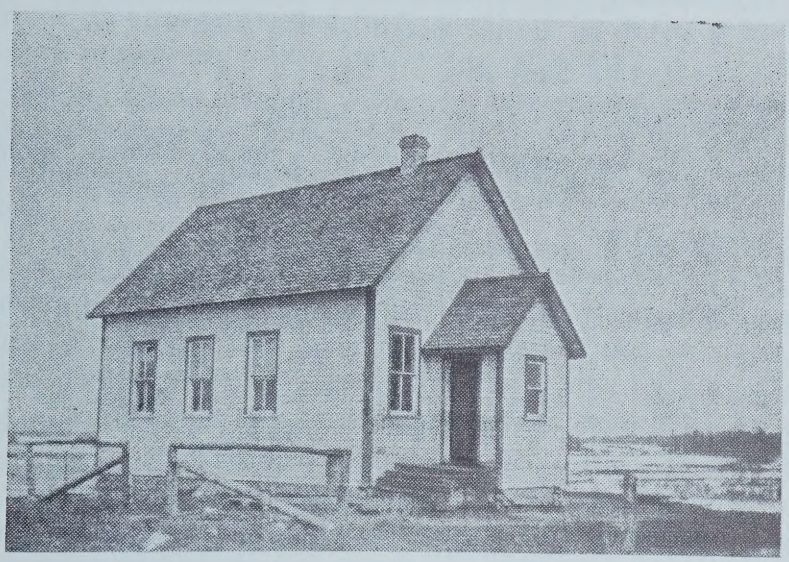

ШКОЛА ТИМБЕР

УЧНІ ШКОЛИ ТИМБЕР

— Маємо учителя. Нині приїхав. Може б він у вас перебув? — запитав Варик.

По хвилині, подумавши, чоловік відповів:

— В мене, як самий знаєш, нема місця.

— Та хоч на одну ніч.

Знову хвилина мовчанки, а потім:

— Але де ж приміщу ще одну особу? Хата мала й нема де спати. Бери учителя до себе. Хата твоя мала, але вас є лише троє.

Я прислухувався тої розмови й почувався безпомічним і безрадним. Я міг сказати те, що сказав Шевченко — кругом чужі люди. Правда, ці чужі люди не насміються, а все таки я на їхній ласці. За одне я був зовсім певний — ці чужі люди не скинуть мене з саней на дорогу пізно вночі. Десь вони мене таки примістять.

Варик виїхав знову болотом на дорогу й ми поїхали дальше — лісовою крутою дорогою. Майже годину пізніше ми заїхали на його власне подвір'я, положене на горбку.

Дім Вариків, це була деревляна хата з двох кімнат. Перша з них — кухня, спальня, їдальня. Друга, більша кімната, служила більше для гостей як для самої родини. Був там великий стіл, дві лавки, старокраєва скриня з вишитим накриттям, огрівач, стілець і гарно застелене пугке ліжко з великими подушками. Оце й тут мене приміщено на ніч.

Лежачи на м'якому ліжку, під грубою ковдрою, перед мною пересувалися різні думки, різні картини, як з минулого, так і з будучого. Минуле було виразне, конкретне, а будуче замрячене уявами, сподіваннями, мріями. З усього того тільки одне перед мною стояло, а це, що для мене, в мойому житті, оцей час критичний, переломовий. Оце перший раз у житті я знайшовся між чужими людьми, далеко від дому, в якому я виріс і в якому батько й мати про мене дбали, мною заопікувалися. Оце перші мої кроки на новому ґрунті життя, де тільки я сам маю вирішувати й розвязувати свої проблеми. Та не тільки свої власні особисті проблеми будуть виринати перед мною, а проблеми й обовязки учителя, відповідального за кількадесять дітей в школі. Того я був свідомий, але відчував, що раду я собі дам.

Неділя. Після снідання я вийшов оглянути місце, й побачити свою школу. Варик сказав мені куди йти: з горба в долину, а відтак головною дорогою на південь — лише около пів милі. Вийшовши на головну дорогу, побачив школу на горбі, за ще одною долиною.

Школа була така як майже всі школи тодішніх часів на фармах. Видно було ззовні, що ніхто не доглядав її дуже пильно. Будинок потребував малювання й всяких направ.

Ввійшов я в школу. Таблиця напереді й збоку. Лавки вже були досить старі. Місця було на тридцять учеників. Світла було досить, бо майже ціла одна стіна — вікна. Напереді столик і крісло. При боці була шафа на книжки, яких було мало. На щастя знайшов крейду й інші конечно потрібні речі. В шуфляді столика був спис-реєстр учеників з попереднього року.

Сів я в крісло й глянув на порожні лавки. Ось тут завтра — подумав я собі — починається моя кар'єра як учитель. Ось тут сидять найменші, початкуючі діточки, ось там старші, а при вікні — найстарші, в сьомій і восьмій клясі. Десь між ними є збиточник, який буде чинити всякі клопоти. Мабуть буде їх більше як один.

Мої відчування, сидячи в кріслі й дивлячись на свою клясу в уяві, були різні. Я відчув тягар своїх обовязків і відповідальностей. З противної сторони — я відчув якесь внутрішнє вдоволення й гордість зі своєї посади й статусу як учитель. Але відчув і те, що я не був приготований до цих обовязків і відповідальностей. Правда, я мав скінчену одинадцяту клясу середньої школи, але не мав ніякого педагогічного підготовлення. Я мусів полягати тільки на методи й психологічні розвязки проблем своїх власних добрих учителів, а в додатку до того — своєї власної раціональности й розсудливости.

Після обіду в Вариків прийшли до його дому кілька людей, щоб зі мною познайомитися й помогти мені деякими інформаціями. Були це люди, які кілька років тому були членами шкільної ради. Між ними мусіли зайти непорозуміння або суперечки, і це остаточно довело до того, що Департамент Освіти, на рекомендацію інспектора, передав адміністрацію школи в руки офіціяльного троста, Ейна. Школа була відкрита тільки через вісім місяців річно — від квітня до кінця листопада.

Говорячи про моє помешкання, Філєвич порадив мені піти до близького сусіда, Дроника. Це я зробив. Дроник мешкав на горбі, при головній дорозі до школи. Ввійшовши на широке подвір'я цього господаря, побачив я добре розположені будинки, з досить великою хатою, та фармерським знаряддям. По подвір'ю ходили вівці й ягнята. Коло стайні стояв і дивився на мене понуро баран, мабуть думаючи — чекай, ми ще з тобою стрінемося.

На подвір'ї з'явився малого росту чоловік. Ми стрінулися по середині подвіря. Привітавши мене й представивши себе, він дуже радо, з приємною й приязною усмішкою попросив мене до хати. Я сказав йому й його дружині, що я любив би замешкати в них. Вона була дуже тиха й скромна жінка. Він заговорив перше до неї.

— Чуєш, мей, пан навчитель хочуть тут мешкати. Що ти кажеш? Я думаю, що ми їх приймемо. Тут буде їм добре. До школи близько, при дорозі. Хата в нас Богудякувати велика.

Жінка хвильку подумала. Потім з приємною усмішкою:

— Та як ти, чоловіче, кажеш, так і буде. Не маю ніц проти того. Ну, а як собі в нас не сподобаєте-си, то...

— Добре, добре, — сказав я, — мені напевно в вас буде добре.

Пішов я до Варика, подякував йому за все, і ще таки того самого дня перенісся з усіми своїми статками й майном — в одній валізі, на нове помешкання.

Дроники відпустили мені найбільшу кімнату в хаті, з великим ліжком, двома лавками, двома кріслами, огрівачем, великим столом, і шафкою. Двоє вікон до півдня й одне зі сходу давали мені багато світла. До цеї кімнати були навіть і окремі двері, мої власні приватні двері.

При вечері ми пізналися трохи ближче. Були це люди з Буковини. Це я дуже скоро пізнав по їхній розговірній мові.

Того вечора я упорядкував свої речі, думав про завтрішній день, і почувався багато більше влаштований ніж день перед тим.

На порозі кар'єри

Ще з віддалі я бачив як мої ученики бігали й бавилися на площі коло школи. Бачив як декотрі йшли доро-

гою, оминаючи калабані й болото. Між ними були великі й малі. Коли я дійшов до школи, вони гляділи на мене з усмішками й цікавістю.

Точно в девятій я взяв дзвінок і вийшов на сходи та задзвонив. Діти бігли з усіх сторін. Коли я дійшов до свого столика в школі, вони вже всі сиділи в лавках і дивилися на мене, слідкуючи за кожним моїм рухом. Вставши, ми разом відспівали О Канадо. Діти дальше не зводили з мене своїх очей.

Неможливо було відразу сказати їм брати в руки книжки й робити задачі. Я коротко пояснив їм чому вони ходять до школи, що в школі треба робити, й як тут заховуватися. Потім я поділив їх на клясові групи. Всіх їх було двадцять-шестеро, в клясах від першої до восьмої. Початкуючих було троє. В восьмій клясі була доросла вже дівчина спокійної й приємної вдачі, Катерина. Ще вчора я вложив тимчасовий розподіл предметів на кожний день тижня, і виписав його на бічній таблиці.

Перейшов я між пятьма рядами лавок, подивився на їхні книжки й на нові, покищо не сплямлені ще зшитки. Більшість з них мали не пера, а олівці до писання.

Першу годину ми працювали над рахунками й математикою. Для малих я виписав легенькі задачі на таблиці. Початкуючих я покликав до себе напереді й почав пояснювати їм на картках цифри від 1 до 10. Опісля, коли малі писали в зшитках, зі старшими я брав проблему за проблемою в книжках, пояснював їх і давав їм правильні відповіді. Катерина зробила цілу сторінку проблем у ріжних математичних операціях.

Після рахунків і математики ми взялися до читанок. Кляса за клясою виступала наперед з читанками, кожна дитина читаючи певний уступ. Треба було пояснювати їм значіння трудних і нових слів. В лавках вони свої лекції виписували й відповідали на питання. Це тривало до 10.45, пора на 15-хвилинну павзу. Діти вийшли надвір на розривку. Катерина не виходила. Вона прийшла до мене й розпитувала про декотрі предмети й книжки. Я сказав їй, що вона мусить багато студіювати сама, як у школі, так і вдома.

В одинадцятій годині дзвінок знову скликав дітей до кляси. Через пів години ми працювали над лекціями в англійській мові й граматиці. Молоді ученики писали

й складали речення з паперових букв. Я побачив, що мої ученики знали англійську мову слабо — робили всякі граматичні помилки. Декотрі мали великі труднощі зі спеліньґом. Причина того було прямо те, що діти розмовляли вдома по українськи. Лише коло школи, під час забави й гри, вони старалися говорити по англійськи.

По полудні брав я зі старшими клясами географію, історію, і спеліньґ. Молоді ученики читали книжечки з бібліотеки, рисували й забавлялися кольоровими патичками. Я час до часу переходив між рядами лавок, приглядався їхнім задачам, та давав поради.

На закінчення дня ми відспівали, стоячи „Ґад Сейв да Кіньґ". Діти з радістю вийшли зі школи, розійшлись у різні сторони, і — зникли. Я остався самий, серед тиші.

Через майже годину я виписав на таблиці рахункові задачі для початкуючих, питання для старших, та переглянув у підручниках лекції на завтра. В шкільній бібліотеці знайшов кілька книжок, які були цікаві й мені, та взяв їх з собою до читання вечором.

Оце був перший день моєї кар'єри як учитель. Як довго ця кар'єра буде тривати — я не знав. Знав я тільки те, що учителювання мало бути для мене тимчасовою працею, щоб заощадженими грішми я міг вступити в кар'єру, про яку я мріяв роками — музика й малярство. Що доля скривала для мене що інше — я не міг знати. Не знав я, що в музиці й малярстві будучини для мене не було. Не знав я також, що через шістнадцять років я буду працювати на полі журналістики, як редактор часопису.

Моя господиня, пані Дроник, приготовляла для мене добрі страви. Деколи подавала мені такі добрі буковинські страви як кулеша й бриндзя. До них я мусів на початку привикати, а вже після того вони смакували мені так як страви в мойому власному домі.

Після вечері прийшов до мене в кімнату Дроник і ми провели понад годину в приємній розмові. Освіти він високої не мав, але досить багато читав і можна було з ним розмовляти на різні теми. Він завжди був зрівноважений і ніколи з неї не виступав. Завжди був веселий, жартівливий, дотепний. Науку він цінив, учителів шанував.

Було в них троє дітей. Михась був найстарший, маючи 12 літ. Катрусі було 10 літ, а маленький Тоньо мав лише

5 літ. Він мав ясне волосся й сині очі. Був рухливий, як батько. Старші діти були несміливі, а Тоньо мав сміливости за обоє. Він і я стали приятелями й нераз пробували цілий вечір. Деколи він і засипляв на мойому гойдаючому кріслі. А коли я почав учитися гри на ґітарі, то Тоньо вже був постійним гостем.

При кінці першого тижня діти пізнали мене, а я їх. Теплими днями я виходив з ними на площу грати бейсбал. Коли я не виходив, то вони викликали мене надвір.

При кінці того тижня, в пятницю, я вийшов до одного з недалеких сусідів, Лєвіча. Він був чи не найважнішою особою в околиці щодо шкільних справ. Казали мені люди, що якщо я потребую чого до школи, то треба сказати Лєвічеві, а він вже про все постарається. І справді, Лєвіч зробив на мене враження приязної й щирої людини. Його дружина теж була приязна й щира. Діти в них були вже старші. Познайомлено мене там з двома дівчатами, які, судячи по мові, поведенню й убранню, мусіли прибути з старого краю недавно. Це вже були не буковинці, а галичани.

Лєвічі мешкали в хаті збудованій зовсім по старокраєвому. Стіни побілені, дах пошитий, вікна малі. По середині хати був ґанок, а внутрі комора. Стояла друга, більше модерна хата, близько неї, та це був його склеп. Він продавав людям найбільше конечні харчеві та інші речі. Ціле його господарство виглядало наче картина старокраєвого господарства десь у Галичині, включно з прутяним плотом, журавлем над криницею, та декотрими знарядами. Старенький батько його дружини виробляв такі знаряди як граблі — без одного цвячка, лопату, ручки до сокири й молотка, фіртки й тому подібне.

За один місяць шкільна праця стала мені й дітям щоденною. Ми йшли лекція за лекцією, день за днем. Діти вчились пильно навіть коли я не дуже доглядав їх, пробуючи більше часу присвятити маленьким. Катерина вчилась дуже пильно. Деколи питала про трудніші проблеми в математиці.

Субота — до міста

Прибувши до Тимбер, я почувався наче Робінсон Крузо на острові. До міста — вісімнадцять миль! Це немала

віддаль. До того ще й дорога погана — болото, каміння, горби й долини. Та чоловік привикає до всего. Не взяло багато часу заки їзда возом до міста Роблин стала майже тижневою подією. Перша моя їзда була два тижні після прибуття до цеї околиці.

Дроник, мій господар, сказав мені в пятницю, що завтра — в суботу, їде до міста Варик. Встав я раненько — в шестій годині, і пішов до Варика, але вже не застав його вдома. Він виїхав чверть години скорше. Але пані Варик сказала мені, що їде Іван Дроник, брат мого господаря. Він мешкав лише около чверть милі від свого старшого брата. Я сейчас пішов до нього. Це перший раз я бачив його, отже ми познайомилися. Виїхали ми в сьомій годині.

Їзда була повільна. Коні йшли нога за ногою. Лише тут і там, на коротку віддаль, вони підбігали. Через перших около вісім миль дорога йшла лісом, з латками поля де-не-де. Тяжкий фармерський віз гримав по камінних, або сопів у мягкому болоті. До горба коні мусіли напружуватися, а вділ бігли, хоч не хотіли. Дроник і я сиділи на возовій баксі, на лавці з пружинами. Це було люксусове сидження.

Зразу ми говорили мало. Дроник не знав мене, а я не знав його, отже й нелегко було навязати якусь спільну мову. Говорили про школу, про дороги, про давніші часи в цій околиці, про Роблин, про попередніх учителів, про все, що лише він або я могли придумати. Нечемно було сидіти довго мовчки, не кажучи нічого. З часом підійшло вище сонце й стало якось веселіше. Вже й на кращу дорогу ми виїхали. Віз уже не гримав об каміння, а котився по гладшій і сухій дорозі. Коні частіше підбігали. Останні десять миль, це вже була дорога добра, висипана, і йшла простою лінією до самого міста. По обох боках простягалися широкі й чисті поля, а на них видно було досить великі доми й стайні з ломаними дахами. Тут господарили багатші фармері, не наші, але англійці.

Ось так ми нарешті доїхали до міста, на майже дванадцяту годину полудня.

Пошта в модерному світі — це щось без чого нормальне життя не мислиме. Без пошти — чи то листи, часопис, чи будь-що інше, людина відтята від світу. Лише пустельник може без пошти жити. Де пошта не доходить

у формі листів і часописів, там заступає її радіо, телеграф, чи який інший спосіб комунікації.

В різних частях світу люди одержують пошту різними способами. Одні одержують її від міських листоношів, інші від розвожчиків по фармах, ще інші літаками, кораблями, човнами, потягами, а навіть псами. Багатьом людям приносять пошту до самих дверей. Це в містах. Фармері мусять виходити по свою пошту до своїх скриньок при дорозі. Дехто мусить їхати або йти кілька миль. По свою пошту я мусів їхати кіньми й возом вісімнадцять миль.

Цеї суботи пошта не принесла мені нічого. Я й не дуже сподівався одержати будь-що так скоро після прибуття сюди. Все таки, за порадою поштаря, я заплатив одного доляра за поштову скриньку на цілий рік, щоб не ждати на видачу при дверцях.

В місті ми побули до пятої години. За той час я познайомився ще з кількома учителями — з Павлом Козаком, зі школи Нортклиф, і Марією Новосад.

Потрібно було мені нового убрання, отже зайшов я до склепу, щоб оглянути чи є там відповідне убрання для мене. Знайшов його, але не міг купити його, бо не мав грошей. Склепар, Силвермен, дуже радо дав мені його на кредит. Ціна — $24.

Дорога домів була, здавалось, довша як до міста. Коні йшли повільно, нога за ногою. Бігли лише кілька разів, і то недовго. Коло восьмої смерклось, і ми їхали в темноті, спускаючись на коней, які ніколи не зблудять. Через пять-шість миль від міста розмова між Дроником і мною була досить жива. Після того вона почала завмирати, а остаточно, коли зайшло сонце, ми перекидались тільки словами. Чути було лише клекіт коліс, стук колеса об камінь, та деколи чаляпання кінських копит по болоті або воді.

До дому причалили ми на десяту вночі. Моя господиня не забула за мене й приготовила горячого чаю.

Оце була моя перша подорож до міста. Таких подорожів було багато, бо був я в місті майже кожної суботи, головно для того, щоб одержати пошту. Поза те це була добра розривка. Часом приходилось у цих довгих подорожах зносити немалі невигоди. Одної суботи, вертаючи домів трохи пізно вночі, Дроники й я мусіли мокнути на

дощі через около шість миль. Розуміється, що ми промокли до тіла — не було на нас ні одної сухої ниточки. Іншими разами ці подорожі були приємні, головно коли це був гарний соняшний день.

В місті завжди були інші учителі — Козак, Микитюк, Мізібродський, Ґорецький. Ми звичайно заходили до китайського ресторану на обід, обмінювалися думками, і також жартами, і ці стрічі задоволяли природне бажання бути в контакті з людьми.

Друга моя подорож до міста, тиждень пізніше, була вже більше корисна. На пошті було для мене аж чотири листи — від обох моїх братів, від батька, і від „знайомої" в Вінніпеґу. Брат Онуфрій пише, що буде висилати мені Канадійського Фармера, якого він тоді редаґував. Брат Іван каже, що покидає Арборґ і переходить в інше місце, мабуть для бизнесу. Батько мій пише: „Найдорощий Сину"! Ці його слова остались у моїй пам'яті на ціле моє життя.

Через весь час мого перебування в Тимбер, першого року — вісім місяців, я був у місті майже кожної суботи, головно по пошту. Іншими суботами я виходив на прохід і знаходив різні стежки. А цих стежок було в околиці багато. Одної суботи я дійшов одною такою стежкою до озерця. Це було для мене справжнє відкриття. Я почувся наче Шамплен, який відкрив озеро, назване опісля його прізвищем. На озері були звичайно качки або великий водяний птах, званий по англійськи „лун". Звук його співу, подібний до виття вовка, лунав голосно й широко по цілій долині. А сам він на воді, по середині озера, пливав маєстатично, наче король. Це озеро було його королівством — тут він панував.

Одної суботи, в вересні, коли листя почало жовкнути, дійшов я незнаною мені стежкою лісом до малого поля й опущеної хати. Вона вже валилася — з повибиваними вікнами, заваленим комином, повідриваними дверми, та й майже зовсім зірваним дахом. Ціле це місце було сумне, наче цвинтар. Можна було тільки уявляти собі, що тут жила колись родина, що тут були діти, які бігали босими ногами по траві й викрикували в своїй грі, що тут тяжко працювали чоловік і жінка, вириваючи життєві соки з нової їм канадійської землі.

Ось так я проводив декотрі суботи в цій віддаленій околиці — по більшій части на самоті.

Великдень

Великодні Свята в 1927 році припадали на 24-го квітня. В Велику П'ятницю я не вчив. Не було що робити хіба сидіти вдома й читати. В шкільній бібліотеці було кілька книжок, які були більше відповідні для старших, ніж для дітей. Отже я одну за другою перечитував вечорами й неділями.

В сам Великдень мав бути в буковинській православній церковці недалеко нас священик, о. Волохатюк, але зза певних причин, мабуть зза поганих доріг, він не прибув.

Після обіду ввійшла в мою кімнату пані Дроник.

— Їдьте з нами до церкви. Ви ще в ній не були.

— Ні, не був, але мені було б цікаво подивитися на неї.

— Ну, то ходіть та подивитиси.

— Добре.

Дроник забрав цілу свою родину на віз і ми поїхали. Дорога була коротка, мабуть трошки понад одну милю. Йшла вона долинами й горбами. Церковця стояла на горбку, серед смерек. Довкола росла трава.

Церковця збудована була з дерева. На нерівному даху причеплена була нерівно збудована маленька баня, а на ній три-раменний хрест. Двері були з боку, до півдня. Внутрі все було дуже старокраєве, мабуть подібне до церков на Буковині, звідки більшість цих поселенців прибула. Вікна були звичайні собі вікна. Вівтар малий, прикрашений кількома образами, паперовими квітами й вінками. Ми ввійшли, стали перед вівтарем і помолились. В церковці ми не були самі. Ще перед нами прийшло кілька жінок і дівчат, щоб наробити нових квітів і краще прикрасити вівтар. Були й діти.

Діти й дівчата бавилися ягілок, співаючи буковинські ягілкові пісні. Ми стояли й дивилися на них. Гарний вид — молодь забавляється традиційним звичаєм. Старшим напевно пригадувалася церква на Великдень в Карпатах.

Між людьми, що прибули до церкви, була пані Ткачук — вдова, і її дві дочки. Коли ми вже були готові їхати

домів, вона почала просити нас до себе. Дроник звернувся до мене:

— Як ви кажете? Поїдемо?

— Їдьмо.

Пані Ткачук і її дочки сіли на віз з нами й ми поїхали до їх дому. І тут видно було Буковину. Хата невелика, збудована з тонких, круглих платов. Стояла вона на спуску горба, з кількома високими деревами позаді.

Зовнішний вигляд хати зовсім не рівнявся з внутрішнім виглядом. Було в ній лише дві кімнати, але всюди було чисто й гарно прибрано. Підлога була, розуміється, зі звичайних дощок, зі шпарами й ґудзами. Стіл був застелений старокраєвим буковинським вишиваним обрусом. Скриня теж була накрита вишиваним накривалом. Було кілька старих крісел і кілька лавок. Сидіти на кріслі в цьому домі було, очевидно, люксусом, рівним зі сидженням у дорогому пухкому кріслі в домі великого багача. Ткачуки самі сіли на лавки, а мене попрошено сісти на крісло. Дроник теж сів на крісло, а його жінка на лавку.

Пані Ткачук подала малу перекуску з чаєм. Була там домашня ковбаса, пасха, яйця й хрін. Заїдаючи великодну їду, ми оглядали гарні писанки, розложені в великій тарелі на столі. Старша з дівчат, Марійка, подарувала мені дві писанки — на пам'ятку.

Їдучи домів від Ткачуків, треба було їхати попри подвір'я їх сусідів — Хіці. Побачивши нас, пані Хіць запросила нас і до себе на „хвильку". Тут ми побули короткий час, бо вже вечоріло. І тут дочка Хіців, Катерина, подарувала мені дві писанки. Ці вже були дещо відмінні від тамтих. Хіці походили з Галичини.

Ось так відсвяткував я перший день Великодня в Тимбер. Побачив церковцю, познайомився з людьми, і найважніше — привіз з собою чотири гарні писанки, писані тут у Канаді, але на взір тих, які писали люди в Карпатах через сотки літ, по старій нашій традиції.

Наступного ранку, в понеділок, збудили мене крики хлопців і дівчат надворі. Чого вони так кричать? — подумав я. Ага, це Вливаний Понеділок. Глянувши через вікно, побачив я коло шестеро їх бігаючи коло криниці. Дехто з них вже був майже наскрізь мокрий. Та дівчата були мокріші. Хлопці були більше спритні в цій штуці вливання. Хоча дівчата тікали й пробували відплачу-

ватися, то хлопці все таки прямо цілими ведрами обливали їх.

Вийшов й я на сцену вливання. Декотрі дівчата робили замахи й на мене, але своїх вдаваних намірів вони не виконали, побоюючись, очевидно, обляти моє нове убрання.

Після снідання Дроник запропонував, щоб поїхати на Богослуженння до католицької церкви трохи дальше від нас. Їхати треба було около шість миль. Я погодився на це дуже радо, і ми виїхали. До церкви в околиці Нортклиф прибули ми около десятої. Людей вже було досить багато. Молодь забавлялась в ягілки, співаючи старокраєві великодні пісні при забаві. Богослуженння не починалось, бо ще не було священика. Церква там досить велика й гарна як ззовні, так і внутрі.

Де ж священик? Чому його ще нема? Ніхто нічого про нього не знав. Нема й те все. Не приїхав. Аж десь коло одинадцятої почали люди говорити, що мабуть ніхто по нього не виїхав до залізничої станції в місті Роблин. Як же ж це? Ніхто не знав. Хтось мав виїхати по нього, але не виїхав, думаючи мабуть, що він не приїде, бо дороги дуже погані. Та люди оставалися, стоячи й сидячи де хто міг, і гуторили, вижидаючи священика.

Коло полудня священик зявився. Він прийшов аж з міста, йдучи болотом і несучи до того ще й валізку з своїми священичими потребами. Громада людей коло церкви привітала його дуже скромно, з червоними лицями. Він глянув на них гнівним оком і ввійшов у церкву. За кілька хвилин церква була заповнена по береги. Священик вийшов зза вівтаря й тихим голосом сказав, що це буде Богослуженння не співане, а тихе. В церкві стало тихо, наче в гробі. Лише голос дяка чути було час до часу. Та це довго не тривало. По десяти хвилинах священик оповістив, що він перетомлений, мусить піти на відпочинок, а Великодне Богослуженння пічнеться в четвертій по полудні. Люди вийшли тихцем з церкви. Дехто поїхав додому, інші були запрошені на обід. Дроники й я були між тими щасливими, що були запрошені на обід.

На четверту ми були знову в церкві. Священик вийшов зза вівтаря, щоб виголосити свою „проповідь". Коли він цю „проповідь" скінчив, дехто з парафіян почувався напевно наче він вийшов з лазні.

— Дорогі братя й сестри, — почав він. — Сьогодні я пережив те, що не пережив ще ніколи в житті. Подумайте собі лише, що в цей день Воскресення, в Великдень, я мусів на піхоту йти болотом чи не дванадцять миль, несучи валізку. Ніхто з вас навіть не потрудився виїхати по мене. То так ви служите своїй церкві й Богові? То такі з вас господарі? То ви думаєте, що я буду йти до вас болотами, нічого ранком не снідавши, щоб послужити вам як Божий слуга? А ви? Вигідно собі поснідали й поїхали до церкви, сподіваючися, що чи хто виїде по священика чи ні, то він все таки прийде, бо „ми йому платимо". Чи ви господарі чи худоба? Чи так господар дбає про свою церкву й священика?

Ось так священик сварив тих, які повинні були по нього виїхати до залізничої станції. Це була його великодня проповідь.

Їдучи з Дрониками додому, я почувався чи втомлений, чи пригноблений — не знаю. Мабуть пригноблений.

Наступного дня, в вівторок, я вже був знову в школі. Були майже всі діти.

Поза школою

Наші учителі з давніших часів знані добре за їх добру працю в громадах. Це вони організували товариства й Народні Доми, давали відчити, приготовляли концерти й драматичні вистави, клопоталися молодими й старшими, та вчили української мови після шкільних годин. Я був вихованцем таких учителів, отже пробував наслідувати їх і продовжувати їх працю. Та в околиці Тимбер неможливо було зробити багато.

Два рази на тиждень вчив української мови. Більшість моїх учеників були малі діти, які лише починали вчитися своєї рідної мови. Дехто зі старших учеників, у семій і восьмій клясі, мову вже знали. По другому родичі потребували їх помочі вдома. З молодших дітей були такі, яких родичів не хотіли, щоб вони оставалися на лекції, бо „без української мови вони в Канаді обійдуться".

В додатку до того я вчив музики й гри на скрипці та мандоліні. Учеників було лише троє — два хлопці й одна дівчина. Один хлопець зразу казав, що він вже й так грає на скрипці, отже знання нотів йому непотрібне. Кілька тижнів пізніше й він прилучився до моєї „консерваторії".

Коли я відходив з Тимбер, то мої ученики знали музику настільки, що виступали в дуетах і тріо на концерті в школі в листопаді. В кількох виступах і я грав з ними, отже були на програмі й квартети.

За весь час моєї праці в Тимбер — тринадцять місяців, я приготовив з дітьми два концерти. Один відбувся на початку липня, а другий в листопаді, перед виїздом на зимові вакації. Кожна дитина брала в програмі участь. Були деклямації в обох мовах, пісні, музика й актівка. Людей на обох концертах було багато. Декотрі з них прибули з сусідніх околиць. Було й кілька учителів.

В вересні 1927-го року часописи принесли вістки про велику повінь у Галичині, внаслідок якої десятки тисяч наших людей потерпіли великі втрати. Треба було давати їм поміч.

Одної суботи я стрінув учителя зі школи Ґлен Іден, Андрія Микитюка, й ми рішили скликати людей до Народного Дому коло Ґлютика, щоб подати їм більше інформацій про повінь, та просити їх фінансової помочі потерпівшим. Наступного тижня ми розголосили це віче по інших околицях через дітей в школах.

На вічу було багато людей з усіх сусідних околиць. Микитюк був головним промовцем. Говорив і я. Створено комітет з пяти осіб для збирання грошей. Мене вибрано секретарем. Люди прийняли вістку про повінь дуже симпатично й скинули того дня $27.25 — на той час і обставини поважна сума. Кожний учитель зобовязався повести збірку в своїй околиці. Через около тиждень я ходив між людьми в моїй околиці й зібрав $12.80.

При кінці двох тижнів ми зібрали около $150. Цю суму я, як секретар, вислав до Комітету Помочі в Вінніпеґу. Збірка провадилася по цілій Канаді. Вінніпеґ був осередком цеї акції.

Того літа я зацікавився гавайською ґітарою й рішив навчитися на ній грати. Замовив ґітару з Вінніпеґу, а також і книжку інструкцій. Цілими вечорами вчився на ній грати. До осені грав уже досить добре. Найгарніша композиція, яку я навчився грати, це Алога — пращальна пісня гавайців.

Інспектор

Казали мені люди, що шкільний інспектор приїздить до школи звичайно в вересні або в жовтні. Це мене трохи хвилювало. Навіть саме слово „інспектор" наче страшило мене. Та оминути його неможливо було. Я потішав себе думкою, що він чей же знає, що це перший рік мого учителювання, отже він буде симпатичним і не надто критичним.

Одної п'ятниці, по полудні, коло школи зявилося авто. Хто це міг бути? Ніхто інший як інспектор. Він увійшов і ми оба привіталися. Був це п. Белтон. Переглянувши перше шкільний реєстр, він запитав мене з загального про школу. Відтак я брав клясу за клясою, з читанням, спеліньґом, історією, рахунками. Діти відповідали добре. Потім взяв він кілька кляс і ставив їм ріжні питання. З семої кляси покликав Анну Дроник до таблиці, щоб нарисувала мапу Манітоби. Подумав я собі зі страхом, що ця дівчина не знає навіть як Манітоба виглядає. На моє здивування Анна почала рисувати мапу досить точно. Рисувала повільно й уважно, наче артист. Рисувала й стирала, приглядалася й дальше рисувала. Коли вона цю мапу скінчила рисувати, Белтон глянув на мене, а я на нього — ми оба були здивовані.

Під час павзи, коли діти вийшли надвір, Белтон представив мені контест для студентів восьмої кляси, в котрому вони, на власне бажання, могли писати есей на тему Будучність Канади. Я сказав йому, що моя студентка восьмої кляси, Катерина Малайна, могла б вступити в цей контест.

Наступного дня я поговорив про це з Катериною, і вона погодилася такий есей писати. Працювала вона над ним около тиждень. Я справив її помилки в мові, й вона есей переписала. Після того вона переписала його ще раз. Есей я відтак вислав до інспектора Белтона.

В половині листопада одержав я листа від Белтона, повідомляючи мене, що Катерина здобула першу нагороду — срібний медаль. Недовго після того в місті Роблин відбулася роздача нагород. Катерина привезла з собою срібний медаль. Ціла околиця заговорила про це. Це був перший раз в історії цеї школи, що її ученик відзначився будь якою нагородою.

В вересні, через один тиждень, у школі було дуже мало дітей. З майже тридцяти, приходило пересічно около шестеро. Це дуже параліжувало науку. Я не міг брати з присутними ніякої праці, бо потім приходилось би мені повторювати лекції. Першого дня я не звернув уваги на мале число дітей в школі. Другого дня я спитав свого господаря, Дроника, про це. Він дуже добре знав причину цього стану — діти помагають родичам копати „барабулю". Аж коли копання „барабуль" скінчилося, тоді я вже знову міг поступати в науці нормально.

Учительська Конвенція

— Їдете на конвенцію? — питає мене одної суботи в місті Микитюк.

— Хотів би поїхати, та як туди дістатися? — відповідаю. — Мені, як знаєте, не так легко до міста приїхати. Хіба наймай когось з фармерів, щоб завіз мене.

— Знаєте що? — каже Микитюк. — Приїдьте або прийдіть до Скоробогача, а він нас завезе до Роблин. Думаю, що Мізібродський також їде. А може й Ґорецький.

Річна конвенція учителів з інспекторатів Роблин і Давфин відбувалась у місті Давфин у жовтні. Того року вона відбулась у днях 13 і 14 жовтня, в четвер і п'ятницю.

День перед тим, у середу, я випустив дітей в третій по полудні. Своїм біциклем, по горбах і долинах, заїхав до Скоробогача. Це бувший учитель. У тому часі він провадив малим склепом і поштою, яка мала назву Зелена. Він мав старого Форда з 1920-го року, яким доїздив до міста Роблин по пошту й товар для склепу. В нього вже був Козак, учитель зі школи Нортклиф. По дорозі до міста ми взяли з собою Микитюка, який мешкав у господаря при головній дорозі до Роблин.

По дорозі всі ми, розуміється, були в доброму настрою й багато жартували. Для нас, учителів, конвенція, це був час розривки, час на сміх і жарти. Падали жарти й на Скоробогача й на його Фордик. Та помимо того Фордик віз нас до міста, звідки ми мали сісти на потяг до Давфину в одинадцятій годині вночі.

Вдолину й на горб в долину — їдемо. Та прийшло до трохи більшого горба. Скоробогач потиснув ногою й Фордик наче прокинувся та почав тягнути цілою своєю силою до горба. По половині горба він почав тратити силу, на-

че немічний кінь. Нарешті, вже недалеко вершка, він кілька разів пчихнув і став. Скоробогач зніяковів зі сорому. Став ногою на гальму і Фордик не котився вділ. Але що дальше? Як же ми виїдемо на горб? Щоб врушити мотор, треба було комусь покрутити корбою. Думати довго не було час. Скоробогач дав наказ Козакові вискочити з авта й підложити під задні колеса каміні. Микитюк і я теж вискочили, щоб не бути жертвами страшної катастрофи. Бо ану ж Фордик не видержить і стрімголов скотиться вділ. Козак підложив каміні під задні колеса, а Скоробогач тоді дуже повільно й обережно, з запертим віддихом, виступив з авта, перейшов наперед, покрутив корбою, але мотор навіть не пчихнув. Микитюк глянув на мене, я на Козака, а Козак на Микитюка. Прийдеться нам мабуть іти звідси до міста на піхоту — вісім миль.

— Нічого, нічого, хлопці, не журіться, — каже Скоробогач, — він зараз піде.

Скоробогач знайшов під передним сідалом кусник дрота, підніс накривало мотора, зігнувся, і за хвилю каже:

— Хлопці, їдемо далі.

Покрутив він корбою, мотор врушив, ми всі поскакали в авто, і виїхали на горб. Ну, а з горба вдолину вже було легко зїхати. Фордик їхав тепер з новою силою, наче зажив якогось еліксіру. Через решту дороги до міста сипався жарт за жартом на адресу Фордика й Скоробогача.

В місті зайшли ми всі до китайця на вечерю й заплатили Скоробогачеві за їзду. Пращаючи його в дорогу додому, ми пригадували йому, щоб не забув дістати десь багато дроту.

В одинадцятій годині вночі ми всіли на потяг. В Давфині були на пів-третьої попівночі. Микитюк попровадив нас до свого знайомого, Томчука, й там ми заночували.

На конвенції було понад сотку учителів. Багато з них були мені знайомі. Головним промовцем був д-р Кавпертвейт, автор англійської граматики для публичних шкіл і кількох підручників у літературі. Наш інспектор, Белтон, був предсідником одної сесії, на якій ми обговорювали навчання канадійської історії.

Конвенція скінчилася в п'ятницю по полудні. Того самого дня, ввечір, ми виїхали потягом до Роблин. Ночували в готелі. Наступного дня, в суботу, ми найняли Демка Мороза, щоб завіз нас домів. Мене він не міг завезти аж

до дому, бо дорога була така погана, що автом на ній неможливо було безпечно їхати. По другому в Скоробогача я мав свій біцикль, і ним приїхав додому.

Ця субота була надзвичайно погідна. Це було індіянське або — в нашій традиції — бабське літо. По обіді я вийшов на прохід у ліс, де з дерев спадало золоте листя, а під ногами сухе листя хрустало.

На концерт Авраменка

Надходячий концерт Василя Авраменка був широко розголошений, і в часописах, і на афішах у місті, і усно. Саме слово „Авраменко" мало в собі якийсь наче чар. Про нього й про його танки говорила тоді ціла Канада. Він їздив з своїм виступом і по великих і малих містах, а навіть декуди й по околицях на фармах, де були Народні Доми. Я мав велике бажання бути на його концерті, та як же ж мені дістатися до міста, та ще і в п'ятницю? Вісімнадцять миль поганими дорогами, горбами й долинами, біциклем не заїдеш. Прийшла пятниця, і я з немалим роззаруванням почав резиґнувати. Думав собі — треба вдоволятися самою уявою.

Пів до четвертої коло школи зупинилися, їдучи кіньми й „демократом", дві дівчини. Одна з них злізла з візка, підійшла до дверей, і застукала. Я стрінув її в дверях.

— Хочете їхати з нами на концерт Авраменка? — запитала вона.

— Як, з ким? — я відповів зі здивуванням.

— З нами. Ми їдемо. На восьму годину будемо в місті.

— Добре. Заждіть хвилину.

Я сказав дітям, що їду на концерт, і випустив їх. За хвилину я вже сидів з дівчатами на „демократі".

Та далеко ми не заїхали. Около чверть милі від школи, на каменистій дорозі, одне задне колесо „демократа" почало хитатися на боки. Дальше їхати неможливо було. Що тепер? Мої мрії таки не здійсняться. Та ні. Ми були твердо рішені таки бути на концерті. Але як і чим їхати? Одна з дівчат зневірилася й була готова вернути додому. Друга з них була твердшої постанови. Додому, до Чопяка, було дві милі. Вести коні туди по віз — не було вже часу. Я піддав гадку, що мабуть воза можна буде позичити в Дроника, лише пів милі звідти. Моя пропозиція була сейчас прийнята одноголосно. „Демократ" ми зіп-

хали з дороги під ліс, і з кіньми пішли до Дроника. Він радо погодився позичити нам воза, але віз був на полі. Не трачучи ні хвилини, ми повели туди коні й запрягли їх до воза.

Їхати возом не те, що їхати легким візком. Дівчата підганяли коні оскільки лише можливо було. Коло девятої вечором, коли вже стемніло, ми були в Роблині. І хотяй першу частину концерту ми втратили, то все таки Авраменка й його танцюристів бачили, чули хор, музику Філя, і сольо-спів Евдокії Павлюкевич. Невелика заля при головній вулиці була тісно заповнена.

Після концерту Чопякові дівчата поїхали домів. Заїхали додому над ранком. Я остався ночувати в місті. Наступного дня, в суботу, приїхав додому з Філєвичем.

Гарячі дні

Наука в моїй школі тривала від початку квітня до кінця листопада — вісім місяців. Через літні місяці — липень і серпень, коли всі інші школи були зачинені, й учителі та школярі були вільні, над моєю школою повівав британський Юніон Джек, а в школі діти вчилися. Чому тільки вісім місяців? Причина дуже проста — не було грошей. Тобто — Департамент Освіти провінції не міг ніяк спромогтися на те, щоб діти людей, податковців, у дистрикті Тимбер, мали десять місяців науки. Зрештою, яка різниця чи вони будуть мати більше чи менше освіти ніж діти податковців у сусідному дистрикті, де також завжди бракувало грошей на вдержання школи. В чому різниця? Школа Тимбер була під адміністрацією Ейна, назначеного Департаментом, а сусідня школа була в руках самих таки місцевих людей. Для них наука їх дітей була важніша ніж для Ейна.

Правда, що чотири-місячні вакації взимі нікому не прикрились. Діти могли бавитися в снігу. Старші хлопці могли помагати батькам у лісі, а дівчата помагали матерям удомі. Мабуть важне й те, що школа не перешкаджала святкуванню Різдвяних Свят.

Одначе в липні й серпні, коли дні були деколи гарячі, не легко було ні дітям, ні мені бути в школі й працювати. Пріли діти, прів і я.

Аж одного такого гарячого дня, коли температура досягала до понад девятдесят степенів, хтось із дітей зро-

бив ґеніяльну пропозицію — вийти надвір, коло школи, де був холод, де сонце не сипало свої вогненні промені на нас. На першу думку я був проти виходу з школи надвір, але після другої думки — чому ні? Всі діти обіцяли заховуватися й вчитися наче в школі. Я мав сумніви в тій обіцянці, та рішив прийняти її.

Наука надворі, хоча в холоді, не була дуже інтензивна. По-перше — сидження не було вигідне. Сидіти на землі — не те, що в лавці. А я мусів, розуміється, стояти. Не було таблиці, а в більшості лекцій вияснити щось словами не було так успішно як при помочі крейди й таблиці.

Були й інші перешкоди. Одне з дітей побачило пташку. Хлопець слідкував за сусликом, що виглядав зі своєї дірки в землі. На одну дівчину сів мотиль і вимахував своїми багатобарвними крилами. Вона про це й не знала, аж доки друга дівчина не шепнула її в ухо. Тоді вона скрикнула й махнула рукою. Якщо в ту хвилю я говорив восьмій клясі про Конфедерацію, то я мусів завернути одну сторінку взад і починати наново. Або якщо я вияснював початкуючим як віднімати пять від дванадцять, а на дереві коло школи заціркотіла вивірка, то ціла справа віднімання пропала.

Одного гарячого дня, коли моя кляса й я були надворі в холоді, майже дійшло до справжньої трагедії. Хтось з хлопців побіг до „канцелярії" за школою і, вертаючи звідти повільно, кинув горючий сірник у траву — ось так собі для розривки. Пів години пізніше хтось побачив зза школи дим. Всі ми зірвалися на ноги. Бачимо — а велика купа дров, зложена попри загороду довкола школи, зайнялася. На щастя — кожний з хлопців, малих і великих, став нараз вогневим сторожем. Почалось розкидання дров, топтання вогню, ношення води з криниці. Дрова врятовано. Тільки кілька полін були очорнені полумям. Їх ми сховали на споді купи, щоб хтось не побачив. Певно, що діти про цю потрясаючу подію розказали вдома, але тільки один батько, тиждень пізніше, спитав мене, що то сталося.

Ось так, день за днем, йшли липневі й серпневі дні. Тимчасом на малих полях довкола школи росло й дозрівало збіжжя, росла трава й сіно. Липень був гарячий, дощевий, парний. Комарів було мільйонами.

В половині серпня збіжжя дозріло вже, і де-не-де чути було жниварку. Старші мої школярі, головно хлопці,

штукували. Тільки малі діти були в школі щоденно. А ще пізніше, в вересні, моя кляса зменшилась до мінімуму, бо прийшло копання „бульби". Так буковинці звуть бараболю.

Після вересня, в жовтні, моя школа була заповнена, бо вже не було праці вдома. Недовго потім прийшов листопад, а з його кінцем прийшов кінець шкільного року в Тимбер.

При кінці листопада я виїхав додому в Ґарленд, де мешкали мої родичі й найстарший брат. Ніяких докладних плянів на будуче я не мав, хоча мої мрії були — студіювати музику й малярство. Учителювання, як професія, виглядало мені не дуже то цікавим. Мої мрії сягали багато вище.

Зимові вакації

На початку листопада я зацікавився оголошенням одної школи в Минеаполіс, яка давала навчання в комерційному мистецтві, головно в рисуванні й малюванні, через кореспонденцію. Курс досить довгий, розложений на кілька років, та час був необмежений так, що можна було виконувати лекції й завдання оскільки час позволяв. Кошт курсу був $175, але платити можна було місячними ратами. Всі потрібні прилади школа доставляла. Треба було купувати тільки папір, чорнило, фарби й олівці. На цей курс я записався, і при кінці листопада одержав усі потрібні матеріяли. Відібрав їх на пошті в Давфині, по дорозі домів.

Був це вже грудень. Не маючи ніщо інше до роботи, я взявся з великим захопленням до свого курсу. Треба було перше студіювати всі пояснення в книжці, а відтак виконувати завдані рисунки. Завдання в першій книжці були тільки в копіюванні рисунків даної величини. Лекцій було шість, і треба було відрисувати шість рисунків з книжки. Відтак свої рисунки я відсилав до школи в Минеаполіс, там їх професор оцінював, а потім звертали мені їх листом докладної критики.

От так минали мені дні вдома — при рисунках і студіюванні. Я мав одну велику кімнату і там розложив свої матеріяли наче в студії артиста. Деколи сидів при рисунках цілий день, від ранку до вечора. Пробував виконувати свої завдання якнайкраще і — одержував у критиці добрі оцінки. Я відчував, що я щось здобуваю, що до

чогось прямую, з мрією стати колись добре платним комерційним артистом. Так працював я через грудень і до половини січня. Мій батько і брат цікавилися моїми рисунками та часто питали скільки лекцій вже виконав, та що про них каже мій професор.

Але поза зайняття при рисунках вдома не було для мене товариства, якого я хотів мати — для розривки. Отже рішив я одного дня виїхати з дому в Ґарленд до брата Івана, який тоді мешкав у містечку Етелберт і займався малим бизнесом. Ми оба мешкали в винаймленій хаті при головній вулиці, Він по більшій части виїздив, часом і на кілька днів, а я — працював при своїх рисунках. Незабаром здобув я товариство молодих людей, і вони часто приходили днями й вечорами дивитися на мої рисунки.

Через зиму в Народному Домі провадилася діяльність на сцені. Приготовляли й виставляли драми й комедії, були забави з танками, концерти й т. п. Я міг брати досить активну участь у цій діяльності, бо грав на ґітарі, мандоліні й скрипці. Просили мене виступати в концертах з скрипковими солями або грою на гавайській ґітарі. Я був одинокий, що грав на цю ґітару. Цей інструмент був майже зовсім тоді незнаний в наших околицях.

Хтось одного разу піддав гадку, щоб найняти інструктора українських народніх танків, Дарковича, який тоді був у Давфині й там учив танки та Рідну Школу. Дарковича радо на це погодився і прибув до Етелберт. Кілька вечорів на тиждень около пятдесят молодших і старших робили різні кроки, присіди та вихиляси народніх танків. Перших два тижні кожний з нас ходив наче вийшов з якогось випадку — калікував на ноги. При кінці курсу відбувся великий концерт з музикальними точками та з танками. Це була велика новина, бо такого концерту в Етелберт ніколи попередно не було.

Поза всю цю діяльність ми часто сходилися в домах на товариські гутірки. Було багато жартів, сміху, гостювання, розривок. Запрошували й гостили одні других. Одного разу мій брат приготовив добру вечерю і гостив наших близьких приятелів.

Одного дня, в половині березня, одержав я лист від Ейна, офіціяльного троста школи Тимбер, з просьбою приїздити й дальше провадити школою від початку квітня. З одної сторони це означало перервання мойого ве-

селого життя в Етелберт, одначе з другої — це було прибутком грошей на мій рік у Нормальній Школі.

Ще попередної осени я вніс аплікацію на вступ у Нормальну Школу в Вінніпеґу, та мене повідомили, що я мушу ждати бодай два роки, бо школа вже заповнена аплікантами.

Та аж так довго мені не прийшлось ждати, бо ще таки в квітні, 1928 року, повідомлено мене, що буде для мене місце в Нормальній Школі в Давфині в осені цього таки самого року. Отже перед мною була ось така будучина: вчу в Тимбер до кінця серпня, а відтак іду до Нормальної Школи на десять місяців — від вересня до кінця червня. Відтак ґрадуую з цертифікатом другої кляси як повно кваліфікований учитель.

Знову в Тимбер

На початку квітня я знову замешкав у Дроника. Цим разом я наперед повідомив його листом з Етелберт, що приїжджаю певного дня і попросив його виїхати по мене. Попросив його також позволити мені мешкати в його домі. На це він погодився.

В школі застав я те саме, що залишив попередної осени. Змін ніяких не було. Діти ті самі. Все те саме. Зміна була тільки в мені, бо цим разом я вже не почувався на порозі чогось зовсім нового, а вступив у добре вже знану мені працю.

Сусідні учителі були ті самі також. Микитюк дальше вчив у Ґлен Іден, Козак у Нортклиф.

До міста я їздив з кимсь з фармерів майже кожної суботи, так як попередно. А в місті завжди було кілька нас, учителів. Ми стрічалися на вулиці, а приїхавши до міста, йшли до китайця на обід і говорили та жартували. Найбільше добрих жартів знав Микитюк. Дотепний був чоловік. Деколи був і Ґорецький.

Одної такої суботи Ґорецький признався нам при обіді, що він покидає веселий парубоцький стан, а вступає в поважний стан подружжя. Ми йому, розуміється, поґратулювали, а він тоді сказав нам, що одружується з своєю ученицею.

Цього року час минав мені скоріше ніж минулого. Мабуть тому, що я часто думав про кінець серпня, коли ві-

дійду звідси. Справді це був короткий час, бо тільки кілька місяців.

Лишень був знову гарячий, і знову деколи, в найбільшу спеку, школярі й я виходили надвір, у холод, і там пробували вчитися.

Поза шкільні години я дальше грав на своїй гавайській ґітарі й дальше вправлявся. Міг грати багато трудніші композиції. Мав я з собою також і свої прилади до комерційного рисування й дальше виконував лекції. З усіх дванадцять книжок, кожна з них про окремий відділ рисування, я дійшов був до кінця липня до лекції сьомої, до рисування людської фігури в різних позах. Попередні студії були студії перспективи, букв різного стилю, малі ілюстрації для журналів і книжок, та звірят і птахів. Дальші студії були: кольори, жіночі й мужеські убрання, ілюстрації з оповідань, та виготовлення брошурованих обкладинок.

В Нормальній школі

При кінці серпня я виїхав з Роблин і, перебувши кілька днів з братом в Етелберт, перенісся до Давфину. Помешкання знайшов без труднощів. В цьому містечку я нераз був попередньо, а тепер мав замешкати тут цілих десять місяців.

Нормальна Школа приміщувалася на третьому поверсі школи. Це був цілий третій поверх, з місцем для шістдесят студентів. Принципалом був Стівенсон, старший чоловік, бувший учитель, дуже лагідної й щирої вдачі.

Першого тижня він перевів свого роду іспит, покликуючи кожного і кожну з студентів до короткої промови перед клясою. Він сидів назаді й обсервував. Розуміється, що декотрі молоді хлопці й дівчата мали велику трудність будь-що сказати, маючи перед собою слухаючу публику. Таких труднощів я не мав, бо вже нераз до людей говорив. Я оповів кілька своїх пригод з учениками в школі Тимбер. Хоча в собі я мав трівожні хвилини, то вийшов з цеї спроби як досвідчений вояк. Тиждень пізніше ми довідалися, що з цілої кляси шість студентів, більшість з них дівчата, відійшли, бо принципал не думав, що вони стануть добрими учителями.

Поза працю в Нормальній Школі, як студент — кандидат на учителя, я вів живу діяльність у кількох ділян-

ках. Того року українці в Давфині будували новий Народний Дім. Треба було комусь працювати з молодими й старшими, щоб втягати їх у народню працю. Багато цих обовязків взяв на себе я.

Зорганізував добрий хор і провадив ним на різних концертових виступах, головно в неділю вечором. Тому, що Народний Дім не був ще збудований, ми сходилися на проби співу в порожньому склепі близько Дому. В мойому хорі були молоді студенти вищої школи й декотрі з Нормальної Школи, а також і дехто зі старших громадян. А вже після Нового Року, тобто в 1929 році, ми могли відбувати проби в Народному Домі й виступати на сцені.

Відкриття Народного Дому, якщо пригадую собі, відбулося в грудні, 1928 року. Там я виступив зо своїм хором і зо своїми музикантами. Виступав я також самий як соліст на скрипку й гітару. Головою Дому був адвокат Вавринюк. Людей було багато. Головним промовцем був тодішній адвокат Я. Арсенич, пізніше суддя.

В мойому хорі були такі пізніше видні громадяни, а в той час студенти, як: І. Г. Сирник — студент Нормальної Школи, учитель, відтак ректор Інституту ім. Петра Могили, а остаточно редактор Українського Голосу; І. Р. Соломон — тоді студент вищої школи, пізніше адвокат, посол, а остаточно суддя; Василь Склепович — тоді студент Нормальної Школи, учитель і письменник; Степан Симчич — тоді студент вищої школи, пізніше священик, а остаточно декан теологічного відділу в Колеґії Св. Андрея, та інші.

Поза свої студії та працю в Народному Домі, я також приватно давав лекції в грі на скрипку, мандоліну й гітару. Ці лекції побирали в мене молоді люди — навіть не всі українського походження. А поза й те, я деколи малював олійними фарбами, та мав кілька своїх малюнків на виставі в одному склепі при головній вулиці. На весні, при кінці академічного року, студенти Нормальної Школи приготовили великий концерт і виставили його в міській залі. Там я виступав зі скрипковим сольом. Грав Баркароль Гофманна.

Через кілька зимових місяців, тобто від січня, 1929 року, до весни, я брав живу участь у приготуванні концертових виступів кожної неділі вечором у Народному Домі. До того часу я вже мав свою власну малу оркестру з скрипок, мандолін і гітар.

Рік минув скоро, заскоро. З початком червня курс у Нормальній Школі закінчився. Студенти почали роз'їздитися домів. З жалем треба було пращатися з приятелями й приятельками. Та нічого не вдієш — все тимчасове. Я виїхав до брата в Етелберт.

Ще в Давфині прибули до мене одного разу шкільні радні одної школи в околиці Росборн, щоб заанґажувати мене. Та я ще не був певний про те, де я волію вчити — чи далеко від дому, чи близько дому й знайомих.

Вакації того літа, 1929 року, я перебув у брата в Етелберт. Було це для мене приємне літо, бо я був серед приятелів і знайомих. Часто до міста приїздив тодішній учитель, а пізніше адвокат і посол до Оттави — І. Н. Мандзюк. Він нераз був живцем нашого товариського життя. Перебував там також і Сирник. В додатку до цих були й місцеві учителі й учительки. Ми часто мали пікніки, забави й різні розривки. І серед такого товариства я про школу чомусь навіть і не думав.

**
*

Це перша частина довгого рукопису, кінчаючися на 1945 році. Автор має на пляні видати цілість його книжкою.

Декотрі прізвища змінені з очевидних причин.

ОСІНЬ В ГОРАХ

Розкішна осінь в горах.
Скрізь шати золоті...
Шумить четина в борах,
І стежки круті
Укриті килимом єдвабним...

Далеко за рікою
Синіє злегка даль.
Тут щедрою рукою
Розсипав день печаль
І плями барв сумних по лісі...

А небо — наче око!
Волошка на межі!
Ще глибше, як глибоке!..
І хмари мов вужі,
Снуються краєм небосхилу...

О. Неприцький-Грановський

КРАСА СКЕЛЯСТИХ ГІР В АЛБЕРТІ

ДО СТОРІЧЧЯ УКРАЇНЦЯ – „КОРОЛЯ ПАПУАСІВ"

Перший приїзд М. Миклухи-Маклая до Нової Ґвінеї (1871—1872)

Коли пропливати попри зелені гористі береги Нової Ґвінеї, думка мимоволі лине в часи, коли тубільні папуаси вперше побачили білого (чи як вони казали, „людину з Місяця") в особі Миколи Миклухи-Маклая (Макленка), поза цим відомого як „короля папуасів", видатного подорожного-дослідника, якого ймення названо один із інститутів Академії Наук СССР. В 1971 р. миуло рівно сто років із часу, коли він вийшов із корабля „Витязь" на північно-східньому побережжі Нової Ґвінеї й пробув між тубільцями повних 15 місяців, від'їхавши звідтіля на кораблі „Ізумруд" у грудні 1872 р.

Про наукові досліди Миклухи-Маклая написано багато книг по-українському, російському, англійському й іншими мовами. Загально відомі його пригоди з тубільцями, романтика перебування на „останньому з незнаних" островів земної кулі, його гуманний підхід до справи тубільців і бажання допомогти їм в економічному й політичному аспектах. Менш відомим є архів Миклухи-Маклая в Бібліотеці Мітчелла в Сіднеї з неоціненними документами до його життя й творчости. Відвідавши й переглядавши цей архів кілька разів у грудні 1970 й січні 1971 р., хочу подати декілька завваг й цим не тільки пригадати Миклуха-Маклаєве сторіччя „по тому боці світу", а й заохотити декого до дальших дослідів того, що ще не опубліковано з нього.

Насамперед пашпорт, виданий у Петербурзі 10. 10. 1870 трьома мовами: російською, німецькою і французькою. В ньому зазначено, що Миклуха-Маклай був „родовим дворянином", чого в усіх теперішніх підсовєтських працях не згадується як „табу". Тим часом цей титул, незрозумілий тоді австралійцям, призвів до того, що Миклуху-Маклая охристили тоді „бароном" й під таким титулом він і досі зазначений у сіднейських каталогах, байдуже, що він спростовував свого часу це означення (один із документів під згаданим числом, в якому він заперечує своє „баронство").

Як відомо, Миклуха-Маклай знав кілька мов, в тому числі й північно-східній ґвінейський діялект, який вивчив під час перебування на острові. Знав він теж прекрасно англійську мову й його меморандуми (в рукописах) свідчать про це якомога краще. Можливо, що це вже був вплив його жінки (справа ця вимагає дослідження).

Дуже цікавий матеріял зберігається під числом А1539. Це збірка рисунків олівцем різних поз акул. Для іхтіологів це цікавий — історичний сказати б — матеріял і основа для порівнянь чи студій взагалі. Тут треба відзначити, що Миклуха-Маклай рисував багато іншого. В збірці під ч. А2889/II є безліч його рисунків із Німеччини, Близького Сходу тощо. Дуже цікаво було б дати аналізу мистецького й документального аспектів цього матеріялу. Цього досі не зроблено.

Як назвознавця мене зацікавила Миклуха-Маклаєва ономастика. Під ч. Ан28 я знайшов цікавий список місцевих назв Нової Ґвінеї, м. ін.: „Ізумруд", „Телята", „Марі-ка", Пік „Мештерски" і ін. Ці назви безперечно заслуговують окремого дослідження, етимології, порівняння з теперішньою топонімікою тощо. Цікаве, що в списку назв у примітці Миклуха-Маклай писав про „Маклаєве побережжя": "The name 'Maclay Coast' has been given by me as far back as 1871".

Отож і „ономастичне" сторіччя в 1972 р. відзначаємо в зв'язку з першою поїздкою Миклухи-Маклая на південь. Все це дуже цікаве, повчальне, унікальне. А одночасно — тематика для кількох джерельних дисертацій із лінґвістики (наприклад, проблема Миклуха-Маклаєвої „двомовности"), назовництва (напр., М. М.-М. як „назводавець"), іхтіології, історії, етно- й антропології, ба навіть генеалогії (цікаво було б прослідити „родовідне дерево" М. М.-М., головно в Австралії). Одне слово: поле для дослідів велике.

Хто ж такий був М. Миклуха-Маклай?

Справа походження й національної приналежности Миколи Миклухи-Маклай (Макленка) досі остаточно не вияснена. Тому що він жив і в Австралії, був жонатий із австралійкою Робертсон (1883) й досліджував Австралію, а головно Нову Ґвінею можна б його назвати „австралійцем". Російські вчені, а головно сучасні підсовєтські, твер-

дять, що він був „русским", тобто росіянином; так пише про нього велика совєтська енциклопедія й таким уважає його... „Українська Радянська Енциклопедія". В німецькій науці — говорять про нього як про українця. Отак д-р О. Фінш, відомий дослідник Ґвінеї у своїй статті-некролозі в „Геоґрафіше Блеттер" у Бремен з 1888 р. пише дослівно „[Миклуха-Маклай] говорив мені, що він народився в маєтку свого батька, дворянина, в Україні" (стор. 271)*). З українського боку загально прийнято вважати Миклуху-Маклая за українця, а д-р Є. Ю. Пеленський називав його навіть „Макленком" (замість: „Маклай").

Як же ставився до цієї справи сам Миклуха-Маклай? Відповідь на це питання дає його автобіографія, що її він склав безпосередньо перед своєю смертю в р. 1888 на прохання Анатоля П. Богданова. В ній він пише, що його батько був „родовитим дворянином" у Чернігівщині. Дворянський стан надано ще його дідові Степанові, що в 1772 р. визначився як козацький старшина при здобутті Очакова. Сам батько Миклухи-Маклая навчався в Ніжині в ліцеї, а після закінчення науки переїхав до Петербурга на працю в інженерному корпусі. Мати Миклухи-Маклая походила з німецько-польської родини Беккер-Шатковських. Таким чином в жилах Миколи Миколаєвича Маклухи-Маклая плила українська (по батькові) й німецько-польська (по матері) кров. Він народився в липні 1846 р. в селі Рождественське, недалеко Боровичів, у Новгородщині. Дванадцятилітнім хлопцем він втратив батька; мати послала його на науку до Петербурга. Він студіював у Петербурзькому університеті, а в 1864 р. переїхав до Гайдельберґу, а пізніше до Єни й Ляйпціґу (1865). Після різних краєзнавчих поїздок на Канарійські острови, до Марокко й Малої Азії (1869), в 1870 р. він — як 23-річний молодий дослідник — виїхав на кораблі „Витязь" із Кронштадту через Атлянтійський океан, південну Америку, Чіле, острів Пасхи, Тагіті, Самоа, до Астролябської затоки й 19-го вересня 1871 р. вийшов у „пристані Констянтина" на беріг Нової Ґвінеї.**)

---

*) Dr. O. Finsch "Nikolaus von Miklucho-Maclay, Reisen und Wirken". **Geographische Blätter,** Bremen, 1888, 270—309.

**) Dora Fischer: Unter Südsee-Insulanern. Das Leben des Forschers Miklouchо - Maclay². Leipzig 1956. 13—15.

Яр. Рудницький

Пант. Ковалів

Значення звука „Ґ" в Українській Мові

Українська мова має 32 приголосні фонеми. Сюди належить і фонема **ґ**. Тому немає ніякого права викидати її з української абетки. Дехто з українських письменників (Антоненко-Давидович) написав навіть окрему статтю в обороні цієї літери в українській абетці під дуже влучною назвою — „Тужать за українською літерою".

А Яр. Рудницький присвятив цій літері навіть окрему книжку, що вийшла недавно із серії „Славістика" під назвою „Ґ — проскрибована буква в СССР" (Вінніпеґ, 1970), де він наводить 871 приклад з літерою **ґ**. Цю книжку він написав на основі свого етимологічного словника. У передмові до названої книжки Яр. Рудницький пише: „При цьому треба відмітити, що крім ініціятивного **ґ** в українській мові є багато слів із середнім ґ, напр.: **дзиґлик, ваґабунда, веґетація, ваґранка** і т. п. Коли б, — пише він далі, — включити сюди такі слова, ми мали б окремий словник" (ст. 6).

В словнику Б. Грінченка я знайшов понад 250 слів з літерою ґ. Але коли б прислухатися до живої мови українського народу на всіх його територіях, то можна почути з вимовою ґ багато більше слів. Але коли взяти до уваги численні новіші запозичення з Европи з літерою ґ в літературній мові, то немає сумніву, що з цього всього матеріялу можна скласти великий сповник з літерою ґ.

Все це яскраво свідчить, що літера ґ в українській мові конче потрібна, тим більше, що вона позначає собою окремий звук, який набув собі права зватися фонемою.

Я хочу подати ще й наукові основи звука ґ, як фонеми в українській мові. Ми маємо деякі підстави звук ґ вважати окремою фонемою. Поперше, в українській мові трапляються слова, де ґ надає слову цілком окремого значення, як, напр.: **гніт** (гнітити кого) і **ґніт** (в лямпі немає ґноту), Ґонта (прізвище) і **ґонта** (матеріял для покрівлі даху), **граната** (намисто) і **ґраната** (дерево), **грати** (на інструменті) і **ґрати** (залізні штаби в вікні), **грим** (вдарити дверима) і **ґрим** (матеріял для мащення обличчя актора), **галіцизм** (від: Галичина) і **ґаліцизм** (від: Ґаллія) та ін. А це і є одна з основних ознак фонеми. Подруге, чимала група слів в українській мові здавна вкоренила в собі звук ґ, що в мовній свідомості народу не може мати собі рівновартного звука: **ґаблі, ґава, ґазда, ґанок, ґанч, ґвалт, ґила, ґрунт, ґуд-**

зик, ґудзь, ґуральня та ін. Потретє, в численних, переважно європейських запозиченнях ґ є доконечною передумовою зберегти первісний **сенс слова: ґараж, ґардероба, ґарнізон, ґувернор, ґуляш** та ін.

У багатьох виладках, з огляду на неоднакову вимову слів з ґ на різних територіях, в словники запроваджено подвійне написання з ґ і г: **варґатий — варгатий, ґила — гила, ґроно — гроно, ґуральня — гуральня, зґрабний — зграбний, шпиґинар — шпигинар** та ін.

Це ті ознаки, що надають право звукові ґ зватися окремою фонемою в українській мові. Коли ми глянемо в історичне минуле, то побачимо, що вже в XIV ст. в українських пам'ятках у словах, переважно запозичених з польської і литовської мов, звук ґ позначається літерами **кг: кгдѣ** (Грам. 1375), **буркгомистру** (Грам. 1393). А в пам'ятках XVII ст. замість **кг** вигадано спеціяльну літеру ґ — иґуменъ, Тїпоґрафія. Ця літера й тепер вживається для позначення фонеми.

Не дивно, чому нині українці „тужать за літерою ґ", як пише київський письменник, Антоненко-Давидович. Тужать тому, що звук, який позначається літерою ґ, з природи є властивістю української мови. Його ніяк не можна замінити літерою г, бо ця літера там неможлива.

З другого боку, звук **г** має інше фонетичне значення, ніж російське **г,** де майже в усіх випадках означає у вимові проривний звук, крім деяких слів церковного походження (**благо, Бог, Господь** та ін.). На цій підставі треба чітко відрізняти слова в українській мові з фонетичним знаком **ґ** від слів у російській мові з проривним **г.** Порів.: рос. **говорить** і укр. **говорити.** А слова **ґанок, ґудзик, ґрунт** та ін. — властивість суто української мови.

— Ваші методи господарства такі перестарілі й непрактичні, що мені було б дуже дивно якби з отої яблінки ви зібрали навіть і десять фунтів яблук.

— Мені було б також дуже дивно. Це не яблінка, а черешня.

— На півночі було так зимно, що світло зі свічки замерзло і ми не могли задути його.

— Це ніщо. Там де я був — так зимно, що замерзали наші слова, і ми мусіли розтоплювати їх, щоб знати про що ми говорили.

Я. Сокіл

КИЇВ

Височить в красі природній
Впершись у блакитну вись,
Київ-красень, Київ гордий,
Славний нині і колись.

Води Дніпра омивають
Береги його круті,
Про красу його співають,
Про нові його путі.

Руйнували та палили.
(Тьміла чорна пелена),
Зайди німці й посполиті
І совєтська сарана.

Скілько ж зайд вже плюндрувало
Цю столицю — зелен гай,
Стілько ж їх і пропадало,
Незлічимо ... не питай!

Як чатар стоїть і нині,
Творить славу Україні
Володимир із хрестом,
У столиці над Дніпром.

А. Юриняк

Два Промінні Дні

„Кажуть — гарно мріється ранньої весни. Дехто запевняє, що йому найкраще мріється під снігову заметіль, у довгі зимові ночі. Я ж особисто для мрій волію осінь — пору ніжно-трійливого суму і благаючих дрібки життя дерев та квітів".

Прочитавши очима цей запис у своєму щоденнику, Рієн запалив цигарку, перейшов упоперек разів два кімнату і сів за писемний стій, готовий до мук творчости.

—●—

Був чудовий день золотої осени, коли Рієн завітав на хутір в околиці Східнього Побережжя, поблизу Чотирикутної Долини. Тут жила і працювала Ліяна — його давня знайома, з чотирилітньою донечкою Лесею.

Давня знайома... А проте майже не знана, призабута. Бо те давнє знайомство, ще в скитальському таборі в Баварії, припало було на час вельми складних душевних переживань, коли Рієн погнався був за синім птахом у постаті „жінки трьох континентів". Називалась вона Христя, мала чорні очі і чорне вбрання. На голові важним плетивом лежало довгою скрученою косою чорне з полиском волосся.

Христя була химерна жінка: поєднувала в собі інститутсько-дівочі високолетні мрії — з цинізмом базарниці; зворушливу безпосередність і щирість з рафінованою облудою і лицемірством святенниці; врешті, тугу за глибоким коханням споріднених душ — з одвертим полюванням на „її типу" мужчин.

Дивовижну сполуку контрастів своєї вдачі Христя усвідомлювала. Принаймні вона нераз казала тоном виклику: „Я — не така, як звичайні жінки". В цьому було хизування, але чулися й трагедійні нотки. В усякому разі хвилі чорного песимізму накочувались на неї досить часто.

Супроти цього химерного створіння з м'ятежною душею, з очима — раз каскадно-грайливими, то — дивись — вже повними чорного туску, — русява Ліяна з веселими карими очима і рівним, „прозорим" характером здавалася надто простою, навіть банальною. І такою Рієн її

вважав аж до зустрічі в Новому Світі. Та ще хто зна, чи й тепер, після 12-річного небачення, Рієн скорегував би свою помилку, якби не згадана вже восьмирічна Леся. Цеї милої доні він досі ніколи не бачив. Чув лише від людей, що вже по його виїзді з Европи Ліяна вийшла заміж, переселилася з чоловіком до Америки і невдовзі з ним розійшлася. Про причини цього говорили різно.

Перша зустріч Рієна з Ліяною на землі Вашінґтона відбулася в квартирі Христі — отже на зовсім несприятливому ґрунті. Рієн щось спитав про господиню, якої не було в хаті, і навіть не бачив Ліяниної донечки, що була в спальні, можливо, вже в ліжку. Ліяна була втомлена, бо щойно день перед цим приїхала здалеку в хмарочосне місто, якого вона не знала й не відала — що її тут чекає.

Але наступної візити Рієн застав Ліяну вже бадьорою і вкупі з донечкою, яка відразу звертала на себе увагу своєю активністю. Рієн у минулому, на Батьківщині, був учителем і дітей взагалі любив. Зокрема ж до Лесі відразу почув симпатію за її жвавість. Леся чомусь тут же охристила Рієна „босом" і почала показувати йому своє „майно": ляльки, парфуми, різні фота і врешті шкільні книжки та зошити.

Щоб справити дівчині приємність, Рієн мусів удавати, ніби те все його цікавить, навіть захоплює. По півгодині такого „контакту" Леся почала вже Рієнові наказувати: „Зробіть те, принесіть мені ось те, дивіться тільки на мене"' і т. д.

Це було страшенно „по-жіночому", тобто всупереч усякій логіці: адже вона наказувала своєму „босові"! Рієнові це так сподобалось, що він без вагання прийняв Лесине запрошення: „Приходьте до нас щодня!"

І власне ця дружба з донечкою послужила як трамплін для щораз більшого здруження з мамою. Холод першої зустрічі швидко пішов у небуття.

Ліяна становила зовсім інший тип жінки, протилежний до її подруженьки, Христі. Тип весело-сонячний, а при тому й глибоко родинний, материнський. І Рієн, хоч двічі попікся в подружньому житті, з насолодою потягся до родинного тепла.

Проте їх взаємини не переступили певних меж: це була справжня „платоніка" — з ніжністю в голосі, в погляді очей, в дотиках рук. Словом, — та немодна тепер (а

може й завжди) близькість двох різностатевих істот, якої жінки типу Христі не сприймають, ба навіть висміюють.

Рієн, ловлячи деколи грайливі вогники в очах Ліяни, не міг би з певністю сказати: скільки було з її боку гри, а скільки почуття. Але він не боявся бути смішним в очах Ліяни і глибоко вірив у її внутрішню шляхетність. Головне ж, він був Ліяні безмежно вдячний за те, що вона збудила в ньому мрію і цим помогла йому вирватися з полону „чорної святенниці".

Перед самим від'їздом із Східнього Побережжя Рієн скористав із запрошення Ліяни і два дні гостював у неї в невеличкому хуторі мальовничої околиці „Трьох Джерел", далеко від задухи і гамору Хмарочосного міста. Цей хутір Рієн пізніше любив називати „Хутором двох Л" (тобто Ліяни і Лесі) і довго пам'ятав пов'язані з ним два промінні дні.

— Ви чудесна жінка: красуня і розумниця! — дивлячись у гарні очі Ліяни, говорив Рієн першого дня гостювання. Йому було надзвичайно легко і приємно; почував себе свіжим і цікавим. Дивно, справді дивно, що раніш — і то ще навіть зовсім недавно — в Хмарочосному місті, між ними був холодок — наслідок посіяного Христею відчуження. І де були його, Рієна, очі — що він не помічав раніше цієї яскравої жіночости Ліяни?

— Ви сама втілена жіночість! І я не можу тепер вийти з дива, як Вас міг так не шанувати Ваш „суджений — необ'їжджений".

— Перестаньте бавитися в компліменти! Ось я розповім Христі, як Ви на два боки розсипаєтесь. А тим часом — ось Вам! Щоб менше базікали...

Тут Ліяна пальчиком вдарила Рієна по устах, роблячи це так спритно й мило, що він відчув велику насолоду, вп'ймавши ці пальчики і припавши до них устами.

— Ой, Лесю! „Бос" хоче забрати собі мамину ручку! — кумедно боронячись другою рукою, гукнула Ліяна.

Було весело. Навіть дуже весело, бо Леся блиснула зубками і промовила:

— Босові можна — він наш френд!

— Ви мою Лесю чимсь причарували: вона завжди на Вашому боці.

— Діти нюхом чують добру людину.

— Оце Ви — добра людина?! Що сказала б Христя, якби почула цю Вашу самохвальбу!

Рієнові стало прикро.

— Чому Ви ввесь час тулите мене до Христі? Ви ж знаєте, що цю бездушну звабницю я вже давно хочу забути.

Настала павза і довгий взаємовипитуваний погляд очей.

— Я бачу: Ви не вірите мені, що Христя і я — вже остаточно чужі одне одному. Хоч мусіли чути про це від неї особисто.

— Та чула, і то декілька разів. А після того бачу — ви знову вдвох щось друкуєте, любенько розмовляєте...

— Те „любенько" — то вже для чужого ока. Христя для мене — як і я для неї — вже тільки минуле. Я бо цілком вихопився з її чаду. І найбільше допомогли мені в цьому власне Ви, дорога Ліяно!..

Ці слова в устах Рієна були ризиком: адже Ліяна завжди вважала себе приятелькою Христі. Але він не вагався їх вимовити, бо то таки була правда: тільки протилежна до Христиної натура, повна жіночости і родинного тепла, могла дати йому силу відірватися від „чорної святенниці".

Спущені долу Ліянині вії, закривали очі, непокоїли Рієна невідомістю. Він нахилився, щоб спіймати вираз очей.

Враз Ліяна глянула просто, і бризнув каскадом голосний сміх:

— От безсоромник! Не дам по вечері кави: пийте саму воду і наберіться розуму!

***

По вечері почалися співи. Співали вдвох і втрьох з Лесею, співали надхненно, ентузіястично. Рієн взагалі любив співати, зокрема українські пісні, яких знав дуже багато. Ліяна щодо цього була гідна партнерка, хоч голосово вони не дуже пасували одне одному: альт Ліяни потребував до пари високого „першого тенора" — тим часом як співацьке амплуа Рієна — „тенор другий". Але всі недоліки покривав ентузіястичний настрій, що його особливо посилювала участь у співах Лесі.

Наступного дня Ліяна знову від праці була вільна.

І знову — співи, сміх, анекдоти. Під час коротких павз Леся тягнула Рієна погратися в „дурня", а разів зо два витягала з хати на подвір'я, щоб погратися м'ячем. Не бажаючи розлучитися з Ліяною, Рієн запрошував і її, отже грали в м'яча втрьох.

Та два дні минули швидко.

— Як я Вам вдячний! Це були два промінні дні. Чи будуть, чи повторяться вони ще? Оці милі жарти... оці пісні?

„І пісню ту, що ми колись співали,

Як скучить вже серденько, — заспівай"... — почув Рієн відповідь на свої слова. Відразу підхопив:

„Хоч з піснею тією душі не вернеться спокій..." Ні, не хочу далі: дуже сумом повиті слова.

Тоді Ліяна враз:

„Забудь мене і те забудь,

Як нам колись горіла грудь...".

Не співала, а проказала ці слова, і з такою епспресією, що донечка раптом підбігла до неї і тривожно спитала:

— Матусю, ти хочеш плакати?

— Ні, доню! Мама хоче співати — ще і ще співати...

Проте співати вже було ніколи: була п'ята година по полудні, а о шостій відходив потяг, що ним Рієн мав від'їжджати. До станції було далеченько: час був вирушати в дорогу. Рієн почав прощатися.

— З Лесею — так; але зо мною ще рано — я хочу провести Вас пішки до станції. Я так люблю цю лісову дорогу...

Рієн похопився перечити:

— Ну, навіщо! А назад же Ви як?

— Дуже просто: візьму таксівку. Хіба Ви проти того, щоб годинку побути ще разом?..

Виглядало, що Ліяна хотіла подовжити „промінний день". Чи міг Рієн відкинути такий йому дарунок?!

Ідучи дорогою, встеленою золотим листям осени, Рієн так і не зважився сказати Ліяні, що не далі як за три дні він від'їжджає аж на другий край континенту — і хто зна, чи вони ще будьколи побачаться. Що його спинило сказати про це Ліяні — не знав доладу. Але в душі потішав себе:

,Напицу з дороги: так певніше. А то ще може трапитися щось таке, що й не поїду. Тоді вийде, що я тільки „язиком молов".

А вже в дорозі, з кожною милею збільшуваної віддалі від Східнього Побережжя і „Хутора з двома Л", Рієн виразно почував, що його виїзд невчасний і пахне авантюрою. Почував, що за всяку ціну він ще мусить зустрітися з тією, яка золотої осени подарувала йому два промінні дні.

(Каліфорнія, 1971)

Леся Українка

ДЕ ТІЇ СТРУНИ...

Де тії струни, де голос потужний,
де теє слово крилате,
щоб заспівало про це лихоліття,
щастям і горем багате?
Щоб понесло все, приховане в мурах,
геть на просторі майдани,
щоб переклали на людську мову
пісню, що дзвонять кайдани?
Єрусалим мав свого Єремію,
що голосив серед поля;
чом же сього Єремії не має
наша зруйнована воля?
Полум'ям вічним на жах всім нащадкам
Дантове пекло палає;
пекло страшніше горить в нашім краю, —
чом же в нас Данте немає?
Гей, блискавице, громова сестрице,
де ти? Розбий злії чари!
Хай ми хоч раз заговоримо громом
так, як веснянії хмари!

Яр. Рудницький

ЧИ НЕ ПОЧИНАТИ Б УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКОЇ ІСТОРІЇ „ЗГОРИ"?

Кожний уважливий читач українських анналів у Канаді, будь він історик, „парт-тайм гісторіян", чи звичайний смертник, може легко запримітити, що український вклад у розбудову Канади виразно зарисовується у двох сферах: індивідуальній діяльності „на вершинах" і масовій „чорній" праці над покоренням цілинної природи, степів, прокладанням шляхів „від моря до моря", тощо. Одна й друга сфера діяльности, хоч різна своєю суттю й характером, взаємно доповняли одна одну за останніх 150 років історії Канади й до сьогодні проявляються в рямках цієї традицією освяченої схеми. Все ж треба ствердити, що чим вище сягає український вклад у загально-канадську „вертикальну мозаїку", тим менш він відомий як український, тобто менш ідентифікований. Як приклад може служити постать Петра Полетики, визначного нащадка козацької старшини, небуденного політика-дипломата, що більш як півтора сторіччя тому діяв на північно-американському континенті. Як відомо, в висліді його заходів прийшло до заключення двох білятеральних міжнародних договорів — одного в 1824-ому році між Росією й З'єдиненими Державами Америки, й другого в 1825-ому році між Росією й Великою Британією. Обидва договори торкалися міжнародно-правного статусу території, що тепер відома під назвою „Британської Колюмбії", від 1871 р. однієї з провінцій Канадської Федеративної Домінії. Характер і ідейно-політична сильветка Полетики носить на собі всі познаки модерного макіявелізму. А для земляків у Канаді й Америці сущих постать Полетики має велике значення як свідоцтво першого українського зусилля й української індивідуальної дії „на вершинах", ще далеко перед прибуттям українських поселенців на північно-американський континент для масового поселення на низах соціяльної драбини. І хоч це було зокрема важливе для українців у Канаді так з уваги на сторіччя Канадської Держави в 1967 році, як теж і з уваги на те, що український вклад у розбудову Канади сягає в глиб минулого,

то проте і в загально-канадській історіографії, і в українській, звичайно промовчувано його ім'я. Щойно недавно Полетику „воскресили з мертвих". Вперше в українській науковій літературі звернено увагу на нього в 1949 р. в **Пропам'ятній книзі Українського Народного Дому** в Вінніпеґу. В статті „Канадійські географічні назви українського походження" (стор. 765-819) я включив назву гори „Полетика" на границі Британської Колюмбії й Аляски, пояснивши її походження від Петра Полетики. Згодом у 1965 р. я присвятив Полетиці окремий розділ у книжці **З подорожей по Італії,** пишучи:

В людській пам'яті, а зокрема в українській історичній пам'яті, помер один із визначних земляків минулого сторіччя, що перебував у Неаполі в важливій дипломатичній місії в 1805 році — Петро Іванович Полетика. Як виходить із його спогадів,*) пропозицію виїхати до Італії він дістав від князя Адама Чарторийського, що тоді стояв на чолі міністерства заграничних справ — „Колеґії Іностранних Дєл" у Петербурзі, заступивши на цьому пості графа Воронцова (до речі, наслідника українця — князя Безбородька). Неаполітанську місію очолював приятель Полетики, Дмитро Павлович Татищев і вони обидва в квітні, 1805 р., рушили в дорогу. Полетика барвисто описує свою подорож, що йшла через Київ, Дубно, а потім Радивилів, Львів („Лемберг"), Оломовц і Брно. „Ми приїхали щасливо до Відня в травні... Я був захоплений містом. У Відні ми перебували два тижні" — пише Полетика в останньому рядку своїх спогадів. На жаль, захоплення Неаполем, його дипломатична служба в цьому місті, пригоди, без яких не обходилося його цікаве життя, все те оповите мрякою глибокої таємниці. Чи він не докінчив своїх спогадів (найменш правдоподібне), чи вони пропали (що можливе), чи їх знищено з певних причин (найбільш можливе) — факт є, що його спостереження з найбільше „вульканічної" епохи в европейському житті 19 століття — Наполеонських війн — не збереглися до наших днів. Зате збереглися в історії міжнародної дипломатії й політики деякі факти з його життя й успіхів, які варто згадати.

Закінчивши успішно свою місію в Неаполі, Полетика служив як дипломат у Мадріді в Еспанії та в Лондоні в

*) Див. „Русский Архив" за 1885 р., ч. 11, стор. 332—335.

Англії. Одначе найбільш успішною була його праця в Америці. Висланий як головно-уповноважений царського уряду до ЗДА, він перебував тут у роках 1810-1822 і довів до відомого пакту між Росією, Америкою й Великою Британією, на основі якого царський уряд зрезиґнував із своїх претенсій до західнього побережжя Північної Америки (головно ж із колоній аж під Сан Франціском у Бодеґа Бей) і погодився на південну границю на лінії 54 рівнобіжника (паралелі) північної географічної ширини. Ролі Полетики в здержанні російської експансії на терені Північної Америки ще досі не висвітлено...

**
*

В 1966 р. вийшло ювілейне (друге) видання **Енциклопедії Канадіяни** на передодні святкувань сторіччя канадської Конфедерації з 1867 р. В своєму огляді історії українців Канади (том 10, стор. 168—171) я почав український вклад у розбудову Канади від Полетики:

One of the first historically recorded contributions to Canada by a Ukrainian was the work of Petro Poletyka (Pierre de Poletica) who, as a plenipotentiary of the Russian Tsar, negotiated with the governments of the U. S. A. and Britain with regard to Russian possessions in North America at the beginning of the 19th century. As a result of his work, an international agreement was achieved in 1824 which established the 54th parallel as the southern border of Russian possessions. Thus, the area later known as British Columbia was left open to British expansion.*)

Належну увагу присвятила Петрові Полетиці Ольга Войценко в двох виданнях своєї праці **The Ukrainians in Canada** (Вінніпеґ 1967, 1968). Ось що писала вона про Полетику:

It is claimed that the area now known as the province of British Columbia was opened for British expansion and colonization, early in the 19th century, because of the dexterity of Petro Poletyka (Pierre de Poletica). He played a vital role in negotiations, between the governments of Russia, Great Britain and the United States of America, pertaining to this continent's west coast territorial possessions... (Стор. 106).

---

*) **Encyclopedia Canadiana,** Vol. X, p. 170 (courtesy Grolier of Canada Limited).

Після цих загальних згадок про працю Петра Полетики прийшли монографічні досліди д-ра Михайла Гуцуляка. В 1967 р. він видав своїм коштом працю **Українець-співтворець кордонів Канади й Аляски** (історично-географічний нарис), в якій з великою науковою точністю й обширною документацією з'ясовує автор ролю Полетики в Америці. В нашій передмові до цієї книжки написано:

Праця д-ра М. Гуцуляка, що її оцим пропонуємо читачеві, важлива з двох причин. Поперше, вона воскрешає з забуття одного з визначних державних мужів початку 19-го сторіччя, що їх видала козацька Україна. Подруге, вона з'ясовує ролю Петра Івановича Полетики в міжнародній дипломатичній акції, що в висліді довела до заключення двох білятеральних міжнародних договорів — одного в 1824-ому році між Росією й Сполученими Штатами Америки, й другого в 1825-ому році між Росією й Великою Британією. Обидва договори торкалися міжнародноправного статусу території, що тепер відома під назвою „Брітанської Колюмбії" — від 1871 р. однією з провінцій Канадської Федеративної Домінії та Юкону.

Праця д-ра Гуцуляка синтетизує вперше в українській мові матеріяли, що відносяться до Полетики в зв'язку зі згаданими міжнародними договорами. Є це українські переклади текстів договорів, ексцерпти із листування й уривки із спогадів самого Полетики. Автор наводить ці матеріяли власне в аспекті їхньої релевантности до особи Полетики та його діяльности в рр. 1818—1825.

В дотеперішній українській літературі про Полетику праця д-ра Гуцуляка — важливий синтетизуючий крок уперед. Вона служитиме за точку виходу для дальших дослідів у цьому напрямку, зокрема ж про характер і ідейно-політичну сильветку Полетики, що носить на собі всі познаки модерного макіявелізму...

А для земляків у Канаді й Америці сущих вона, ця праця, має велике значення як свідоцтво українського зусилля й української індивідуальної дії „на вершинах", тобто в найвищих сферах міжнародного політичного життя, ще далеко перед прибуттям українських поселенців на північно-американський континент для масового поселення „на низах" соціяльної драбини. Це зокрема важливе для українців у Канаді раз з уваги на сторіччя Канадської Держави в 1967 році, а теж і з уваги на те, що український

вклад у розбудову Канади сягає дальше в глиб минулого як до 1891-го року.

Після цього видання д-р Гуцуляк переробив свою студію по-англійському. Він звернувся до українських централь, фундацій і окремих установ з пропозицією видати цей рукопис друком. На жаль, ізза браку зрозуміння, чи з яких інших причин, українські кола відмовилися субсидіювати книжку. Не було іншої ради, треба було шукати за не-українськими видавцями. І от ванкуверське видавництво Мітчелл Пресс погодилося видати цю працю під наголовком (більш комерційним як науковим): **When Russia was in America** (1971).

Книжка дає перероблений і місцями доповнений образ діяльности Петра Полетики впорівень із своїм первісним українським виданням. Все ж із строго-науковим підходом, повсякчасною ідентифікацією Полетики як українця, чіткою побудовою й багатим ілюстративно-документаційним матеріялом включно з мапами (професійна слабість ученого-географа!), все це каже ставити нове видання д-ра Гуцуляка на передове місце в українсько-канадській історіографії і вважати його працю за переломову в цьому напрямі. Ми впевнені, що після 1971 р. ніхто з шануючих себе історіографів не буде починати української історії від Єлиняка й Пилипівського.

***

Тут треба теж згадати й про другого українського діяча „на вершинах", що своєю працею випередив масове поселення українців у Канаді. Йдеться про д-ра Осипа Олеськова. Як відомо, він переговорював „на вершинах" в Оттаві в справі українського поселення в степових провінціях Канади й у висліді його заходів десятки тисяч вихідців із Галичини, Буковини й Закарпаття знайшли в Канаді нову батьківщину й нове, економічне краще, життя. Щойно в 1964 році видвигнуто д-ра Олеськова з забуття й поставлено його на заслужений історичний п'єдестал; д-р В. Ю. Кисілевський видав преційну працю:

Early Ukrainian Settlements in Canada 1895—1900: Dr. Josef Oleskow's Role in the Settlement of the Canadian Northwest. (University of Toronto Press, 1964).

У висліді масового „бльокового" поселення, систематично підготованого й зорганізованого д-ром Олеськовим, українці в Канаді добилися на переломі сторіч деяких поважних політичних успіхів. Їхня мова провінціяльно-федеральному (Лор'є - Ґрінвей) акті з 1897 р., що забезпечував їй рівні права з англійською, французькою та іншими мовами в шкільництві, тобто в т. зв. двомовних школах у Манітобі (а теж і в інших степових провінціях).

Скасування цих шкіл мововбивчим актом манітобської леґіслятури із 1916 року було дошкульним формально-правним ударом у стан української мови й культури в Канаді.

Всупереч поглядам деяких парафіяльно наставлених істориків, що без підстав роздувають створення тієї чи іншої організації до епохальних подій українсько-канадської історії, треба об'єктивно ствердити, що після першої світової війни українське життя йшло своїм невисоколетним, хоч бурхливим, руслом церковно-громадської диференціяції й змагань до інтеґраційної суперструктури (Український Горожанський Комітет — УГК, 1918—1922; Комітет Українців Канади — КУК, 1940—). Не вважаючи на розмірно велику кількість патентованих поодинокими групами „провідних" чи „передових" людей, у цьому періоді не було ні Полетик ні Олеськових... Так у внутрішньо-українському як і в загально канадському житті переважав тип пересічного українського (за термінологією В. Кохана) „масовика", що випливав на верх не завдяки особистим кваліфікаціям, а через свою групову приналежність: канадська земля не родила Тичинівських „велетнів".

Найприкметніше явище 1918—1968 років — другий великий масовий „ісход" — еміґрація цим разом у канадському контексті. Українські терени первісного поселення — степові провінції, українсько - канадський материк переставав дедалі бути атрактивним: у зв'язку з загальною урбанізацією він чимраз більш почав „випомповувати" степові провінції в користь Сходу (Торонто-Монтреал) і Заходу (Ванкувер - Вікторія). Ніякої координації, цілеспрямованости в цьому не було, все йшло спонтанно самотужки. Все ж у 1967 р. в зв'язку з першим томом звіту Королівської Комісії Б-Б поставлено концепцію „обласности" української групи в Канаді й нових можливостей розвитку українського життя на тих теренах, де є 10 або

більше відсотків українського населення. Вимога конституційного забезпечення „обласних мов" (а з цим і культур і цілих груп) із нашого меншинного звіту — „Сепарат Стейтмент" у першому томі Б-Б залишиться на довгі роки дороговказом куди йти українській (та й іншим більшим) етнічній групі, щоб знайти „справедливе трактування в справедливому суспільстві".

ЯКЩО ПРИЙДЕ ЖУРБА...

Якщо прийде журба, то не думай її
Рознести у веселощах бучних
За столом, де веселії друзі твої
П'ють — гуляють при покликах гучних.

Ти не йди в пишний дім, де музика бринить,
Де танцюють веселії пари, —
Там ще гірше серденько тобі заболить,
Чоло вкриють ще тяжчії хмари.

І в людську течію ти не важся іти,
Де юрба стоголова, як море,
Йде, хвилює, шумить, — в ній поринеш і ти,
Не розійдеться ж там твоє горе.

Краще йди в темний гай, у зелений розмай
Або в поле, де вітер гуляє,
На дозвіллі із лихом собі розмовляй,
Може, там його вітром розмає.

Або пісню утни голосну, не сумну,
Щоб, мовляв, засміялося лихо,
Проженеш тоді, певне, потвору, страшну
І на серденьку знов стане тихо...

Леся Українка

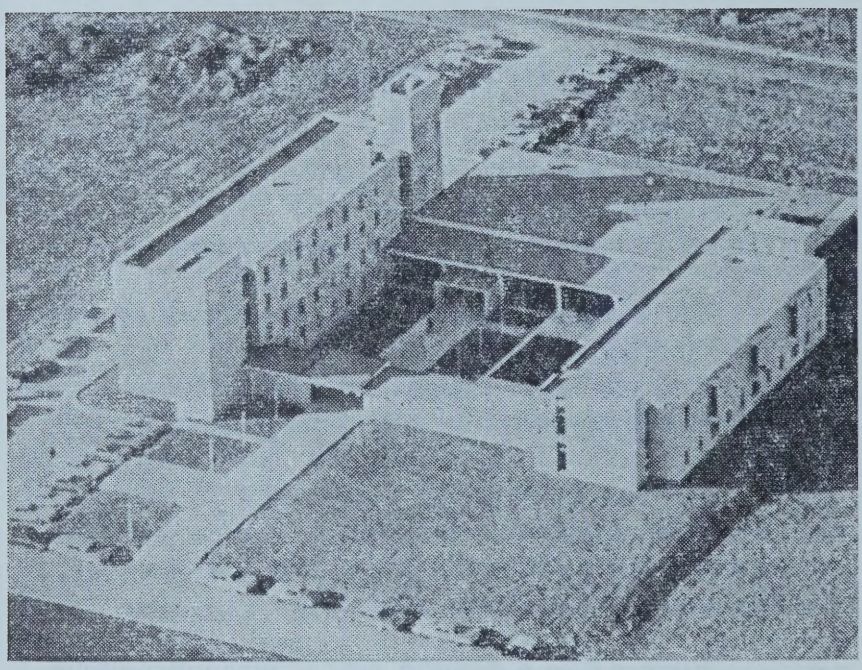

КОЛЕҐІЯ СВ. АНДРЕЯ В ВІННІПЕҐУ

Рік 1971 — це 25-літній ювілей Колегії Св. Андрея в Вінніпеґу. За роки 1946—1971 вона видала велике число священиків для Української Греко-Православної Церкви в Канаді, нагородила заслужених наших церковних піонерів-працівників почесними докторатами, та поширила добре українське ім'я по цілому світі.

UKRAINIANS IN THE MANITOBA MOSAIC

by Ol'ha Woycenko

Since its earliest days Manitoba has been favoured in the great variety of customs and background of its citizens. People from almost every corner of the earth have come here to make their homes, bringing with them their languages, traditions and other cultural attributes, which eventually contributed to the cosmopolitan character of the province, or as some prefer to designate it — the Manitoba Mosaic.

In the closing decades of the last century the East European Slavs arrived; among them was a large number of land-hungry Ukrainians, mostly from Western Ukraine (at that time it was part of the Austro-Hungarian Empire). Overpopulation, excessive land divisions, hopeless economic conditions, political, social and religious oppression were mainly responsible for three migration waves of Ukrainians: 1890-1914, 1920-1930s, and following the Second World War. There is evidence that individuals arrived prior to the 1890s, but it was not until this last decade that a steady flow began. In contrast to the first set of immigrants, who were predominantly of peasant stock, highly educated persons, professionals, artists and writers, were among the later arrivals.

Arriving *en masse* the first settlers occupied homesteads in the Prairie Provinces, a substantial number of them in Manitoba. Before the turn of the century colonies of these newcomers were established in the Stuartburn area, south-eastern part of the province, and in the Dauphin district, north-west of Winnipeg; settlements in the Inter-Lake and other areas soon followed. A minority chose an urban way of life and as Winnipeg was the 'gateway' to the Prairies, they settled here.

This nucleus of urbanites played an important role in the development of church and secular organizations which in time spread out across Canada. The first Ukrainian-language newspapers were published in this city; they eventually catered to the needs of settlers in all parts of the country. Even today, the seats of both Metropolitans of the dominant Ukrainian Churches (Catholic and Ortho-

dox) and headquarters of important national Ukrainian organizations, scholarly and educational institutions, are located in this city. Thus Winnipeg is often referred to as the 'capital' of Ukrainian Canadians.

Ukrainian architecture

One of the first manifestations of Slavic presence in the Western Provinces was the appearance of Eastern-rite churches which in shape and form were new and rather strange to the Canadian scene. As religious congregations were the first form of organizational life among Ukrainian settlers, the erection of church buildings soon followed. The pioneers simply transferred their traditional church designs to Canada. The tri-cupola or 'onion'-domed buildings and belfried set amid the flat prairies could well have made a person imagine that he was back in Ukraine. St. Michael's Orthodox Church in Gardenton, built in 1899, was the first Ukrainian church in Manitoba. It still stands today, a relic of the past, not far from the banks of the Rosseau River, with many pioneers buried in the churchyard. The early monuments on the graves, works of local masons, are identical in size and design; cast in

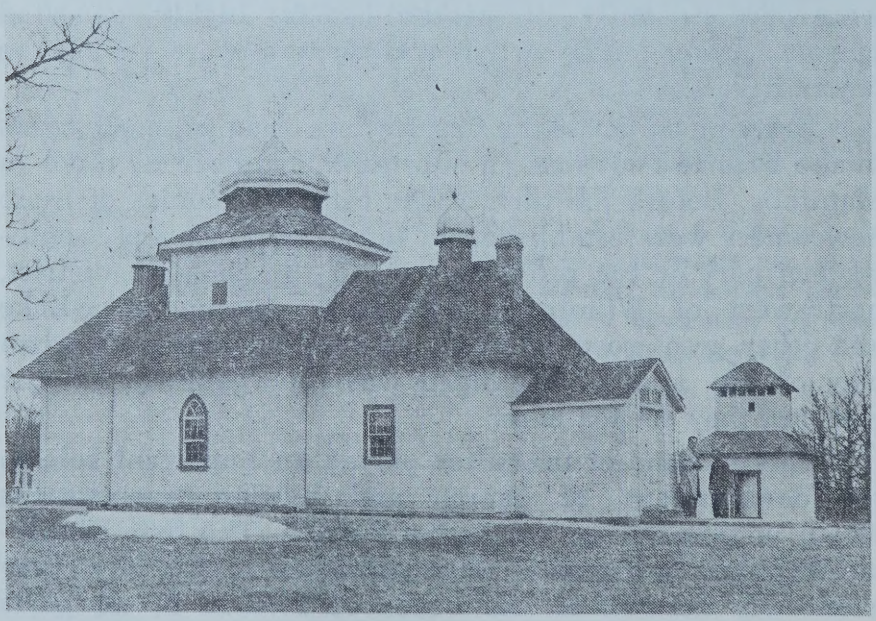

FIRST UKRAINIAN CHURCH
GARDENTON

Ukrainian Greek Orthodox Church and cemetery, Sirko, Manitoba, 1901

cement in the form of a cross, whitewashed, the inscriptions rather primitively engraved in Old Church Slavic or vernacular Ukrainian, they tower hauntingly above the grasses and shrubs.

John Panchuk in his monograph on Gardenton, its first settlers, and the church, mentions that 'timber logs were cut on the bluffs along the Rosseau River and in the tamarack swamps as early as the winter of 1897 - 1898. Oak, ash, cedar and tamarack went into the construction of the church building. Forty-four volunteers worked on the construction of the church. The walls were built of log timbers. It was completed with roof and cupolas in May of 1899. Until the siding was added on the exterior a year or two later, the log chinks were packed with swamp moss to provide insulation against the elements . . . '[1])

The erection of church buildings gave an opportunity for wood carvers to work at their skills, for example, the iconostas (altar screen), candelabras, scripture stand, crucifixes. In the church at Gardenton one of the hand crucifixes bears the date 1897.

There were three phases in the development of church architecture in Canada and excellent examples of all of them may be found in Manitoba. Professor Radoslav Zuk of McGill, a noted architect, designer of a number of contemporary Ukrainian churches in Manitoba and in other parts of Canada, classifies them as (1) early vernacular phase, (2) phase of disorientation; the latter coincides with the increase of the Ukrainian urban population in Canada, and (3) the last phase which began in the 1960s 'represents a serious attempt among a small number of young architects to find a meaningful new form for Ukrainian church architecture, which would respect the Eastern liturgy and relate to the rich Ukrainian architectural tradition, but which would also be a fitting contribution to the contemporary urban scene and would truthfully express the needs and aspirations of a modern society.'[2])

Folk culture and crafts

As the first wave of immigrants to Canada were predominantly peasants, it was natural that their folk culture would make the most vivid impact on all aspects of their new life. It was manifested in food habits, social

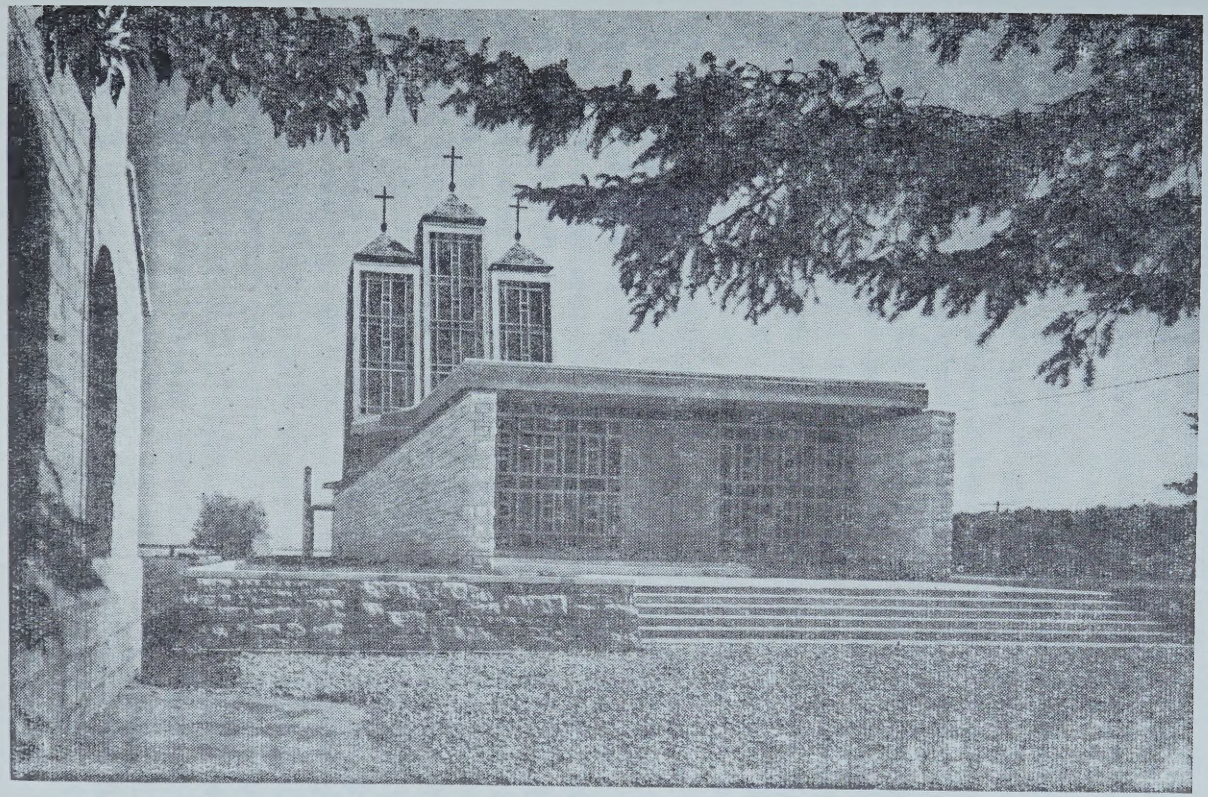

ONE OF THE CONTEMPORARY CHURCHES WITH TRADITIONAL FEATURES ADAPTED TO THE CANADIAN ENVIRONMENT

St. Michael's Ukrainian Catholic Church, Tyndall, Manitoba. Radoslav Zuk, Architect.

customs, handicrafts, oral traditions, dances. The influence of folk culture has been so strong that it became a fixed facet of Canadian life, evidenced today in the personal and organizational life of third and fourth generation Ukrainian Canadians. However, as in architecture, it went through several phases before it reached its present state: transplantation, period of decline, process of revival and finally creative adaptation to the environment and present-day needs.

Among the Ukrainian settlers there were skilled craftsmen who brought with them a variety of handiwork, but more important, the necessary skills. Meagre as their material possessions were, their baggage did contain bolts of handwoven linen cloths, handwoven kylyms (rugs) and mats, hand-embroidered shirts and blouses, and other articles which made up their native household accessories and Ukrainian-type dress. This apparel was worn for many years after their arrival, especially by the women folk in the rural areas.

There was an inherent desire to preserve the handicrafts as cherished tokens of their former homeland and to continue to develop them. But the pursuit of the basic necessities of life in the new land was so time-consuming that indulging in the crafts was a luxury. Only the odd individual carried on — a wood carver, an embroiderer, a weaver, or a potter. For awhile it was feared that the folkcraft would disappear in Canada or degenerate into an undesirable hybrid variety, losing much of its authentic harmony of colours and form. However, thanks to the alertness of leading Ukrainian women in the 1920s, a period of keen interest and revival of the crafts ensued. There were still a number of skilled pioneers who were willing to act as instructors. To facilitate the work, the Ukrainian Women's Association of Canada started a collection of all available genuine handiwork brought to Canada by the settlers, not only for the purpose of preserving them for posterity, but with the intention that they serve as examples of fine craftmanship and originality.

Today this organization has one of the largest collections of Ukrainian native costumes and other handiwork on this continent. Plans are underway in Saskatoon for a suitable building to house them. Duplicates of articles are located in branches of the Museum in Vancouver,

Edmonton, Winnipeg and Toronto. In Winnipeg, the Ukrainian Cultural and Educational Center, the Ukrainian Catholic Women's League, the Ukrainian Free Academy of Sciences have impressive collections of craftwork as well as libraries and archives.

It is gratifying to note that far beyond the expectations of those who were anxious to preserve and perpetuate folkcraft in Canada it is flourishing most profusely. Interest in it has been extended to generations born in Canada who are mastering the various techniques and producing exquisite works. Woven and embroidered articles are not only unique additions to the decor of contemporary homes but are incorporated into certain types of modern wearing apparel, especially women's and children's costumes and accessories. To encourage interest, fashion shows are annual events in the larger cities with awards for quality, workmanship and design.

Surpassing all the crafts in popular appeal is the traditional decorating of Easter eggs. Literally thousands of coloured eggs are produced annually. The design is painstakingly outlined on the egg in wax and dyed during various stages in appropriate colours, some of the more intricate patterns requiring hours to complete. The outlets supplying the necessary tools — styluses, beeswax, dyes and patterns — claim a booming business in this field. In turn, these same outlets retail the finished products, especially during the Easter period and tourist season.

That Ukrainian folkcraft is alive and vital in Canada was exemplified in an exhibition arranged by the Manitoba Museum of Man and Nature during April - May of 1971 in Winnipeg. The exhibit entitled 'Bright Colours and Deft Fingers' displayed both imports and articles made in Canada. Demonstrators were at hand busy at their looms, embroidery, egg decorating, wood carving, and, at various times, choral groups and dancing ensembles appeared, entertaining the guests in locally made traditional dress.

From folkcraft to fine arts

Folkcraft in its many variations has left its impact in the Province and continues to do so as it is the creative expression of a group as a whole, involving masses of individuals. On the other hand, there are a number of

Ukrainian traditional and contemporary costumes exhibited at the Provincial Museum and Archives, Edmonton, Alberta.

Mrs. Eugenia Zagurak and daughters Donna and Luba, Montreal, P. Q., decorating Easter eggs.

first-rate artists in Manitoba who create individually in the various art forms. Among the most versatile and inventive is Leo Mol. Arriving in Canada in 1948, his first works were in ceramics; it wasn't long before the opportunity arose to create in stained glass. As a result, a number of churches in the province have been richly imbued by his artistry. His paintings in oils and water colours are eagerly bought up by collectors. In the meantime Mol continued to work in his favourite art form — sculpture; as he became more widely known in this field, opportunities arose to work in larger creations. To facilitate his creations in sculpture, he built a foundry next to his studio in Birds Hill where he now completes his works in bronze — known as the 'wax method'. The first model cast in this unique foundry was the nine-foot statue of Queen Elizabeth II which now graces the inner courtyard of the Manitoba Centennial Centre in Winnipeg.

Another Winnipeg artist, Roman Kowal, has produced highly acclaimed works. In collaboration with Sviatoslav Hordynsky he carved the altar screen and painted the icons in the local Ukrainian Orthodox Church of St. Mary the Protectress. He has produced stained glass windows in a number of churches, working in association with the Ukrainian architect, Victor Deneka. Peter Kuch is best known for his cartoons in the Winnipeg Free Press, but his landscapes in oils and water colours are highly valued. He has preserved on canvas a number of pioneer farmsteads in such settlements as Cooks Creek, Elma, Beausejour. Since her arrival in Canada in 1950, Professor Kateryna Antonowych has painted numerous Manitoba landscapes and portraits but her largest contribution to the arts is her Saturday Art Classes for children. The results have been most gratifying. Steve Repa is another prolific artist; his paintings and pottery may be found in every province in Canada. He is an inspiring teacher and has been actively engaged in this area for many years. A host of other creatively active Manitobans of Ukrainian background could be mentioned.

Culturally rich

As elsewhere in Canada, Ukrainians in Manitoba have become integrated into the life of the community. Along

with their fellow citizens they are contributing to make this a truly culturally rich province. These aspirations are being realized and Manitoba is becoming an important artistic and cultural centre of Canada. A centre that is unique, not only geographically, but because it evolves from various traditions and backgrounds of its citizens.

---

1) John Panchuk, *Bukowinian Settlements in Southern Manitoba* (Gardenton area), Battle Creek, Michigan, 1971, p. 12
2) Radoslav Zuk, 'Ukrainian Church Architecture in Canada', Ottawa, *Slavs in Canada,* Volume II, Inter-University Committee on Canadian Slavs, 1968, pp. 229-234.

LITERATURE

J. B. Rudnyckyj, *Encyclopedia Canadiana,* Ottawa, 1966, Volume 10, pp. 168-171.
Ol'ha Woycenko, *The Ukrainians in Canada,* Winnipeg, Volume IV, Canada Ethnica, 1968.
Alice Hamilton, *Manitoban Stained Glass,* Winnipeg, The University of Winnipeg Press, 1970.

The above article appeared in the *"Canadian Antiques Collector"*, Toronto, November-December, 1971.

— Їду в місто купити книжку.
— Та ти ніколи нічого не читаєш. Нащо тобі книжки?
— Мій чоловік вчора купив мені гарну лямпу до читання.

— Тату, де ви родилися?
— В Саскатуні.
— А ви, мамо, де родилися?
— Я родилася в Ванкувері.
— Ну, а де я родився?
— Ту, сину, родився в Монтреалі.
— Дивно як то ми всі троє зійшлись тут у Вінніпеґу.

Промовець почав відчувати втомлення тому, що забагато слухачів йому перешкаджали. Каже він:
— Мабуть тут є забагато дурнів. Чи не ліпше було б, щоб лише один з нас говорив по черзі, а не всі нараз?
— Добре, добре, — каже хтось зі слухачів, — говоріть перше ви.

Суддя: Чи ви винуваті, чи ні?
Підсудний: Не знаю, бо я ще не чув, що скажуть свідки.

The Norman Conquest of England: Its Connections With Old Ukraine and Queen Elizabeth II

BY ELIZABETH ANNE HARVEY

This is a part of a lecture given under the auspices of the Free Ukrainian Academy of Sciences on Sunday, October 16, 1966, at 49 Linden Gardens, London, W. 2.

No one living in England during the last summer and autumn could have been unaware that in this year this country was commemorating the 900th anniversary of the Battle of Hastings. In advertising, in entertainment, in lectures, in radio and TV programmes, in needlework "glossies", in published literature, evidences of the anniversary have been apparent since the year commenced. On October 14th, the actual day of the Battle, Hastings and Waltham, where King Harold II had built the Abbey. commemorated in a season of commemorations, whilst the Poetry Society like the Royal School of Needlework, each actively concerned with the consequences of the Conquest, played their own parts in contributing to this anniversary of England's most famous date of history.

Ukrainians living within these shores, and therefore hearing so much of this event, might well ask what this commemoration could mean to the English people that after 900 years, it could still rouse them from their phlegmatic, seeming indifference into a patriotic fervour which could still, after all this time, provoke bitter argument, or why, each century, when the year came to the 66th, the commemorations occur again, as they have done now for nine successive anniversaries and probably will continue to do for many centuries to come.

In simple words, the Battle of Hastings was fought where now stands the village of Battle Abbey, not at Hastings at all, between Harold II, the defending King of the English, and William the Bastard, aggressive Duke of Normandy, was the last great defeat the English suffered on their own soil, and the beginning of that Norman conquest which caused the death of the old nobility, the ending of the familiar and loved regime of the Cerdinga kings, and

advent of a reign of English oppression and pacification, sometimes even terror that was to last for many years. It also constituted a complete break from our former and northern tradition, it refashioned our language, and brought a considerable change, not only to the constitution, but to the English character itself.

It seems a far cry from the England of those days to Kievan Rus (Old Ukraine) and one might wonder how there could be any connection between two countries placed geographically, at least, so far apart, least of all a connection between the Kievan State and the Norman Conquest. The latter seems, at first glance, to be a land of the Duchy of Normandy. However, we shall see, by going back to the original sources, how three Ruslandic princesses played their parts, however small, in these purely domestic matters between the Anglo-Saxon kingdom events, and how the Battle of Hastings affected their lives. We shall also see how one English girl, proscribed and a refugee, left her country and later found sanctuary and marriage and happiness as Knyahinia in Rus.

How Harold Became King

When Harthacanute died, the people of England, through the Witenagemot, the Great Council, unanimously elected the banished Edward, the sole surviving son of Ethelred and Emma, Edward was accordingly invited to return to England and claim his crown. After much preamble Edward came and was crowned at Winchester, the capital city of the English, on Easterday 1043. Unfortunately for the English, and perhaps for Edward too, his long years of exile and perhaps some psychological effects of his mother's apparently abandoning him on her remarriage, had lost him most of his Englishness and he came to the throne a French-speaking man of Norman tastes and preferences, a man of Norman upbringing and outlook. He, not without misgivings from the English nobility, filled many important positions in the administration, both secular and ecclesiastical, with his Norman favourites, and thus established an important wedge, as one might say, that played its part, twenty odd years later when his first cousin, once removed, William the Bastard, invaded the English shores.

When Godwine died, in 1053, his oldest surviving son, Harold, took his place as Earl of Wessex and the most powerful of the Earls, and gradually, with King Edward declining in years and inclination to rule, Harold took over the government of the realm. When on January 5th, 1066, the old king died, Harold had virtually ruled this country wisely and well for twelve years. It was no wonder that the Witan unanimously elected Harold King over the heads of the last remaining prince of the house of Cerdic and the Duke of the Normans, whom, it was said, Edward had nominated as his successor many years before. Whatever the old King had previously said or thought, on his deathbed it was to Harold that he commended the Kingdom and it was these last wishes that the Witenagemot respected. Harold was consecrated King of the English in the new Minster that the dead King had just erected on the island of Thorney in the Thames, the West Minster of St. Peter, the first of our Kings to be crowned there. Three countries eyed these events carefully and angrily, and two of them, Normandy and Norway, began to plan their invasions.

Ukrainian Dynastic Connection with England

There we will leave the history of the English for the time being and look up some of the Ukrainian-English connections.

Let us now go East to Old Rus, to Kiev, Golden Kiev, second only in glory to the Imperial City of Constantinople itself. Standing on her three hills above the broad Dnipro, she knew a civilization and culture that most nations of the West only dreamed about. She was rich, prosperous, progressive, deeply religious, with a culture founded on the culture of Byzantium with which she traded regularly and remuneratively.

The late Grand Prince of Kiev, Yaroslav the Wise had, besides many sons, three daughters for whom he arranged excellent marriages in western Europe. Most Ukrainians know and are proud of the fact that Anna Yaroslavna married Henry, King of France, but few know of the marriage of her two sisters. One, Anastasia Yaroslavna, married the King of Hungary, and the oldest of them, Elizabeth Yaroslavna, married Harald, King of Norway. Hers was, perhaps, the most brilliant marriage of them

all, for the King of Norway at that time ruled not only Norway, Orkney, Shetland, Faeroe, Man, the northern parts of Scotland and the Hebrides, but the seaboard of Ireland as well, besides having a sort of protective interest in the republic of Iceland (which had been colonised by Norwegians) and her colonies of Greenland and Wineland (America), when settlements were made on the western continent. Thus Elizabeth was not only Queen of Norway but Empress of a great Northern empire, the wife of a man who owned untold riches and wealth and who had been acclaimed as the greatest soldier in Europe.

Prince Harald, the half brother of the King of Norway (St. Olaf), had to fly the country at St. Olaf's martyrdom in a civil war. He sailed, as did many Northmen of that time, up the Baltic, over the lakes and rivers and down the Dnipro to Kiev, where Yaroslav received him hospitably and he met, and, presumably, fell in love with the young Princess Elizabeth. He asked for her hand and was refused on account of his impecunious position, so he sailed south to Constantinople where he joined the Varangian Guard, and gained such wealth and fame as a soldier under the Emperor, that he could send so much gold and precious things back to Yaroslav that no man in the Northern Lands ever saw the like of it in one man's possession. Yaroslav, delighted, gave him Elizabeth in marriage, and after the ceremony, possibly in Yaroslav's own rebuilt Cathedral of St. Sophia, they sailed for Norway, where shortly afterwards, on the death of his nephew (St. Olaf's son), Harald succeeded to the throne.

This nephew, the now dead Magnus (who had been a foster-son, in the Northern tradition, of Yaroslav and his Swedish wife, Ingigerd) had had a pact with the last Danish King of the English, Harthacanute, the son of Emma and Canute, that on Harthacanute's death, Magnus should take the English throne. This had not proved possible what with one thing and another and the English so adamant that the half-Norman Edward, the last Cerdinga (as they thought), should be unanimously elected to the throne. But now, in 1066, with the old king of the English dead and the non-royal Earl of Wessex Harold Godwineson, consecrated King in his place. Harald of Norway, uncle of this Magnus and his successor on the throne of Norway, decided that he should have been the successor,

also, of King Edward, by reason of this pact, and began accordingly to prepare his invasion of England from the North. To the immediate south of him, the King of Denmark, Swegn Estrithson, the cousin of King Harold of England — Harold's mother and Swegn's mother were sisters-in-law — decided that he also had a claim on the English throne but Swegn made no immediate preparations to invade, although the possibility of invasion was ever present.

The second daughter of Yaroslav, Anastasia, as we have said, married the King of Hungary, and by this marriage she came into contact with members of the English Royal Family living there in exile, indeed by her marriage she became cousin to King Edward's English nephew.

Towards the end of King Edward's life, when it was obvious that there would never be an heir to the English throne born to him by Queen Edith, the question of the succession became of primary importance to the great Earls, and steps were taken to bring back Prince Edward and his Hungarian wife and family to be the next King and Queen of the English. The Norman favourites of Edward were temporarily in disgrace and Harold, Earl of Wessex went to Flanders to start the negotiations for Prince Edward's return. Later Archbishop Ealdred of York went to the German Emperor, to make further arrangements and when they were all concluded, two years after they were concluded, Edward and his family landed in England, where he died almost immediately, before arrangements could be made for him to see the King. This was a great piece of propaganda in the hands of the Normans, seeing in it foul play to lay at Godwineson's door. But the Cerdingas were known to be very-short-lived, and it is possibly correct to say that Edward, who was then a man of forty or forty-one, died like his father Edmund Ironside (he was only 21 when he died) worn out by life, and, in his case, the hardship of a long journey. His widow and children were brought to London and given a house and small estate befitting their rank. The youngest of them, Edgar, a mere child, more Hungarian than English and probably speaking only the Hungarian tongue, was the last direct heir of the old royal house of Cerdic.

The third daughter of Yaroslav, Anna, married Henry, King of France, and overlord of all the small dukedoms

in that country which owed allegiance to him. By far the most irritating and the most dangerous to Henry's peace of mind was the Dukedom of Normandy where Duke William, bastard son of the late Duke Robert, was on the ducal throne. William was an iron man, a grey man, of unshakeable ambitions. In spite of the disapproval of Rome and years of excommunication before he found a prelate eloquent enough to persuade the Papacy to lift the ban, he had married the Princess Matilda, daughter of the Count of Flanders, for Matilda had some long distant English blood of the Cerdinga Line, and for many years William had had his eye on the English throne. Matilda's mother, Adela, was King Henry (of France's) sister, so she was sister-in-law to Queen Anna which made Anna Yaroslavna, Queen of France, the Aunt of William of Normandy and his wife the Duchess Matilda. William had, from time to time, to make his formal submission to his overlord in Paris, and on these occasions he obviously met and had grown to know Queen Anna, and, as obviously again, to learn something of Kiev and of the Eastern religion, since it is recorded that Anna took her own chaplains with her to France and often signed papers and witnessed treaties in the Cyrillic script. After the death of King Henry, great lords took over the regency of the country during her son King Phillipe's childhood, taking Anna's children from her and treating her indifferently. She made a second marriage to Count Ralph de Montidier, against the will of young King Phillipe and his guardian Count Baldwin of Flanders, and the marriage was 'loudly denounced' and Ralph underwent 'more than one excommunication.' However, William, who had lived under the self-same ban during the early years of his own marriage and for the apparently self-same reason, was more than cordial to Ralph, and presumably to Queen Anna, receiving him (them) as honoured guests at his first Easter celebrations in Normandy following his successful invasion of England.

Norman Invasion of England

By the summer of 1066, it was known to King Harold Godwineson that William was mustering an enormous army on his side of the Channel, with shipbuilding of

carrier-craft going on ceaselessly, and that by August he only required a fair wind to carry his fleet across the narrow seas to England. He had made the most of his cause and rights with Rome, using the same clerical eloquence he had used for the lifting of his excommunication and the recognition of his marriage with Matilda, relying on King Edward's promise to leave the throne to him when he died, and on the oath King Harold was alleged to have sworn to William when Harold was still Earl of Wessex, that on Edward's death he would do all in his power to persuade the Witenagemot to promote William's accession.

If that oath was ever sworn, and in some form or other it probably was, although there are only the contemporary Norman sources to corroborate it, it was sworn when Harold was virtually a prisoner of William's in Normandy — he had visited Normandy to try to negotiate the return of his brother and nephew whom William had been holding as hostages for many years; it was certainly sworn under pressure and as such would be invalid, even if sworn over relics. The Bayeux Tapestry leaves no room for doubt that Harold was tricked into swearing and had no idea what he had done until it was all over. It must be remembered that Harold of England was half Danish through his mother, the Countess Gytha, and the oath of a Northern man was never broken without the fear of serious consequences overtaking him, and also the men of the North were more credulous, less inclined to achieve an easy conscience, even when the intricacies of Church Law, which they rarely understood, proclaimed them free from stain of guilt of such an oath.

Rome, of course, took William's envoys at their word, and without an English representative to defend Harold's case, a pronouncement was given. William was granted a papal banner and the Papal blessing on his expedition, and Harold and all those who fought for him were promptly excommunicated. He also, on promising the Pope that he would fight in his name and one or two other points which he afterwards did not keep, obtained for those who fought with him a Papal free pardon for their past sins, and, if they were killed in battle, a prompt entry into Heaven, for this was now accounted a Holy War, but would, in forty years' time be known as a Holy Crusade,

fought against a usurping and excommunicated monarch. This was a holy war. The army was well controlled. The men quiet, if sullen, frightened to their very souls by the tall, grey, portly man who had been born a bastard yet could command even the greatest of the land, bore with him and drilled and rested and drilled and prayed, waiting for the wind to change, for the summer of 1066 was a cold, grey and rainy summer with the wind perpetually blowing from the north to keep the great armada landlocked in Normandy. This inclement weather persisted so long that to give the men something to think about, he moved his whole fleet and personnel from the River Dive into the estuary of the Somme at St. Valery in Ponthieu, the modern Picardy, where the ruling Count, Guy, was under treaty with him. There again they waited and prayed for a break in the weather and on the English shore King Harold waited with his men, wondering which of the two great invasions would come first, the one from the north or the one from the south, and they also waited and waited while the weather got worse and worse and the harvest started to rot in the fields.

Harold could not bear to see the strain his men were waiting under and at last gave them permission to disband and see to their crops. He also sent his fleet north to the Thames estuary to refurbish and by a terrible stroke of ill-luck, or so it seems, for no reason has ever been given otherwise, the entire fleet was lost on the voyage.

Norwegian Invasion Repulsed

It was soon after this that King Harold learned that his namesake of Norway, Harald Hardrade, together with the English King's own renegade brother, Tostig Godwineson, had landed in Yorkshire with his great fleet, having crossed to Shetland and Orkney picking up reserves, and at Orkney had left his wife Queen Elizabeth and his daughters Mariya and Ingigerd, whom he had brought with him — so confident of success was he — and joining up with his men from Scotland and the force that Tostig had brought with him for his use, they had sailed down the coast of England burning and ravaging and had finally landed at Riccal, and, marching on York, had engaged the English in a terrible battle at Fulford Gate. The

English Earls, Edwin and Morcar of the North — Harold's brother-in-law, for he had but recently married their sister Algith — came out in defence and were severely beaten, Morcar, according to the Northern sources, being left for dead in a ditch.

Harold was at Waltham Abbey, his own foundation, when the news came that the Norwegians had landed and had inflicted a great defeat on the northern English forces. He collected his troops, marched north in five days, an incredible feat, especially as he was reputed to be suffering from gout when he heard the news — he had been at Waltham praying for a cure — in fact he moved so fast that 'he took the Norwegians by surprise' at a village about seven miles outside York called Stamfordbridge and there gave great battle and in that battle by the River Derwent were killed among others of note, Harald, King of the Norwegians, the soldier of the Byzantine Emperor, and Tostig, brother of the King and many other good men, Harald Hardrade thus getting the 'seven feet of English earth' that King Harold of England had said was all that he could give him, which was given in burial 'because I have heard that he is taller than most men.' Harold of England scarcely had time to conclude a non-agression treaty with the Norwegians (which has never been broken in 900 years), and to make arrangements for the return of those surviving (only 24 ship loads went back out of the 240 that came) and, presumably, that of conveying the Queen and her daughters back to Norway from Orkney. Harold scarcely had time to effect all this and to have the Masses sung and the dead of note buried, than news came that William of Normandy, taking advantage of the changing which now blew from the south had crossed the channel with a great fleet and had landed at Pevensey Bay near Hastings, and had set himself up with what we would now call a prefabricated castle and was scavenging the countryside, burning and terrorising.

Norman Conquest

There was no time for Harold to finish the burying of the dead. Men's bodies had to be left where they lay for there were the living to consider. He had no time to rest

his weary soldiers or to allow the slightly wounded to have sick leave. All that could walk were mustered, and proceeded on another march, this time to London, again covering the 200 odd miles in five days. Arrived in London, he stayed for a week resting his men and awaiting the levies from the far, western shires which had had no time to assemble for the battle with the Norwegians. There he was besought by his brothers and his mother to refrain from going into immediate battle with William. They advised him to lay waste the entire south and starve William out so that he would have to retreat, defeated by conditions.

But Harold, it has been said, ruled more like a King of later years than one of the 11th century and he would not burn one cottage or field of any of his subjects. 'Never,' said Harold, 'will I burn an English village or an English house. Never will I harm the lands or the goods of any Englishman. How can I do hurt to the folk who are put under me to govern? How can I plunder and harass those whom I would rather see flourish under my rule?' He stayed in London for one week only resting his force, whilst William continued to burn and exort in Sussex knowing he could do nothing better to bring Harold hurrying south to engage him.

They met on the 14th October, 1066, in the area of what is now known as Battle Abbey. Harold had sent word for his levies to meet him at the hoar apple tree, a known meeting place where three districts converge. They arrived late at night, foot weary and exhausted, and taking position on the hill above the Norman forces. There they slept from sheer exhaustion, for we are told in the Chronicle that William 'came against him by surprise before his army was drawn up in battle array'.

After a day long of bloody fighting — and the field of Hastings was particularly bloody for the English used. mainly, battle axes, and the Normans, lances, and the terrible mace, besides their famed arrows — the issue was still not decided until William told his archers to shoot their arrows high into the air to better pierce the chainmail head covering of the English soldiers. This shooting above an angle of 45 degrees was expressly forbidden by Rome, for by so doing, the arrow fell of its own and natural volition — what we would call today

by force of gravity — and not by the archer's own strength. These arrows went high into the air and fell upon the English like a rain of death. According to most contemporary sources Harold fell, pierced in the left eye, and with him fell many others. The Norman knights were thus able to break through and the English were cut to pieces. Four of William's knights, seeking for the fallen English King, found him severely wounded and pierced him through the chest with his spear, another cut off his head, a third ripped him open and disembowelled him, scattering the entrails, and the fourth, not to be left behind in this dishonour, cut off his leg. William afterwards, when he learned of this incident, had the four knights dismissed from his army.

Burial of King Harold

And so the battle ended and the Normans held the place of slaughter, and William refused the dead body of King Harold a Christian burial although his mother, the Countess Gytha, offered his weight in gold if William would relent and let her have it conveyed to Waltham, his own Abbey, for burial. William as adamant and commanded one of his lords, one William Malet, said to be part English, part Norman and a cumpater of Harold, to bury it with full pagan rites (as befitted a brave man and a great soldier who could not have church burial) under a cairn of stones on the sands at Pevnesey and this was accordingly accomplished.

There is one poignant touch to this burial of Harold. For many years Harold had been handfast-married, that is married by the common law of the people although without the blessing of the Church, to a lady called Edith, known as the "Swan-Neck" because of the beauty of her throat. We do not know why Harold did not marry her in Church or what the impediment was if he was unable to have the benefit of a Church marriage. We can only conclude he must have loved her deeply, for to live in a state of handfast-marriage whilst his brother-in-law was the saintly King Edward, a great upholder of the Church and its laws, who openly confessed that he preferred the

conventual life to the secular, was surely to be at a great disadvantage. To an ambitious man, and Harold was obviously ambitious such an alliance would normally not have stood the test of time. Yet at the time of his accession, he and Edith Swan-neck had been handfasted for about twenty years and had a growing family of five children, three boys, Godwine, Edmund and Magnus, and two daughters, Gytha and Gunhilda. The daughter, Gytha, as we shall see, later married Volodymyr Monomakh in 1073 or 1074. Harold did not repudiate Edith until circumstances — and these were purely for the peace and eventual good of the realm — FORCED HIM INTO A Church marriage with Aldgith, the sister of the powerful Northern Earls, Edwin and Morcar. At the time of the battle, Aldgith who was carrying the future heir to the throne — as all thought and hoped — was kept well away from the danger zone — although it did not profit her or her unborn son in the long run.

Edith Swan-neck, with the Canons of Waltham Abbey, — Edith lived in a manor at Nazeing which is close by Waltham Abbey — watched from a hill overlooking the battle and afterwards when the fighting had ceased and the searchers were out looking for the body of the murdered King, and unable to find it because of mutilation it had suffered, asked Edith to search, for she who knew him so well might be able to recognise it by some means of which they had no knowledge. So Edith searched that ghastly place of the dead and the dying and at last found Harold whom she loved. Some time after the burial on the sands, his body was removed, perhaps secretly, perhaps by William relenting once he had been safely crowned King of the English, and at last it found sanctuary at his own Abbey, and there his tomb remains to this day, as all those Ukrainians living in close-by Waltham Cross can testify.

Effects of the Norman Conquest

And what of England after that day of final defeat? Let the historian of long ago, the old chronicler, Henry of Huntingdon, speak for me, words which no Ukrainian will fail to understand.

"From that day forward the Normans began to work the will of God upon the folk of England until there were

left in England no chiefs of the land of English blood until all were brought down to bondage and to sorrow, until it was a shame to be called an Englishman and the men of England were no longer a people."

Indeed, we English were no longer a people. For three hundred years the language of the realm was French, a Romance language whereas ours had been Teutonic. We lost our magificent tradition of Old English poetry. We gained the French tradition of jingling rhyme and the romantic as against our former heroic outlook. But among the common people, still English to the core, the old ways and the old traditions remained. True, the Old English names could no longer be used, for a boy or a girl would not profit by being baptised with one of them, so they must adopt the new foreign names like Herbert, Robert, Henry, William as against Alfred, Edmund, Edway, Leofric. But eventually, after three hundred years, the English language came into its own once more. A different-sounding language — indeed the Old English scholar of pre-conquest England would have found it difficult to understand modern English as a modern Englishman finds it difficult to read Old English, but an English language, all the same, changed considerably, but still English, with about 60 percent of the vocabulary still Anglo-Saxon. Our poetry suffered the worst change: no more would we sing of our great ones, our great battles, in a tradition which the Ukrainian people both of that far age and our own could truly appreciate. There was no one left to write the histories but Norman or Anglo-Norman clerics, all favouring what we would now call the party line, and until this year dawned with its 900th anniversary, there were few indeed, except one great historian of the last century — often alas, derided for his beliefs — to write a panegyric for our lost King.

After the defeat of the King and his army at Hastings, it took comparatively little time for William to get himself crowned King of the English and complete the subjugation of the country, for most of the English nobility were dead and those who were left had little fight left in them. After a few months most of the southern counties were sworn in fealty to him, and in a very short time his barons were in possession of English estates and English titles. As his armies closed in upon each town — as

in the case of London — the elders capitulated. Any insult or insurrection was promptly dealt with and William rarely exacted the death penalty, preferring mutilation for the offenders. It is said he did not wish to deprive a man of his life, and it was an expedient policy, for a dead man can become a martyr or a hero. A multilated man, a man without his eyes or his tongue or his hands can quickly degenerate into an object of derision.

Queen Elizabeth II's Link with Ukraine

But we have yet to outline the last connection between Old England and Old Ukraine, the most happy connection of all — the marriage of the daughter of Harold and his Edith, Gytha of Waltham, to the great Ruslandic Prince Volodymyr Monomakh, a fact of which both English and Ukrainian people living at Waltham are so justly proud.

Harold's three sons by Edith of Waltham were young men when their father died, and started negotiating with the Danes of Ireland to bring a large invading army into England to throw William out. But their plans never came to much and after an abortive attempt in 1068 to withstand him at the City of Exeter, the Elders of the city took fright and the three young men had to fly. With them in Exeter were their grandmother, Gytha, the Danish countess, and their sisters young Gytha and little Gunhilda. The young men went again to Ireland to raise levies, but the elderly Countess took refuge on an island in the river Severn and eventually made her way to St. Omer, in the County of Flanders, where she, and indeed all the Godwine family had held property for some time. There, presumably, she settled and there, also presumably, her two granddaughters and her daughter Gunhilda. later to be professed as a nun, remained.

A few years afterwards a civil war broke out in Flanders . . . so it was obvious that for their own safety the two young daughters of King Harold must be removed from St. Omer. In company with their Aunt, the nun Sister Gunhilda, the younger Gytha and the younger Gunhilda, together with their brothers, travelled to the Court of King Swegn of Denmark, where King Swegn arranged a marriage for Gytha with the Kievan Prince Volodymyr II Monomakh. So to Novgorod, travelled King Harold's

daughter, to become the wife of one of Rusland's greatest princes, and the mother of Mstislav-Harald, from whose marriage with the princess of Sweden, the Royal Line of West Ukraine and Prince Danylo were sprung.

In this year of the 900th anniversary of the Battle of Hastings. Queen Elizabeth II of England has announced through Debrett, the English equivalent of the *Almanach de Gotha,* that she is not only descended from William the Conqueror — this has of course been known for a long time — but also from King Harold, by reason of the marriage of his daughter Gytha to the Grand Prince of Kiev, Vladimir II. (I give Debrett's pronunciation here). This announcement was received most delightedly by what might be called the English Nationalist party, and those of us who are interested in Ukraine, and have dear Ukrainian friends, were delighted that it should come through this marriage. Descendants of Gytha and Monomakh married into the royal houses of Spain and Portugal, also Denmark and through the marriage of British princes with princesses of these countries back came the blood of Harold Godwineson to our Royal Family. We have waited a long time for such recognition of Harold to be made, and now in this year when we commemorate his courage and devotion to the national cause, the Ukrainian people can commemorate with us, especially at the 'shrine' at Waltham, where all day long on the 14th October the minute bells rang for the dead and a requiem was conducted at the tomb, but where also, in the window of the Historical Society's premises by the Abbey itself, the marriage of Gytha and Volodymyr Monomakh is proudly portrayed on the family tree they have so clearly and accurately delineated.

(*Ukrainian Canadian Review*)
(Spring — 1967)

Батько рішив поговорити з своїм сином серйозно про деякі справи, щоб він трохи застановлявся над життям.

— Сину, ти вже підріс і мусиш бути трохи більше серйозним. Лише подумай собі — якщоб я так нагло помер, де ти опинився б?

— Я був би тут, тату, але де ви були б?

M. H. Hykawy

THE POLITICAL STRUCTURE OF UKRAINE DURING THE KOZAK PERIOD

INTRODUCTION:

The Kozak period constitutes a large and an important part of the history of Ukraine. It lasted for over two centuries, beginning in about the year 1648 and ending in 1764. It was during this period that Ukraine was at the height of its military and political power, at its greatest territorial expanse, and in a state of being a free nation. During the Kozak period Ukraine lived through a time of considerable cultural development and enrichment.

A very important fact about the entire Kozak period and the form of government by the Kozak Hetmans is that it was democratic throughout. From the time of the origin and the organization of the Kozak Seech on the Dnipro River, until the total annihilation of the Kozak political structure by the Russian tsarina Catherine II, the Ukrainian nation had a democratic form of government. There were no incidents of a struggle between the Kozak administration and the people, such as the long struggle between the Anglo-Saxon monarchs and people of Britain for freedom, or the struggle between the French people against their despotic kings.

The great historian, Prof. D. Doroshenko, states: „The Cossack period is not only the most brilliant and striking of all periods in Ukrainian history, it was also the time of the highest intensity of the national energies of the Ukrainian people, and the culmination of their political, social and national creative powers. It was at this period that the most characteristic features, positive as well as negative, of the Ukrainian national genius were revealed, and found their most complete expression."[1])

The most outstanding national leader in this period is Hetman Bohdan Khmelnyckyj. Second in importance is Hetman Ivan Mazepa. Besides these two there are a number of others.

---

1) Doroshenko, D. — *History of the Ukraine* (Institute Press Ltd., Edmonton, 1939) Chapter IX, p. 135

The Origin of the Kozaks

The Kozaks were the result of the circumstances in Ukraine towards the end of the second half of the 16th century. Poland had concluded a close alliance with Lithuania and continued raiding the western lands of Ukraine. From the Crimea and the northern shores of the Black Sea came in frequent raids the Tatars, plundering and scorching the earth in their path. The population of Ukraine, being mainly agricultural, lived in constant fear of one and the other foe. A defensive force was necessary.

The rich soil of the southern part of the Dnipro region was chosen to be the central point of operation against the raiders from the Crimea, as well as against the attacks from Poland. One of the most favorable factors for this choice was the fact that this area was almost uninhabited, as a result of the weakening of the Mongols and the wars between the Turks and the Khan. A large island on the Dnipro, quite inaccessible to an enemy in those days, became the military camp of the Kozaks. They called it Seech.

The name "Kozak" most likely came from the Turkish or the Tatar word "kazak", meaning — a free man, free warrior. Truly, these men were free from all oppression and the various forms of taxation. At the same time they formed a bulwark of defense and also a retaliatory body against the raiders. As time went on, the military camp on the island of Khortytsia, on the Dnipro, grew in size and number. Young men, desirous of adventure, and older men craving to retaliate, joined the Seech. And because this Seech was below the rapids on the Dnipro, they called it the Zaporogian Seech.

The Zaporogian Seech was, so to say, formally organized in about the year 1552. Prof. Clarence A. Manning, former professor of history in the Columbia University, U.S.A., describes the formation of the Seech as follows: "About 1552 one Prince Dmytro Vyshnevetsky, a gentleman Kozak, took the initiative in building as this centre a fortress on the island of Khortytsia, in this general region. This was the beginning of the celebrated Seech which was to inspire terror in the hearts of all the surrounding lands."[2]

---

2) Manning, C. A. — *The Story of the Ukraine* (Philosophical Library, New York, USA, 1947) p. 62

The Organization of the Seech

As stated in the introduction of this essay, the Kozaks always lived as a well organized, democratic community. There was no indication of any autocracy, insubordination or mob rule in it. The leader was elected by a majority, and he carried out its wishes and its decisions, adding, of course, his own judgments as one responsible for the entire camp and its expeditions. Every Kozak obeyed his authority, the leader and the majority. It was a brotherhood of free men, devoted to the defense of their land.

Prof. D. Doroshenko describes the Zaporogian Seech thus: "The Cossacks' brotherhood had no hierarchy. All were equal, even the leader who held dictatorial powers, lived amidst them and dressed like the rest .... The Zaporogian Seech was the refuge and, in a way, the home of all the Cossacks in Ukraine, ... Thither complaints were later sent from all parts of the Ukraine about the oppression by the Polish nobles and their agents, and it was from thence that punishments were dealt to the oppressors. The Zaporogian Seech was, so to speak, the Cossack Order, and what was decided there, was accepted by the whole Cossack population."[3])

Vernadsky, a Russian historian, gives us the following description of the "Zaporozhie Cossacks": "The Zaporozhie Cossacks were a fraternity of bachelors; no one could bring a woman to their stronghold save under penalty of death. The other Cossacks were allowed to marry and to raise families .... All Cossacks had equal rights and a voice in the general assembly, which was known at Zaporozhie as the council .... The assembly elected all officers, including the head of the Host, whom the Ukrainian Cossacks called the hetman .... In wartime the hetman had absolute powers. In peace he was merely president of the assembly which discussed and settled all important affairs. The assembly also functioned as supreme court."[4])

Such was the political structure of the Zaporogian Seech. Vernadsky calls it a military democracy. But the Seech was only a community on a Dnipro island. Outside

---

3) Doroshenko, D. — *History of the Ukraine* (Institute Press Ltd., Edmonton, 1939) p. 144

4) Vernadsky, George — *A History of Russia* (Yale University Press, New York, 1929) p. 96

of this community, Ukraine as a whole was ruled, on the western side, by the Polish and the Lithuanian kings and their nobles, and on the eastern side, by the Russian tsar with his landholding nobles. The Ukrainian population suffered hardships and oppression from both. Only retaliatory attacks by the Kozaks reminded both oppressors that their subjects do have a power which could not be forgotten or completely ignored. The Tatars to the south were also aware of the fearless Kozaks on the Dnipro.

However, with the gradual growth of the power of the Zaporogian Seech, the political pattern of Ukraine began to change. The long arms of both western and eastern occupants receded, and the Tatars ceased their barbarian plundering and massacres from the south. The Kozaks launched a war of aggression at all three of them, though not simultaneously. They drove fear into Constantinople, Warsaw and Moscow. Roman Catholicism was repulsive to the Orthodox Kozaks, the Tatar barbarian beliefs were as repulsive, the Russians were hated for their greed and coarseness.

By the beginning of the seventeenth century the Kozaks were in control of practically all eastern Ukraine, and much of the western lands. They acted for the whole nation, although only mainly in a military, defensive way. Had they followed their military successes with political administrative controls, they could have created not only a mighty Ukraine, but could have subdued most, if not all, of Poland. The Kozaks, apparently, were not sufficiently politically-minded. They were interested mainly in repelling the aggressive Poles, Russians, and the Tatars, but not in establishing some sort of a permanent political settlement. Prof. C. A. Manning expresses this very well when he states the following:

"Yet the very strength of the Kozak movement as a military organization was its main weakness. The Kozaks had developed as frontiersmen, but it was a long while before they definitely tried to influence the government or to take over the administration of the territory which they controlled. The rough democracy of the Seech was little interested in problems of administration. Even the families of many of the leading Kozaks lived on farms not far from the estates which they were plundering. They had a purely military organization divided into regiments and companies,

formed on a territorial basis and they called it the Zaporozhian Host. Thus this powerful force which might cooperate with the various townsmen and interfere in behalf of the peasants rarely went further and it did not attempt to take over many functions of the Polish local administration that it could have done."[5])

The Organization of a State

It was about the middle of the seventeenth century when any serious attempt at forming an integral Ukrainian state was made. Bohdan Khmelnyckyj was the main force in this political movement, although much was done in that direction by some of his predecessors, such as Sahaidachny and Doroshenko.

After the Kozaks had pushed the aggressive Poles back into the ethnic Polish borders, towards the end of the first half of the seventeenth century, the Polish king commenced a new series of attacks upon Ukraine. These circumstances brought about a new and a great Kozak leader, Bohdan Khmelnyckyj, born about 1595, a son of a minor Ukrainian landholder near Chyhyryn. His hatred of the Poles was fanned into flames when a Polish nobleman, Chaplynskyj, seized his estate in Subotiv. He fled to the Seech on the Dnipro, and in a short time became its Hetman. Here he laid his plans for liberating Ukraine from the Poles and establishing a free Ukraine.

In 1648 Khmelnyckyj completely shattered the Poles near Zhovti Vody. Soon after this victory the Kozaks again dealt a severe blow to the avid Poles at Korsun. Victory followed victory, and the Kozaks under Khmelnyckyj's able command routed the Poles near Pyliavtsi and Zamosts. Khmelnyckyj might have continued his war against Poland to gain a complete freedom for Ukraine, had it not been for the betrayal committed by his ally at the time, the Tatars. At Zboriv both sides signed a treaty, which would be more properly called a truce or an armistice. It was at this time and in these circumstances that Khmelnyckyj began to organize the Ukrainian Kozak state. He believed that the decisive defeat of the Poles would bring about peace and

5) Manning, C. A. — *The Story of the Ukraine* (Philosophical Library, New York, USA, 1947) p. 68

stability for at least some time, and that he would have an opportunity to organize Ukraine on a political basis.

Under the terms of the Treaty of Zboriv, signed in Zboriv in 1649, by the Polish king Kazymir and Khmelnyckyj, the number of the so-called registered Kozaks was to be increased to 40,000 and they were free to live with their families in the Kiev, Chernyhiv and Poltava military districts, subject only to their own Kozak command; there were to be no Polish garrisons in these districts, as previously; all Ukrainian government posts were to be held by Orthodox officials; there were to be no Hebrews nor Jews in these areas; the Catholic-Orthodox Union was to be abolished; in the Polish senate there was to be a Ukrainian Orthodox Metropolitan from Kiev; Khmelnyckyj was to be the Hetman of Ukraine; and he was to receive a large estate in Chyhyryn.

These terms were unsatisfactory to both the Polish and the Ukrainian people. Most of the terms were not fulfilled. A new wave of strife began.

In the meantime Khmelnyckyj established a system of government. He headed it as Hetman. His cabinet was made up of the following posts: pysar (secretary general), supreme judge, two osauls (adjutants), an obozny (quartermaster), and a number of minor officials. There was also an elected legislative body, composed mainly of Kozaks, and an executive body, called the Rada (Council). The country was divided into sixteen districts, with a colonel in each, having the power of a military commander, an administrator, and a judge.

Khmelnyckyj's system of government, established after the Treaty of Zboriv, lasted only until 1651, when the Kozaks were defeated by the Poles at Berestechko. A new treaty was signed, and this time to a greater disadvantage to Khmelnyckyj. The number of registered Kozaks was reduced to only 20,000; they were to remain only in the Kiev military district; the Polish landlords and officials were to return to Ukraine; the agreement regarding the Churches was completely ignored and omitted; and Khmelnyckyj was not to have any diplomatic relations with any other nation.

Several more battles were fought with the Poles. Khmelnyckyj might have won them had it been for the betrayal on the field of battle of his allies, the Tatars. Now

Khmelnyckyj had no one to turn to for military assistance against the Poles but to Moscow. There was considerable hesitation in taking this step on the part of some of his advisers because of past experiences with the Russians. He himself hesitated, but was still determined to push the Poles out of Ukraine once and for all. Many of the members of the Kozak Council opposed any military alliance with the Russians, but a number of Orthodox clergymen and members of the church hierarchy favored it because, after all, the Russians were of the same religious faith, while the Poles were Roman Catholics. A large portion of the population likewise opposed the alliance. So did the Kievan Metropolitan and the Kievan hierarchy. And yet, Khmelnyckyj, willing to take the risk, asked the Tsar to send his delegates to Pereyaslav, where the negotiations took place.

In January of 1654, after a lengthy discussion, the Treaty of Pereyaslav was verbally agreed upon. When, however, Khmelnyckyj asked for an assurance from the Tsar's head of the delegation, Baturlin, that terms of the treaty be respected and fully honored, Baturlin replied that only the Tsar himself could give that assurance. This uncertainty caused a great deal of anxiety amongst the Ukrainian delegation, not to mention Khmelnyckyj's own. However, the Kozaks trusted the Tsar's good will, and the treaty was signed in Moscow in March of that year.

The main terms of the treaty were: Ukraine and Russia were to be military allies; the political economy of Ukraine was not to be disturbed; the Tsar was to be the protector of Ukraine in case of an aggression; the Hetman was to be freely elected by the Kozaks, as previously; the Tsar was to be informed about this election; he was to give his approval of it; Ukraine was to have a force of 60,000 Kozaks; the Hetman was to be free in his foreign affairs policies, providing that there were no international deals made to the disadvantage of Russia; the general political order and form of government in Ukraine was to remain unchanged, that is — the administration was to be elected, and the financial system was to be as the Hetman's government wished it to be.

At first there was hope that Ukraine would now be able to liberate herself from Polish aggression completely and decisively. Khmelnyckyj based this hope on the military alliance with Moscow. He launched new attacks upon the

Poles, believing that his new ally will give him all the necessary support. But it was not long before hopes for establishing a firm Ukrainian state, with a stable political system, were shattered. All of the territory that the Kozaks regained from the Poles was passed directly under the control of the Tsar, as the protector. Russian garrisons, stationed in Kiev and other cities for the purpose of protecting them, began to set themselves up as permanent forces, amounting to a form of military occupation. This was serious enough in itself without the fact that the Tatars now became bolder than ever before in supporting the Poles.

Manning summarizes the situation briefly and very well in these words: "It was not satisfactory, for almost at once the Tsar and his officials showed that they did not regard it as an alliance with the Kozaks, but as an assumption of rule over them. Russian troops began to occupy the Ukrainian cities and to lord it over the population."[6])

The Tsar had obviously broken the terms of the Treaty of Pereyaslav. Khmelnyckyj felt, therefore, that he was no longer bound by the broken treaty, and began to make diplomatic contacts with other nations for the purpose of gaining new allies. The Tsar was, naturally, furious.

The Kozak State

Throughout its entire history, Ukraine was the most powerful nation during Khmelnyckyj's time. During the first few years of his rule as Hetman, he set up a democratic form of government, true to the Kozak traditions. Much as he tried to, he found it impossible to establish a firm, stable political order because of the continuous onslaughts by the Poles, the Tatar betrayals, and the Russian aggression. Yet, in spite of that, Ukraine remained an independent state for about thirty years, extending from Khmelnyckyj's time to the fall of Hetman Doroshenko's rule in 1676. During this period of time the political structure of Ukraine was continually changing, though basically it was always democratic internally. Let us look at this structure more closely.

---

6) Manning, C. A. — *Outline of Ukrainian History* (Ukrainian Canadian Committee, Winnipeg, 1949) p. 32

In spite of the Tsar's protectorate, Khmelnyckyj ruled the country as an independent sovereign, elected by the Kozak Council representing the people. To same extent Ukraine was a vassal of Moscow, yet it had almost complete autonomy internally. After the election of the Hetman he had to take an oath of allegiance to the Tsar, but this did not involve any serious obligations. Ukraine had its own army, finances, administration, legislation, and judiciary. The Orthodox Church was also free of the Moscow patriarch until 1686, when the Tsar's "protectorate" was tightened.

The Hetman had the right to make awards or grants of land to men who had rendered distinguished service to the nation. He also had the right to nominate men for the various government posts, and his nominations were always accepted. His rights were checked by the right of the government officials to denounce him before the Tsar if he attempted to institute any policies bordering on treason to Moscow. Khmelnyckyj had no difficulties, as he was a very shrewd and a cautious administrator. He knew his men and always made the wisest choice.

Doroshenko, in his History, says that " . . . . it was seldom that a Hetman ruled arbitrarily; his power was, in fact, limited. According to old tradition among the Cossacks, the Hetman conferred on important questions with the General officers of the Cossack Headquarters and the Colonel. Sometimes also the rest of the regimental officers took part in the assembly. It became habitual for all the Cossack officers (starshina) to meet regularly together in the Hetman's residence several times in the year, usually at Christmas, Easter, and other important festivals. It was on these occasions that the sessions of the Council of Cossack Officers took place. The most important affairs were investigated, such as the defence organization of the country, candidatures to the more important posts in the government, and all the more or less important questions of an administrative, judicial or economic character, or the question of the State Monopoly on Spirits."[7])

Later, when the general situation in Ukraine deteriorated because of a gradual strangulation by the Tsar, the Ukrainian government was decentralized. Other political

---

7) Doroshenko, D. — *History of the Ukraine* (Institute Press Ltd., Edmonton, 1939) pp. 345-346

changes had to be made also. The position of the Hetman was no longer a reasonably certain one; Hetman after Hetman was deposed for various reasons. The former Kozak Rada or Council was often forced by circumstances to assemble in other places than the Hetman's residence. The number of representatives was not always the same either. Sometimes even the procedure was different. So the Rada was transformed into an organ of State, at which general questions and problems were dealt with.

Another deviation from the previous composition of the Rada was made by admitting into this body representatives from other classes of society. Now the clergy, burgesses, and even the peasants were represented. This was especially true during Hetman Petro Doroshenko's rule.

Khmelnyckyj died in 1657. His 14-year old son Yurij was elecetd by the Council over Ivan Vyhovskyj, who had been Khmelnyckyj's secretary-general and knew the affairs of the state very well. This unfortunate choice of the young Hetman caused disturbances amongst the population, and both the Poles and the Russians exploited the situation to their advantage. After a few months the Rada chose as Hetman Ivan Vyhovskyj, who followed Khmelnyckyj's policies. He tried to rebuild Ukraine to its former status under the Tsar's control. In this he was considerably successful, but due to unfavorable circumstances was forced to change his policy in relation to Moscow and to Poland as well. The Tsar began to interfere in the affairs of Ukraine under Vyhovskyj more and more, and this made things very difficult for the new Hetman. The Treaty of Hadiach, of 1658, made Ukraine a part of the Polish commonwealth and the king in Warsaw extended Poland's borders over the provinces of Kiev, Bratslaw and Chernyhiv; the Church Union of 1596 with the Vatican was to be left in suspension; the Orthodox Church was to be the state church; the press was to be free; there was to be state support of two institutions of higher learning.

This treaty made further administration of the Ukrainian government very difficult for Vyhovskyj, and he had to flee.

These events caused more changes in the political structure of Ukraine. Young Yurij Khmelnyckyj was again installed as the Hetman. By force of the Pereyaslav Articles of 1659 the Ukrainians were forbidden by the Tsar to elect

a Hetman without the Tsar's consent; Russian military commanders were brought into the main cities together with their garrisons, which was to be maintained by the population; the right to make diplomatic contacts with foreign countries was abrogated; Ukraine had to surrender her rights to the Bielorussian territories, which she had held up to this time.

Acts of the Hetmans succeeding Yurij Khmelnyckyj — Teteria (1663 - 65), and Ivan Briukhoveckyj (1665 - 68) caused serious divisions between the left-bank Ukraine and the right-bank Ukraine, which was of advantage only to the foes. Briukhoveckyj was subservient to the Tsar. . . . "all Ukrainian taxes, including the revenues from the sale of liquor, were to go to the Tsar's treasury; the Muscovite voivodes were to have direct rule not only over Kiev, but also over Chernihiv, Pereyaslav, Nizhyn, Poltava, Novhorod Siversky, Kremenchuk, Kodak and Oster. Thus the administrative and financial independence of Ukraine became purely illusory, and only the rights and privileges of the Kozak class remained in effect. The appearance of the many Muscovite voivodes and tax officials aroused bitter feelings among all the people on the Left Bank. The Hetman lost all popularity among the masses."[8])

Thus Ukraine was split into two territories — one under Russia's, the other under Poland's control. The authority of the Hetman and his government fell to a low level, and the population of Ukraine was divided into two unfriendly blocks. Little remained of Ukraine's former political structure.

Under Hetman Samoilovich's rule, which lasted for fifteen years — 1672 to 1687, the political conditions on the Left-Bank began to become stabilized. Although he was still dependent on Muscovy, Samoilovich governed the country firmly and well. His policy was to unite both the left and the right bank territories of Ukraine. But then came the conflict between Russia and the Crimean Tatars, in which Ukraine was obliged by treaties to be involved. Samoilovich was deposed because he was accused, and found guilty of treason.

---

8) Krupnytsky, B. — *Ukraine Under the Rule of Hetmans — Ukraine, a Concise Encyclopedia* (Shevchenko Scientific Society, University of Toronto Press, Toronto, 1963) p. 645

The new Hetman was Ivan Mazepa, Samoilovich's adjutant (osaul). Under his hetmanate Ukraine again rose to a high level of statehood, with a political system similar to that of Khmelnyckyj's.

Mazepa's first task was to remove disloyal members of the "starshyna" and to restore the confidence of the people in his hetmanate. This he did. He needed the Tsar's support, and he obtained it. But he was compelled to agree to terms which were not to the benefit of Ukraine.

Mazepa was unsuccessful in gaining the Tsar's consent to negotiate freely any relations with foreign nations; all such negotiations were to pass through the Tsar's officers. Revenues still had to go to Moscow. Russian garrisons were to occupy all larger cities, including Kiev. The Hetman's residence was to be in Baturin, and at his disposal was a regiment of Russian musketeers. He had the right to grant lands to deserving men. At the same time he called upon the landholders to relieve the peasants of heavy serf labor.

He based his rule as Hetman on the idea of the aristocratic class of people being the basic class of society. True, he did not forget the peasants, but he did not believe in building a nation on them as a fundamental social class. Unfortunately, Mazepa's rule was always on a shaky ground — he had considerable opposition from both the common people and the higher level of society, and even from amongst the Kozaks.

Hetman Mazepa's government consisted of a staff of officers, presided over by himself as the head. This staff was made up of the following: secretary-general, head of the military administration, standard bearer, bearer of the ensign, two aides-de-camp, and two judges. The secretary-general's post was in importance next to that of the Hetman himself; he was the head of the Hetman's Chancellery. It was he who conducted diplomatic relations and acted as the foreign minister. He was also the keeper of the Seal. The judges, at first not of supreme importance, gradually developed into the Supreme Court. They, as well as other officers, were elected by the Rada, usually during the election of the Hetman. Sometimes they were nominated by the Hetman after his election, which came first.

As to national revenues, the Kozak government had certain fields of taxation outside of those reserved for the Tsar's areas of taxes. Hetman Mazepa, as the former Hetman

Khmelnyckyj, had taxation rights in the Kiev, Chernyhiv and Bratslav areas. An annual sum of about 100,000 ducats was collected. Then there was also a large income from confiscated Polish-held lands of the Roman Catholic Church, the Polish magnates, and the Ukrainian nobles who fled, never to return. One of the chief sources of revenue for Mazepa's government were the duties collected on foreign goods imported into Ukraine. The tax on liquor alone realized about 100,000 gold ducats annually. The chief expenditures were the maintenance of the army, diplomats, the entertainment of foreign diplomats and outstanding foreign visitors. Later the post of Hetman's treasurer was added. Monopolies were very rare; Mazepa did not believe in them. Many tradesman were compelled by law to have licenses to carry on their business.

Ukraine exported corn, flax, hemp, cattle, honey, bacon, tallow, hides, tobacco and grain. The chief imports were textiles, metal objects, scythes, musical instruments, jewellery, books, some groceries, expensive wine, and silk.

The Kozak administration had a tendency to encroach on the local administrations. In such cases the burgesses expressed their opposition to these encroachments. All cities and larger towns lived by the then-known Magdeburg Law, a German system, in which people had local autonomy, although they were still subject to the supreme administration of the Hetman's government.

The Decline of the Kozak State

The utter defeat of Mazepa's forces, allied with the king of Sweden, Charles XII, at Poltava, in 1709, began the decline of the Kozak state of Ukraine. From then on the Russian Tsars gradually reduced the rights and powers of the Hetmans to mere vassals.

Manning sums it up this way: "The battle of Poltava and the fall of Mazepa definitely crushed the hopes of Ukraine and established the supremacy of Moscow, which now formally and officially accepted Russia as its new name. It was the last great attempt of the Ukrainians under the Russian Empire to attain their freedom and it failed disastrously."[9])

9) Manning, C. A. — *The Story of Ukraine* (Philosophical Library, New York, USA, 1947) p. 103

Mazepa was succeeded from 1709 on by four Hetmans, but most of them held their positions only by the grace of the Tsar. Their powers of ruling were curtailed to the extent of mere puppets. Several Hetmans were able to uphold some traditional Kozak prerogatives. Philip Orlyk, who succeeded Mazepa, believed in building up a powerful force of allies in western Europe, and in giving a greater power of governing to the legislative body, thus limiting the Hetman's power. This was an attempt at introducing a Constitution. Hetman Danylo Apostol introduced for the first time a monetary budget, but the Tsar did not give his consent to its establishment. The last Hetman, Kyrylo Rozumovskyj, chosen by the Russian Tsarina, Elizabeth, was only a lad of twenty-two when he was elected. He was brought up in a Russian environment in St. Petersburg. He made radical reforms in the judicial system of Ukraine, but they were not for the good of the Ukrainian people. The administration of justice was thus gradually passed into the hands of Russianized aristocracy.

Elizabeth was succeeded in 1761 by Catherine II, of German origin. It was her plan, after disposing of her husband, Peter III, to centralize all the ruling power in her own hands. She forced the young Rozumovskyj to abdicate, and wiped out the very name of Hetman. The position of Hetman was replaced by a "Little Russian Board", with a President at its head, and consisting of four Ukrainians and four Russians. The President was to serve as a governor-general, representing the Tsarina. A Russian, Rumiantsev, was appointed to this position. This was the end of the Hetmanate. Then, in the year 1775, the Russian troops completely destroyed the Zaporogian Seech.

In conclusion, one may obviously say that the Ukrainian Kozak state, even under its greatest Hetmans, was unable to stabilize its political structure. War after war, battle after battle, intrigue after intrigue, prevented the Kozaks from breaking Ukraine completely away from her greedy aggressive neighbors and building up a politically independent state. And yet the Ukrainian people survived, and developed a high standard of culture. They did not resort to totalitarianism even during the most critical times, but maintained a modern way of government.

BIBLIOGRAPHY

Doroshenko, D. — *History of the Ukraine* (Institute Press Ltd., Edmonton, Alta., 1939) pp. 702
— *Istoria Ukrainy* (Publ. by P. Pohasiy, Augsburg, Austria, 1947) pp. 249
Ukraine, a Concise Encyclopedia — Kubijovyc
— Krupnytsky, B. — Ukraine Under the Rule of the Hetmans (Shevchenko Scientific Society, University of Toronto Press, Toronto, 1963) pp. 1097
Manning, C. A. — *The Story of Ukraine* (Philosophical Library, New York, USA, 1947) pp. 306
— *Outline of Ukrainian History* (Ukrainian Canadian Committee, Winnipeg, 1949) pp. 59
Seeger, Elizabeth — *The Pageant of Russian History* (David McKay Co., New York, USA, 1950) pp. 407
Sichynsky, V. — *Ukraine in Foreign Comments and Descriptions* Ukrainian Congress Committee, New York, 1953) pp. 212
Vernadsky, George — *A History of Russia* (Yale University Press, New York, USA, 1929) pp. 467

Управитель: Не люблю, що ви свищете під час праці.
Робітник: Нічого, пане. Я не працюю.

Жінка: Дорогий чоловіче, я нині бачила в склепі чудово гарний капелюх.
Чоловік: Ну, та вбери його й покажи мені як ти виглядаєш.

— Що це за красуня була, з якою я бачив тебе вчора в місті?
— А приобіцяєш, що не скажеш моїй жінці?
— Обіцяю.
— Це була моя жінка.

Управитель: В оцій шуфляді було вчора $10, а тепер їх там нема. Одинокі люди, що мають ключ до тої шуфляди, це ти й я.
Робітник: Знаєте що? Киньмо по пятці й справа полагоджена.

— Скільки людей працює в вашому підприємстві?
— О, так більше-менше около дві третини.

Чоловік купив циґара. На вулиці запалив його і вернув назад до склепу.
— Але ж це гіркий циґар. Неможе курити його.
Склепар: Ви нарікаєте на один циґар? Я маю їх кілька сот.

Петро Роєнко

РІЗДВО 1942 р.

Затихли останні зриви динаміту. В місті стало спокійно. Шахтарі залишилися без нічого. „Спецвідділи" затопили шахту; зірвали водопроводи; спалили зернопункти та інші склади прохарчування. В Донбаських містах почався голод. Мешканці кинулись збирати недогорілий харч. Та його було небагато, і велика частина з них мусіла вирушати до своїх рідних осель, з яких їх вигнала воєнна хуртовина першої світової війни. „Може і в тих оселях ще дехто вцілів" — потішали себе нещасливці. І ось вони цілими сотками з клунками за плечима вирушили на правий берег Дніпра. Голод заставив їх іти в далеку й небезпечну мандрівку...

Вже третій день, а ми лише добрались до залізниці. Я став перепочити, бо мої юні ноги не хотіли мені більше служити. Виблискує сніг і боляче разить очі. Під ногами він звінко рипить. Перед нами біла панорама і безконечно встелені шпали. Багато вже їх за нами, і незчисленна кількість перед нами. Мені страшенно хотілось присісти та відпочити. Мій намір зауважила дядина.

— Ні, ні, сину. Хіба мало бачив отих, що захотіли відпочити і... заснули вічним сном в обіймах морозу. Те саме сталося і з тією гарною-прегарною дівчинкою, коло якої ми були стали. Ми прийшли запізно. Вона вже була в царстві смерти... Я ж заклялась твоїй матері, що хоч рачки на колінах, але доведу тебе до твоїх родичів.

Страх від можливого трагічного кінця подіяв на мене як бальзам. Напружив усі сили і повільно рушив за своєю опікункою... Ледь-ледь волочимо ноги. З останками сил доплентались до села. Тихо, ані душі. Пустка, лиш сніг та поруйновані хати. Це колишня німецька колонія. Німців погнали десь до Волги. Заходимо до першої хати. На щастя застали тут багато соломи, а також побитих і понівечених меблів. Крізь вибиті вікна завіває метелиця. Приміщуємось в маленькій кімнатці. Маленьке віконце заклали дошками, діри заткали соломою. Розклали багаття на зруйнованій плиті. Палимо з соломою залишки побитих меблів. Трохи нагрівшись і відпочивши, збираємо і зносимо з найближчих хат солому. Перекусили чорними

коржами, спеченими з саморобної муки, яку приходилось робити колишнім „щасливим рабочім совєтськой власті", і які тепер залишені на повільну голодову смерть, бо „доблесная красная армія" зруйнувала все, поквапно відступаючи перед навалою носіїв чорної свастики.

Січневий день кінчається. На дворі темніє. Залазимо в середину приготованої солом'яної гори і примощуємось на нічліг... Міцний сон діє не довго. Прокинувся. Ноги неначе не мої. Немилосердний біль. В них ніби свердлом хтось свердлить. Пробую виправляти і класти на різний позем — не помагає. Підлізаю рачки до пригаслого вогню, підкладаю дров. Дядина спить. Їй здається дорога не така страшна, як було виконати норму в шахті. Спить так міцно, що її можна дуже легко „вкрасти" — жартувала часом моя мати, дивуючись, як та бідна братова могла працювати коло сортування породи в глибокій і небезпечній шахті, в якій майже щодня когось калічило, ранило або забивало на смерть. А їй, на радість нам усім, нічогісінько. І ми їй були вдячні. Скільки вона допомогла нам у всіх тих минулих злигоднях? Перелічити годі. „Спасибі тобі тисячократне, наша трудівнице" — думаю, примощуючись спати...

Ранок повний сонця. Крізь повибивані вікна до хати так і преться непроханий зимовий гість — мороз. Дядина Катерина вже не спала. Вона сиділа недалеко і, здається, не хотіла робити найменшого руху, щоб мене не збудити. А коли я прокинувся, взялася щосили дмухати в ще жевріли вугольки, які світились слабеньким огнем.

— Вставай. Трохи погріємось, а там і знову в дорогу.

— Добре, дядино, я вже... Ой, ой... мої ноги... Це якісь колоди, що при найменшому порусі болять і печуть вогнем розпеченого заліза.

— Пробуй ставати поволеньки... Розійдуться... В перші дні далекої мандрівки завжди так буває. Ще трохи... і привикнеш. Мусиш привикнути...

Я з великою бідою підвівся. Пробую стати на цілі ноги. Дядині хочеться сміятись, але вона стримується, подаючи руку. Спираючись об неї, намагаюсь робити перші кроки. „Вправи" тривають довго.

— Це, може, я завинила, — каже просльозена моя сопутниця, — не треба було йти так довго без перерви... Думала, що ти вже навик... Помилилась.

— Нічого, — потішаю її, а сам напружую всі сили...

— От бачиш! — нарешті радісно промовила дядина. — Я ж казала, що перейде. Нумо, мій любий, у далі дальні. Треба нам хоч до якогось села добрести, а то ще з сили виб'ємось. Коржі вийшли. Все спасіння — милостиня. Тяжка вона, бо нині таких тисячі вештається. І всі надіються на того зо всіх сторін обскубленого селянина, з якого колгосп здер усе, що тільки міг. Щастя, що не все вдалося спалити відступаючим московським грабіжникам, а то і село голодувало б як шахтарі Донбасу.

Ідемо, а мені плакати хочеться. Прикро і досадно на себе, коли тобі відмовляють ноги, на яких покладаєш найбільшу надію. Але мовчу і терплю, бо скарги нічого не допоможуть... Під ногами рипить замерзлий сніг. По дорозі здибаємо різні залишені речі: одні залишили клунки з різним „барахлом", мішки, понапихані старою білизною; а там он, видніє з-під купи снігу велика купа з цих залишків. Можливо хтось ховався в ній у час метелиці, або ночував у ній. Та найгірше було дивитися на трупів. Очевидно, що це жертви великих морозів суворої зими 1942 р., а може й інша була причина цього великого і частого нещастя.

Ідемо й надію леліємо. Адже світ не без добрих людей... Вже й обідня пора минула, а ніде найменших ознак на село. Довкола лиш сніги біліють... Минуло ще кілька годин, а наша хода видається безнадійною. Я вже й приставати почав. Плентаюсь позаду, але нічого не кажу. Дядина йде спокійно. Довший час ішла поруч, а потім першою. А я за нею ніби гусаком. Часом оглянеться, постоїть трохи, можливо, відпічне, і коли я починаю наближатись — рушає далі... Аж ось і вона стала. Пильно дивиться трохи в сторону, а потім махає до мене рукою, мовляв, ходи скоріше... Наближаюсь.

— Що ти там бачиш?

— Нічого... Стривайте... Якісь ніби чорні подовгасті плями.

— Ідемо до них... Може там наше щастя.

— Ваша воля, — кажу, — може й справді там є якийсь хутір.

— Хутір чи село — маловажно, аби було, аби не дурно йшли...

Після доброї години ходу перед нами показались розвіваючі в повітрі дими. „Щось є" — думаю, і приспішаю ходу. Іду поруч дядини. Вона також прибавила ходу. Цікавість манить, а ми спішимо. Спішили не надаремно. Перед нами вирисовують димарі, стріхи, а там і білі хати, що ледь видніють із-за нагорнутих гір снігу. Входимо в село. Дядина щось міркує.

— Підемо у віддаленіші хати. В цих, придорожніх, напевно вже був не один такий гість як ми. — Я мовчу... Ідемо далі...

— Можна? Малий цілком пристав. Нехай хоч нагріється.

— Заходьте, — відповідає жінка, що відчинила двері, побачивши перед ними „непроханих" гостей... — Ой лишенько, та де ви з таким немічним. Дивіться — таке вимучене та бліде, а ви з ним в дорогу вирушили. Боже мій, Боже, і що та проклята війна наробила. Пів світа — самі жебраки, каліки, бездомники... І чим все це кінчиться? — бідкалась поставна старша жінка... — Сядь, малий, ось тут, коло грубки, а я тим часом чаю вам зварю. — А до дядини: та бійтесь Бога, хіба можна в такі морози... Непримірно десь замерзне. Боженько милосердний, що тепер за мами...

— Не мій він. Я тільки волю його матері виконую... Місто починає голодувати. Вона хвора. Що робити? Вирішили до своїх іти. Може там не така криза на хліб...

— Ну, це вже інша справа. — помякла господиня. — Бачу, не добро заставило йти в світ. Та й про яке тепер можна говорити добро? Де не повернись — біда з нуждою побрались...

— Але ж і морозенько! — почувся в сінях жіночий голос, і в відчиняючих дверях показалась молода жінка. Побачивши незнайомих, трохи зніяковіла і замовкла.

— Це моя найстарша... Живемо вдвох. Мого завербували з колгоспним товаром і лиш Бог відає, де він тепер. А її забрали в армію, і також не знати, що з ним... Отак залишились самі і бідуємо. В хаті господаря на кожному кроці треба, і ні одного нема...

— Та облишіть. — сказала молодша. — Дайте щось перекусити... З дороги і напевно зголоднілі.

— Та я вже поклала, а тепер нехай хоч чаєм душу нагріють...

— Далеко направились?

— На Уманьщину... Там дехто ще уцілів.

— Далека дорога. І чи стане в вас сили переміряти її?

— Не знаємо. Пробуємо.

— То ви вже якось до Межової дістаньтесь. Там живе мій родич. Довгі роки на залізниці працює. Охрим Назаренко. Пошукайте за ним і скажіть, що Василиною послані. Може він чимось допоможе...

Слово по слову, а там і вечеря настала. Повечерявши, господиня ще довго розповідала про свою буденщину, а Катерина про свою шахтарську... Мені не довго прийшлося чути їхню розмову. Я скоро заснув міцним і солодким сном.

Спав довго. Коли прокинувся, був день. Дядина і господиня все ще про щось розмовляли. Спершу не хотів було їх турбувати, але потім подумав чи не буде гніватись на мене господиня, що я так „зловживаю" її гостинністю, і вийшов до них.

— Відпочив? — звернулась з приємним голосом Василина.

— Так. Спасибі вам велике.

— На здоров'я, сину, на здоров'я. Катерина все турбується, чи не задовго ти спиш, а я кажу їй: нехай відпочине так як належить. Краще почуватиметься в дорозі і до Межової напевно дійде... Я й в дорогу вам дещо приготувала.

— Ми вам дуже й дуже вдячні. — сказала зворушено дядина.

— Нічого... Нема за що. В житті всяко буває.

— Ну, нам вже найвища пора. Спасибі за хліб і сіль. Нехай Бог милує вас всіма щедротами.

— Ідіть з Богом. Обов'язково до Охрима зайдіть. Не забудьте.

— Ні, ні, не забудемо, напевно будемо в нього і від вас вітатимемо, як просили.

Погода полагіднішала. Було хмарно і не так холодно як вчора. Ми рушили в дорогу з добрим почуттям, якому передував добрий відпочинок і також гостинність. Не знаю чому, але йшлося мені якось легко і навіть весело. Дорога мала бути не довга. Лише коло десяти кілометрів. „Може з невеликим гаком" — добавила привітна Василина. А чи цей „гак" був такої ж довжини, як звичайна —

не знав і не дуже тим переймались. Ми вирішили за всяку ціну того самого дня дістатись до Межової, а тому йшли скоро... Я й досі не знаю, скільки було до цього містечка, але ще й нині тішуть цією знахідкою... Коли підійшли до станції, на землю спустилась темна ніч. У дижурній було двох старших мужчин. Ми запитали, чи є тут такий то. Вони переглянулись, а потім один і собі питає: — А ви хто такі будете, що його знаєте?

— Ми від його родички прийшли. Маємо до нього справу.

— То так і кажіть... Всякі люди тепер вештаються — не знаєш кому й вірити.

— Нам можете вірити. Ще нині ми були в неї і вона дуже просила зайти до нього.

— Зараз я його розшукаю. — відповів ставший з них, і зник за дверима. Той, що залишився, попросив нас сісти коло грубки, мовляв, нагрійтесь трохи, поки прийде Охрим. Охрима довго не було. Ми нагрілись. Дижурний почав розпитувати. Дядина розповідала звідки ми й де йдемо. Розговорились... Тим часом прийшов жданий. Увійшовши в дижурну, він пильно оглянув нас, а потім заговорив.

— Ви шукаєте за мною?

— Так. Я з цим малим ночувала в Василини, і як відходили, вона просила обов'язково віднайти вас. Поздоровити від неї і дочки, і сказати, що до тепер вони дають собі раду. Що буде далі? Не можуть знати, але ви за них не турбуйтесь. У вас і своїх клопотів досить.

— Он як. Спасибі вам за вістку. А тепер хіба ходімо до мене. Не можете ж тут ночувати.

— Та ми хотіли б ще цієї ночі їхати далі...

— Про це поговоримо в мене на квартирі... Ходімте.

Пожилий Назаренко жив від станції яких чотири кілометри, судячи по тому, скільки забирало мені часу, щодня йдучи до школи і назад. Ішли мовчки, оминаючи людей, або вдаючи, що їх не бачимо. Чому? Не знаю, але так поводився Охрим, а ми за ним. Наблизились до невеликої хати. Він дав нам знак іти до неї. Зайшли в вузенькі сіни, а звідти в тісну кімнату. На протилежній стіні блимав каганець. Під ним стояв столик, коло якого сиділа моїх років дівчина і щось писала.

— Добрий вечір! — привітались. Дівчина встала і відповіла.

— Вибачте. В нас і тісно і темновато. — добавив господар.

— Зато тепло, а ми за ним скучили. — сказала дядина.

— А де мати? — кинув на ходу Охрим, ідучи до другої кімнати.

— Пішли щось там позичити в сусідки.

— Поклич її. Гостей десь треба примістити. Від Василини...

— Направду! — врадувалась дівчина. — А як вони поживають?

Катерина почала оповідати. Дівчина спочатку уважно слухала, а потім пригадала батькові слова. — Вибачте. Я покличу маму, тоді ви нам розкажете. Добре? — і вислизнула з хати. Тим часом Назаренко порався за стіною, залишивши нас самих. Ми стояли недалеко порога. Розглядаємось. Зараз же коло нас стояв ослін, в протилежному куті довга лавка, а трохи дальше від неї щось подібне до лежанки, від чого йшло тепло...

— Ну, і де ж таке бачили?! — аж сплеснула господиня руками. — Чому ж це гості все ще стоять?

— Я забула попросити сісти. Вибачте! — обізвалась зніяковіла дівчина. — Я в поспіху забулась... Не гнівайтесь... Сідайте.

— Нічого, нічого... Не клопочіться...

— Кажете, від Василини. Ну, і як же вона, бідна, поживає?

— Та якось дають собі раду... — і дядина Катерина знову почала розповідати. Господиня уважно слухала. Лиш зрідка потакувала або охала, але не перебивала гості розповідати. Дівчина пішла до батька і щось там потиху радились, а потім вернулась, примостилась коло мами і скоса поглядала то на дядина, то на мене. Скоро після цього до них приєднався батько. Він також слухав, але думки його не брали участи... Про щось інше думав... А як Катерина скінчила розповідь, Охрим розважно сказав: — Якщо ще нині хочете в дорогу, то може трохи передрімаєте. Десь на четверту рано має прибути товаровий потяг... Мав бути рівно опівночі, але при теперішніх умовах і всезнайських ґестапівських наказах, — якось не так воно

є як вони плянують... Очевидно, нам за це найбільше перепадає.

— Нам хотілося б чимскоріше дістатися до своїх. І коли направду ще нині є можливість, то ми готові й пересидіти.

— Е-е, щось таке говорите. Відпочинок, нехай і найменший, найліпший лік на дорогу.

— Ми не хотіли б вам зайвих клопотів...

— Та які там клопоти. Ось тут коло цієї лавки примоститесь і хоч добрих пару годин... Вибачте, нема в нас ані місця в достатку, ані порядних ряден. Що маємо, тим раді вам служити.

— Спасибі і за це... — відповіла дядина, приготовляючи нам нічліг. Господарі пішли в сусідню кімнату і скоро звідти почулося хрипіння сплячого господаря...

Мене розбудили. Я похапцем почав збиратись. Заходить дівчина і тримає в руках вузлик... Візьміть, матимете хоч щонебудь перекусити в вагоні. Ми з дядиною подякували і поспішили за господарем, що чекав на порозі. Дівчина пильно подивилась нам у слід, а потім зачинила і засунула на засув двері. Крізь вікно було видно заплакану господиню.

Охрим спішить, а ми за ним. — Краще трохи почекати на станції, як запізнити, — кидає на ходу. Мовчимо і намагаємось іти поруч... Ось і станція. На дворі темно, хоч око вибери — нічого не видно, тільки тьма непроглядна... Охрим щось питає дижурних, а потім спішно йде вздовж товарових вагонів і дивиться на якісь номера... Відчиняє один, світить ліхтарем — людей повно як оселедців. Пильно дивиться в темноту і на переляканих сплячих людей. Ідемо далі... І щойно в п'ятому чи шостому зауважили менше наповнений вагон, як попередні.

— Сідайте... зараз має рушати... Щасливої дороги... Вибачте за убогість...

Свисток. Потяг рушив. Дядина з радости молиться, а в шепоті чути зворушення... „Плаче" — майнула думка, але я нічого її не спитав, лиш близенько присів коло неї... Що було далі? Не знаю.

Коли я прокинувся від метушні, потяг стояв на якійсь станції. З вагона в вагон дивилась німецька жандармерія і щось говорив сердитий офіцер. Перекладач ще в совєтській уніформі питався про щось супровідника, і негайно

давав відповіді розлюченому жандармові... Ось він вже коло нашого вагону. Відчиняє двері і тим же сердитим тоном кричить: — фарфлюктен нох маль... швайне гундс... вогін? — показує на нас палицею — вогін?.. — Єдем на работи... — чується чийсь голос, а потім голос перекладача.

— Фарфлюктен гундс! — кидає прокльон офіцер жандармерії, ідучи далі. Перегляд кінчився. Потяг не рушає. Страх непевности і боязнь перед невідомим світиться в очах обездолених. Ніхто ані пари з уст. Все залежить від цього злорадного жандарма... Потяг стоїть. Люди нервуються і бояться... Аж ось знайшовся смільчак. Відхиляє двері. Дивиться, а потім повертає голову і каже: — повно жандармів і війська. Може хочуть їх десь везти...

— Замість нас? — кидає хтось з кута. Цей здогад мов блискавка паралізує чекаючих, але ніхто з місця ані руш. Чекаємо, терпеливо і страждаємо. Що буде далі? Ніхто не знає, принаймні з нас, які так хотіли б рушати в дальшу дорогу, не знаючи, що вона нам готує.

Свисток. Воскресає надія. Потяг рушає. Деякий час їде вперед, а потім назад, зупиняється. Люди так і завмерли... Аж ось через кілька хвилин чути стукіт наближаючого потягу... Пасажирний. Самі військові. Жандармерія переглядає всі вагони. І в кожний з них входить по кілька військових. Офіцер щось каже до дижурного станції. Перекладач перекладає. Свисток, сигнал... і потяг з військом рушає.

Чекаємо на свою долю... Нарешті... Рушає наш потяг. Їдемо. Радість появляється на обличчях, а за нею і тиха розмова. Коло нас на клунках сидять жінки. Розпитують де їдемо. Дядина розповідає. Виявляється, що і вони втікають від голоду, що починав показувати свої страхітливі зуби смерти в зруйнованих містах Донбасу. Спецвідділи скрізь нищили і зривали динамітом все, що тільки їм удалося. А що буде з населенням? „Какоє нам да етаво дєло" — зневажливо до мовчазних спостерігачів їхніх діл. Хоч би воду залишили. Та де там. Водопроводи також у повітря. Харчові склади — в повітря. Зернопункти — в повітря. Стоять стовби диму і чути часті зриви динаміту. А як спецвідділи лиш за „рогом" зникли, люди кидались до пожарищ, гасили як тільки могли, а недогарки харчових продуктів розносили домів. Потім кинулись до зерно-

пунктів. Гасять, гребуть залишки продимленого зерна в лантухи, зшиті рядна. А потім цей скарб завдають на плечі і до хати. Зима щойно почалась, а голодна людина жити не може. А що таке голод, то вже і я пам'ятав. Щойно його наслідки почались загоюватись, а тут знову його привиди почали показуватись...

— Їдемо, але може й вони без куска.

— Та хіба серед гущі хліборобів щось далось зберегти. Це ж не місто, де все живе на доставлених продуктах. — підддає надію співрозмовниця.

— На це вся надія. — сумно каже дядина. Стукіт коліс: так-так.

Так, так, так — відгомоном розноситься спід коліс, і на крилах вітру лине засніженими полями.

Люди оповідають про свої пережиття. Розмова вкорочує час. Я слухаю, тихо гризучи сухарі та з приємністю згадую Назаренків і їхню приємну чорнобриву дочку... Дядина більше слухає, як говорить. Час від часу загризе сухарем, потакне, щось добавить, а потім мовчки слухає балакучих жінок... У Дніпропетровську потяг зупинився. Потім його відправили на півглухі залізничні рейки і там він простояв довгі холодні години. Люди витягають рештки лахів і прикриваються ними... Та ось і це минуло. Їдемо далі. Зупиняємось лиш коротенько. І так аж до П'ятихаток. Тут прийшлося чекати довго. За дверима вагонів чути різні голоси. Ходять, розглядають, відчинивши, переглядають і щось там собі записують. Німецька жандармерія до всього пильно приглядається, розпитує, про щось радиться між собою. Все це триває годинами. Люди нащурились як щурі. Знову страх. „От добре тим, що, переїхавши Дніпро, повисідали і кожен у свій край" — думаю...

— Слава тобі, Боже! — радісно каже дядина, коли потяг рушив далі... Подорож продовжується. На кожній зупинці висідають нещасні подорожуючі і спішать до сіл, до своїх.

— За кусень жебрачого в таку далеку дорогу! — кидає їм у слід якась пожила жінка. — Як низько впав колишній гордий господар цих славних і багатих земель. Боже ж наш, Боже, чи й справді ми заслужили такої кари? — додає ніби сама собі...

Наближаємось до міста...

— Висідаймо скоренько! — каже вже стоячи на землі дядина. Я скакаю на замерзлий сніг. Прижмурююсь, щоб не разив він очі, виблискуючи на сонці.

— Ходи, ходи! Не розглядайся. Дорога ще далека, і ми мусимо поспішати.

Ідемо... Дядина хоче розпитати найближчий шлях до нашого села, наздогнавших селянок.

— З Різдвом будьте здорові! — привітались ті.

— Спасибі... Чи не скажете, яка дорога найближча до Погори?

— Ви напевно з далека? — питає старша, що поздоровила нас із святами.

— З дуже далекої дороги... Хотіли б ще сьогодні до своїх...

Селянка почала розказувати, як дійти до села... Підходимо до перехрестя. Жінки прощаються, завертаючи наліво, а нам кажуть іти прямо вже трохи в'їждженою дорогою. А потім одна з них каже: — Ідіть з села до села. Намагайтесь оминати міліцію і жандармів.

— Добре. — Жінки пішли своєю дорогою.

— Спасибі Тобі, Всемилосердний, що оберігав нас у ці тяжкі дні, і довели нас до своїх — проказала дядина, перехрестившись. На її обличчі засіяла радісна усмішка. Добротними очима подивилась на мене. Невисказана радість опанувала мене...

— Ходімо. Вже недалеко.

Новий парох: Як вам сподобалася моя проповідь минулої неділі?

Парохіянин: Ви дуже добре говорили, отче. Доки ви до нас прибули, ми навіть не знали, що це таке гріх.

На бенкеті, де головним гостем був славний американський гуморист, Марк Твейн, розмова йшла про позагробове життя. Марк Твейн не говорив нічого. Одна пані звернулась до нього і питає:

— Пане Твейн, а чому ви нічого не кажете?

— Вибачте мені, — сказав Твейн, — але я маю добрих приятелів і в небі і в пеклі.

Г. Д. Вібе

КУЛІШ ЯК ГОГОЛЕЗНАВЕЦЬ

(До 75-річчя смерти П. Куліша й 120-річчя смерти М. Гоголя).

М. КУЛІШ

Чотирнадцятого лютого 1972 року літературний світ відзначає 75-річчя смерти П. Куліша, а четвертого березня — 120-річчя смерти М. Гоголя. Щоб відзначити обидві річниці в одній статті, доречно згадати працю Куліша над життєписом і творчістю М. Гоголя. Наші міркування випливають частково із матеріялу до дисертації **„П. О. Куліш як біограф і критик М. В. Гоголя".**

Пантелеймон Олександрович Куліш — надзвичайна постать в українському суспільно-культурному житті. Як етнограф і фольклорист, письменник і поет, критик і публіцист, історик і дослідник, перекладач Біблії й багатьох творів світової літератури, — він вніс неймовірно багатий вклад у скарбницю української культури. Починаючи від часів навчання в Новгород-Сіверській ґімназії, Куліш на протязі шестидесяти років своєї діяльности не покидає свого основного завдання — піднесення української літератури й культури до західноевропейського рівня.

Не зважаючи на деякі спроби висвітлити ролю Пантелеймона О. Куліша в процесі культурного росту українського народу в XIX сторіччі, цілість його духової сильветки, тобто синтеза знань про його „життя й творчість" ще не опрацьована ні в підсовєтському, ні в еміґраційному літературознавстві. Щоб одначе могти дати таку синтезу, треба великої кількости монографічних опрацювань поодиноких проблем із „кулішезнавства" в найрізніших його

виявах. Крім Куліша самого в собі треба тут і студій порівняльного характеру, зіставлення його літературної спадщини а тоді і особистих взаємин із іншими письменниками того часу, українськими й не-українського походження. Щодо першого, зразковою працею з новіших являється порівняльна студія О. Сулими-Блохин п. н. **Квітка і Куліш: Основоположники української новелі** (УТГІ, Мюнхен 1969); вона важлива не тільки з уваги на висунуту проблематику, але теж і з уваги на майже виключну „змову мовчання" про Куліша за залізною заслоною.

Недостатність монографічних опрацювань із ділянки „кулішезнавства" помітна теж і в такій важливій домені світового порівняльного літературознавства як „гоголезнавство". Йдеться тут про велетенську працю Куліша над біографією, редакційно-видавничим оформленням та літературно-критичною оцінкою творчости Миколи В. Гоголя. Правда, під час війни вийшла праця І. С. Романченка **Куліш — біограф і критик Гоголя** (Ромен, 1943). Одначе вона так і розміром як і характером, зокрема ж недостатньою джерельною документацією, не вичерпує цілости Гоголевої сильветки в представленні Куліша, більше ставлячи проблеми, як розв'язуючи їх. А втім, Романченкова праця сьогодні рідкісне видання й надій на її нову поширену публікацію немає, так як немає взагалі надій на наукове ‚кулішезнавство" на батьківщині Гоголя й Куліша... Не відрадніше виглядає справа й на Заході. Тут гоголезнавчі праці Куліша майже недоступні й тому мало відомі. Деякі американські та західньоевропейські гоголезнавці дійшли до того, що вони здебільшого ігнорують Кулішеву працю над Гоголем, очевидно з великою втратою для себе й для поступу гоголезнавства взагалі. Сьогодні мало, а то й зовсім не прив'язується ваги до того, що про Гоголя сказав великий український ерудит більш як сотню літ тому.

А проте питання аналізи й оцінки Кулішевої праці над Гоголем являється одною з основних, якщо не найважливішою проблемою сучасного „гоголезнавства". Адже праця Куліша була першим і вирішальним етапом у цій ділянці, що своїм тривким вкладом намітила основні шляхи досліду. Тому вона й досі не втратила своєї вартости в науці.

І власне ціль нашої студії з'ясувати працю Куліша над Гоголем у таких ділянках:

а) історично-біографічний,
б) ідейно-світоглядовій,
в) редакційно-видавничій,
г) літературно-критичній.

У зв'язку з цим матеріял у цій студії впорядковано й проаналізовано в таких основних розділах:

1. Біографія Куліша з увагою на його діяльність як літературного критика взагалі;
2. Світогляд Куліша й світогляд Гоголя,
3. Кулішеве дослідження творчости Гоголя,
4. Цензурний тиск,
5. Значення Кулішевої праці над Гоголем як першого етапу наукового гоголезнавства.

Вищенаведені проблеми надзвичайно актуальні у сучаснім гоголезнавстві. Але звернімося тепер до більше загальних аспектів нашої теми.

Народився Пантелеймон Олександрович Куліш 8-го серпня 1819 року у Воронежі в сім'ї заможного селянина козацького походження. Домашні умови й навчання сприяли тому, що вже у ранніх роках свого життя молодий Куліш став українським патріотом. Це, звичайно, позитивне явище, бо у школах і ґімназіях викладовою мовою була російська.

Куліш невпинно цікавився й українською літературою та фольклором. У студентські роки він випадково натрапив на збірку **„Українські народні пісні",** упорядковану М. Максимовичем. Він купив її за останні гроші, вивчив її напам'ять, деклямував з неї думи та вкладав свою душу в народні пісні. Знамениті образи українського епосу заволоділи ними і в його душі прокинулася національна свідомість. І в один день — як свідчить про себе Куліш — із „великоруського" народника він став народником „малоруським".

З подвійним завзяттям Куліш продовжував вивчати історію, географію й літописи України, а літом він відвідував місця козацької слави, записуючи народні пісні, леґенди й перекази про запоріжців. У Київському університеті студент Куліш познайомився з професором М. Максимовичем і під його керівництвом він збирав дальші фольклорні матеріяли та друкував у 1840 році свої перші оповідання.

З характерною йому наполегливістю Куліш швидко просувався вперед, хоч йому й не дозволили закінчити університету.

Активна участь у культурному житті України зблизила Куліша з Т. Г. Шевченком, М. Костомаровим, О. Марковичем, В. Білозерським; а в 1847 році Куліш одружився з сестрою останнього, Ганною Білозерською, відомою письменницею, яка писала під псевдонімом Ганна Барвінок. На весіллі Т. Шевченко був боярином.

З найкращими надіями молоде подружжя відправлялося за кордон студіювати слов'янські мови, але по дорозі у Варшаві Куліша заарештували у зв'язку з Кирило-Методіївським братством. На допиті в Петро-Павлівській кріпості Куліш тримався гідно, одначе був засуджений на коротке ув'язнення та на дворічне заслання з забороною писати й працювати в міністерстві освіти. Згадаймо, що в цій справі був засуджений на довгорічну каторгу між іншими „братчиками" і Т. Г. Шевченко.

Хоч на засланні в Тулі Куліш часто і бідував, він все таки продовжував вивчати класиків античної літератури, а потім, обминаючи заборону, видавав свої твори під різними псевдонімами.

Уже в студентські роки Куліш захоплювався оповіданнями Миколи Васильовича Гоголя з українського життя. Несподівана смерть Гоголя 4-го березня 1852 року спонукала Куліша відразу ж відізватися з приводу великої втрати біографічною статтею. Тому в квітні місяці він надрукував російською мовою **„Декілька рис для біографії М. В. Гоголя".** Що це не тимчасове захоплення, викликане глибокою пошаною до дорогого письменника-земляка, видно з того, що на протязі майже 30 років Куліш продовжував свої дослідження над біографією й творчістю Гоголя.

Друга праця Куліша — **„Спроба біографії Миколи Васильовича Гоголя",** була видана 1854 року. Він зібрав для неї багато біографічних матеріялів, листів, тощо. Але й ця, з першого погляду вдала розвідка, відкрила Кулішеві нові перспективи. Він продовжував вивчати життєпис і творчість Гоголя, і з цього приводу завітав до матері й до рідні Гоголя у Василівку, а взимку 1854-55 року жив у сім'ї Аксакових в Абрамцеві. Ця сім'я зберегла велику кількість гоголівських паперів та листувань; від Аксакових

записав Куліш також багато спогадів та вражень про Гоголя. В наслідок старанних досліджень Куліш в 1856 році надрукував російською мовою двотомну працю під назвою **„Записки про життя Миколи Васильовича Гоголя"** під псевдонімом Ніколай М.

Після смерти царя Миколи I 1855 року в Росії повіяло свіжим духом. Заговорили про реформу, повернулись із заслання Костомаров, а потім і Шевченко, у 1856 році Куліш одержав дозвіл друкувати твори, хоч цензура мусіла звертати на них „строжайшее вніманіе".

Відлигу в політичному кліматі Куліш відмітив напруженою продуктивною працею: в 1857 році він відкрив у Петербурзі власну друкарню й видавав низку цінних різноманітних збірок, оповідань, історичних досліджень. У цьому ж році надрукував Куліш і свій історичний роман **„Чорна рада. Хроніка 1663 року".** Цей перший український роман Куліш закінчив уже в 1846 році, але через арешт і заслання не міг його видати. Того ж 1857 року **„Чорна рада"** вийшла і російською мовою. До цього видання письменник написав епілог російською мовою під назвою **„Про відношення малоросійської словесности до загальноруської",** ідейний зміст якого по-різному оцінений критиками. Для нашої теми епілог цікавий тим, що Куліш в ньому зокрема висловлював свої погляди на значення творчости Гоголя.

Від появи перших творів Гоголя українці жаліли, що вони були написані російською мовою, а не українською. Безперечно, Куліш розділяв цей погляд. Але він бачив у цьому не лише нещастя, а також і позитивні наслідки та вказав на обставини, що були причиною того, чому Гоголь писав російською мовою. Так, наприклад, Куліш аргументував, що Гоголь у свій час не міг володіти українською мовою в такій мірі, щоб не зупинятися на кожному творчому кроці, бо в той час ще не було єдиної української ортографії.

Та й сам Гоголь був незадоволений своїми творами, бо відчував, що не приніс тієї користи ближньому, яку могло б принести лише рідне слово рідному серцю.

Куліш указував, що Гоголь все своє життя збирав український фольклор і мав значний успіх у цьому. Але українські архіви й літописи були не розроблені, історія не вивчена, етнографічні студії тільки почалися. Коли б Гоголь

зайнявся цими проблемами, йому життя не вистачало б і він нічого не дав би того, що в літературі типічно належить йому.

Гоголеві було не під силу написати історичного роману, бо не було ще в тому часі належних історичних праць. Тому він в **„Тарасі Бульбі"** в потемках щодо історичних подій і часів; але тим більше читач милується різнорідністю світла й кольорів коли багата фантазія Гоголя втілюється в український побут, пісню або леґенду.

У свій час, застерігає Куліш, Гоголь не міг знати більше про Україну, ніж він знав. У творах Гоголя звучить поетичним гомоном України. У них Гоголь образно й переконливо показав не лише українцям, але і всьому світові і розум, і серце й душу українського народу, який своєю стародавньою літературою, літописами й фольклором доводить, що його культура старша від польської (а також і московської). Указуючи на велич в минулому та на нові пробудження в українській літературі в сучасному йому часі, Куліш пророчить дальший розквіт української культури в майбутньому. Тому й твори Гоголя дали сильний поштовх до вивчення української культури в цілому. Ці зусилля в свою чергу уможливили таким письменникам, як Квітці-Основ'яненкові, ввести українців в селянську хату в повісті **„Маруся'** уже не на чужій, а на рідній мові. А з Квіткою появились інші.

У своїй же друкарні Куліш видав в 1857 році російською мовою **„Твори й листи М. В. Гоголя"** в шістьох томах. Гоголівські рукописи Куліш друкував за текстом Трушковського, який був частково перевірений Гоголем у 1851-52 роках. Справа в тому, що в 1842 році Гоголь доручив М. Прокоповичеві видання своїх творів і дав йому широкі права в коректурі. Гоголь був невдоволений багатьма поправками й тому почав виправляти тексти рукописів. Після його смерти цю роботу продовжували Шевирьов, Ліхонін і Трушковський, бо, на жаль, Прокопович виправив не тільки пунктуаційні й правописні помилки, але взявся й за синтаксичну та стильову коректуру, перекладаючи зокрема велику кількість українізмів на російську мову. З цього часу гоголезнавці мають справу з проблемою нашарування, цебто з різницею в текстах творів Гоголя.

Через виправки інших редакторів стало чим далі, тим тяжче відрізняти поправки Гоголя від „поправок" окремих редакторів. Тому й досі не вдалося встановити оригінального тексту Гоголя. Дослідження над цією проблемою продовжуються.

Крім творів Гоголя Куліш включив в своє видання й ранні редакції **„Тараса Бульби", „Портрета",** частини з другого тому **„Мертвих душ"** та уривки незакінчених повістей. Таким чином Куліш врятував ранні варіянти деяких творів Гоголя від можливої продажі. Порівнюючи основні тексти з ранніми варіянтами, гоголезнавці мають змогу вивчати мистецько-ідейний розвиток та методи праці Гоголя. Цю можливість ми завдячуємо сумлінній далекозорості Куліша.

Але всі його заслуги у вищеподаному обсязі відносно незначні з важливістю останніх двох томів, в які Кулішеві вдалося включити до 780 листів. Це перше видання гоголівських листів було єдиним на протязі 19--го століття. В 1901 році В. І. Шенрок видав 1177 листів, а Академічне видання творів Гоголя налічує до 1300 листів. Без наполегливих старань Куліша воно було б багато біднішим. Він користувався майже виключно оригінальними листами й при тому дуже чітко. Побіч з наявними листами вони є найбільш надійними для гоголезнавства.

На жаль, Куліш мусів робити цілу низку пропусків в текстах листів — частково, щоб задовольнити цензуру, частково за вимогами власників листів. Довелось Кулішеві і зашифрувати багато імен, бо часто тільки на цих умовах, йому давали окремі особи дозвіл на друкування Гоголевих листів. Незважаючи на всі обмеження, Кулішеве видання творів і листів Гоголя має першорядне значення:

Насамперед, листи дозволяють доповнювати ті деталі із Гоголевого життєпису, які не задокументовані іншими джерелами;

Подруге, вони дозволяють відтворити ідейну настанову та еволюцію світогляду Гоголя;

Врешті, його листи мають і літературну вартість як епістолярна спадщина з усіма її жанровими, мовними та стилістичними особливостями.

Куліш високо цінив Гоголеве листування у своїх гоголезнавчих працях і вважав, що в своїх листах Гоголь є кращим автобіографом і що коли вдалося би зібрати все

його листування, то небагато залишилося б додати до зрозуміння його внутрішнього життя.

У 1858 році Куліш збагатив гоголіяну виданням вартісної **„Переписки М. В. Гоголя з А. А. Івановим"** та **„Записками О. С. Пушкіна до М. В. Гоголя".**

Крім вищенаведених літературно-біографічних та критичних студій Куліша про Гоголя варто й назвати його біографічну працю **„М. В. Гоголь — Ліцей князя Безбородька",** 1859 року, яку він виправив і доповнив у 1881 році під назвою **„М. В. Гоголь. — Гімназія вищих наук і ліцей князя Безбородька".**

Усі названі твори, Куліш мав друкувати російською мовою. Але він невгамовно боровся за право видавати твори рідною мовою. Ці заходи завершилися виходом однієї книги альманаху **„Хата"** 1860 року, в якому були вміщені твори кращих українських письменників того часу.

В справі нашої теми нас в альманахові цікавить Кулішеве **„Передне слово до громади. Погляд на українську словесність".** У ньому Куліш з ентузіязмом виголошує хвалу й славу становленню української мови. Наводимо кілька уривків, що мають особливе відношення до нашої теми:

„Дивне отце діло, панове громадо, наша словесность українська! Не було, не було її..., а тепер — ось тобі на!... Здається, нам би тільки йти за ними (росіянами та німцями) слідом і одну літературу гуртом создавати. Ні, нам чогось іншого заманулось, і вже не десять і не двадцять років Україна на свою самостайню словесность почувається. Охотніше почали наші хлоп'ята слухати бурлацьке юродство Котляревського, аніж чепуркувату карамзинщину. Як же появив Квітка на світ свою „Марусю", то вже хіба щирі паненята — такі, що й няньки в них були німкені, — од неї одвертались. Що вже там ні друковано по столицях — нічим так нашому брату не догоджено. Те ми читали смакуючи, а „Марусю" плачучи; так тут уже хоть і не кажи, що нам рідніше...

А тут іще й земляк наш Гоголь почастував нашу громаду гарним, да ще й заправленим по-нашому, спотикачем; то здавалось нам, що вже й додому з того бенкету не втрапимо. Як же гукнув свою пісню Шевченко, да вивів нас у степ, да провів скрізь понад Дніпром аж до Лиману, то де той і хміль у нас подівся! Протверезив нас наш рідний кобзар, наче в вишневому саду по росі покачав, і вже з того часу іншим смаком нам у словесності запахло...

Навіки добрі картини й наш Гоголь понамальовував. Нехай воно й буде собі по кінець світу до любої вподоби кожному, хто розуміє всяку красу і правду, якою б її мовою не вимовлено... Тільки ж бо у гостях, кажуть, добре, а дома лучше. Побенкетувавши на тому пишному чужоземному бенкеті, рвемося ми тепер, мов із неволі, у рідні села, степи й луги. Там нам любо, там нам здорово і на серденьку легко!..”

Куліш явно підкреслював національно-психологічні й фольклорно-етнографічні аспекти в розвитку української літератури. Тому ця стаття — одна із його програмових статтей, бо сентиментально-дидактичний напрямок в літературі, культурницькі ідеї та боротьба за самостійню словесность були близькі Кулішеві.

Дальшою значною подією в українському гоголезнавстві було видання журналу **„Основа”** (1860—1862) в Петербурзі. В численних статтях Куліш дав літературно-критичні оцінки письменників української словесности. Центральне місце в них Куліш уділив чотирьом статтям під назвою **„Гоголь як автор повістей із українського життя (й історії”),** 1861 року. В цій своїй головній критичній розвідці про Гоголя Куліш показав його не тільки як великого живописця, що своїми ранніми творами дав основний поштовх до зацікавлення Україною, але і застерігав, що потішальні образи у **„Вечорах на хуторі біля Диканьки”** не показують реального життя українського народу. На його погляд вони зображені карикатурно, тенденційно. Але в цьому винен не стільки Гоголь, як українська етнографія й народознавство, що в той час знаходилися в зародковому стані.

Виходячи з цього, Куліш виступав за реалістичне зображення українського життя в художній літературі. Він критикував не тільки Гоголя, а також і Котляревського, Гулака-Артемовського, Гребінку, Нечуя-Левицького та інших насамперед за тенденції етнографічної викривленості й карикатурности.

Деякі літературознавці вважають, що Куліш надмірно осуджував письменників на базі критично-етнографічного принципу. Але незважаючи на це і на деякі недоліки „гарячого” Куліша, його наполегливе зосередження на принципі реалістичної літератури і правдивого зображення життя і побуту українського народу оцінюється позитивно для дальшого розвитку української літератури.

Заступався Куліш за Гоголя і в наступні роки в такій статті як **„Декілька слів про оборону Гоголя і нападків його земляків"**, 1861 року, та в **„Гоголь перед судом викривальної літератури. Рецензія на князя Н. Герсеванова"** в 1862 році.

Він був переконаний, що Україна проявлялась у все виразніших формах і зробила великий крок вперед так в культурі, як в пізнанні своєї ролі завдяки великому впливові Гоголя. Куліш знав, що важливою проблемою в світогляді Гоголя є питання мови й національної приналежности. Починаючи від Шевченка, сучасники називають Гоголя „другом" і „братом" й ставилися до нього як до українця. Це відношення підтримували пізніше М. Драгоманов, М. Грушевський і інші, які своїми дослідами прийшли в основному до тих же висновків, що й Куліш, а саме, що Гоголь належить також і до української літератури і що він дав українству все те, що міг дати в своєму часові й у тих обставинах, в яких він жив.

На цьому закінчуємо огляд праці Куліша в гоголезнавстві. Дотримуючися теми, майже нічого не було сказано про Гоголя, який за короткий час свого життя став письменником світового значення. Нічого й не сказано про інші праці Куліша. А він надзвичайно цікава постать.

Все своє життя Куліш шукав шляху розвитку й захисту українського слова. Він є передовим діячем у 1850-60 роках у громадському житті в Україні, він і організатор літературного руху. Не раз їздив Куліш за кордон, щоб утримувати культурні зв'язки з Европою. Не раз він мав і рішучий вплив на розвиток української культури на Заході.

Не раз ідеологічні суперечки відокремлювали Куліша від земляків; його не розуміли й обвинувачували в ренеґатстві. Його палка вдача в цьому йому не допомогала.

Тепер ми цінимо Куліша зокрема як першого кращого знавця української мови і як основоположника української наукової мови. Він вірив у силу українського слова в майбутньому, вірив, що дивуватимуться люди, як в такій темряві в тяжкі роки реакції працювали; вірив, що „Слово наше невмируще", як він писав за кілька місяців до своєї смерти.

Та на цьому далеко не вичерпані заслуги Куліша. Ми назвали декілька праць Куліша про Гоголя, а бібліографія

Є. Кирилюка зареєструвала 601 видання Кулішевих творів, статтей, рецензій, тощо від 1840—1927 р., а бібліографія писань про Куліша за 1857—1927 роки дійшли до 345. Але й числа неспроможні дати повної уяви про цього великого українського вченого.

Після 1927 року порівнююче мало видано, а чіткого обліку виданого не маємо. Відчувається нове зацікавлення Кулішем, бо його вплив знаходимо майже в усіх ділянках українознавства, зокрема в гоголезнавстві.

Із збірки „Досвітки" (1862 р.)

ПІОНЄР

I.

Я не поет і не історик, ні!
Я — піонєр з сокирою важкою:
Терен колючий в рідній стороні
Вирубую трудящою рукою.
Нераз кроплю свою роботу й кровю,
Та весело так поратись менї.

II.

З великого наслїдьдя по князях
Зробили козаки нам дике поле,
Все в бодяках, тернах та в чагарах,
Кому на радощі, кому на горе.
Наслїднє поле без устанку коле
Правицю у тяжких її трудах.

Нехай сумують инші, не сумуй,
Робітнику безплатний, піонєре,
І кожного на подвиг свій готуй,
Кому твою дорогу праця стеле.
Коли ж орда про тебе брехнї меле,
Ти на дурну дурноту мовчки плюй.

КНИГАРНЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ

Книгарня Українського Голосу у Вінніпеґу, Манітоба, має великий вибір книжок в українській мові, як белетристика, історично-наукові твори, шкільні підручники, література для дітей і молоді, музичні твори, книжки в англійській мові з українською тематикою і інші.

Нижче подані назви поручається читацькі публіці для доповнення домашніх і громадських бібліотек.

UKRAINIAN VOICE,
P. O. Box 3629, Sta. B, Winnipeg, Man. R2W 3R4

АНТОНИЧ — Богдан Ігор Антонич. Збірка поезій, за редакцією Святослава Гординського і Богдана Рубчака. Стор. 400. Ціна $5.50

АНДРІЙ ВОЙНАРОВСЬКИЙ — Любомир Винар. Історичний нарис. Стор. 127. Ціна $1.95

AMOR PATRIAE (Любов до Батьківщини) Панас Феденко. Історична повість. Стор. 256. Ціна $4.00

БАГРЯНИЙ ХРЕСТ — Семен Ордівський. Історична повість з 1657 р. Стор. 135. Ціна $1.50

БОГ ВОГНЮ — Ольга Мак. Повість у трьох томах з бразилійського життя. Кожний том має поверх 300 стор. За 3 томи ціна $6.50

БУРЯ НАД ЛЬВОВОМ — В. Марська. Повість у двох частинах. Стор. 212. Ціна $2.45

*) **БЛИЗНЯТА** — Тарас Шевченко. Це одна з прекрасних повістей, себто прозорих творів поета. Стор. 144. Ціна $1.50

БАТЬКИ І ДІТИ — Тоня Горохович. Збірник есей про виховання дітей в рідній культурі. Стор. 136. Ціна $1.50

БУЗЬКОВИЙ ЦВІТ — Марія Цуканова. Збірка оповідань. Стор. 128. Ціна $1.10

БОА КОНСТРІКТОР — Іван Франко. Повість. Стор. 92. Ціна .... $ .75

БРОДИ — Олег Лисак. Збірка статей і нарисів. Стор. 164. Ціна $2.00

БЕРЕГ ЧЕКАНЬ — Василь Симоненко. Вибір і коментарі Івана Кошелівця. Стор. 219. Ціна $2.75

БЛУДНИЙ СИН — Іван Завзятий. Роман у двох частинах. Стор. 295. Ціна $2.25

ВІД СЯНУ ПО КРИМ — М. С. Чарторийський. Спомини учасника III похідної групи-південь. Стор. 222. Ціна $2.25

В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА — Ольга Кобилянська. Захоплюючий роман. Стор. 189. Ціна $1.50

ВИНА І КАРА — Ф. М. Достоєвський. Повість в двох томах. Стор. 542. Ціна за два томи $2.00

В ОБІЙМАХ МЕЛЬПОМЕНИ — Дарія Ярославська. Роман. Стор. 413. Ціна $2.00

ВІЧНІ ВОГНІ АЛБЕРТИ — Докія Гуменна. З подорожі по Альберті. Стор. 183. Ціна $2.00

ВИБРАНЕ — Ганна Мандрика. Збірник есей на літературні і громадські теми. Стор. 104. Ціна $2.50

ВОЛИНЬ — Улас Самчук. Три томи: „Куди тече річка", стор. 323, „Війна і революція", стор. 398; „Батько і син", стор. 395. Ціна $15.00

ВИДАТНІ ЖІНКИ УКРАЇНИ — Наталія Полонська-Василенко. Жінки княжої доби. Українські жінки Литовсько-Польської доби. Жінки доби Гетьманщини. Українські жінки XIX—XX ст. Стор. 160 в твердій полотняній оправі. Ціна $6.00

ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ — Микола Лазорський. Роман, Автор висвітлює дуже цікаву добу і постать гетьмана К. Розумовського. Стор. 752. Ціна $7.00

ГЕТЬМАН ПИЛИП ОРЛИК — Б. Д. Крупніцький. Життєпис гетьмана. Стор. 78. Ціна $1.40

ГОЛГОТА УКРАЇНИ — Дмитро Соловей. Злочин Москви супроти України. Стор. 228. Ціна $2.00

ГЕНЕРАЛ W — Б. Полянич. Шпигунська повість. Стор. 249. Ціна $2.00

ГЕТЬМАН П. САГАЙДАЧНИЙ. — З повісті Д. Мордовця, з додатками й одмінами, переробила М. Загірня. Історичне оповідання. Ціна $1.65

ДРУЗІ МОЇХ ДНІВ — Іван Боднарчук. Збірка новель. Ст. 96. Ціна $1.00

ДОВБУШ — Віталій Волков. Роман про славного народнього героя Гуцульщини. Стор. 304. Ціна $2.50

ДЛЯ ДОМАШНЬОГО ОГНИЩА. Іван Франко. Повість. Стор. 140. Ціна ..... $ .85

ДОН СЕҐУНДО СОМБРА — Рікардо Гурайльдес. Повість. Переклад з еспанської мови. Стор. 303. Ціна $2.20

ЗЕМЛЯ — Ольга Кобилянська. Повість. У ній відкривається велика драма селянської сім'ї — кохання, краса природи, сила повіря, звичаї. Стор. 325. Ціна $1.95

ЗАХАР БЕРКУТ — Іван Франко. Повість. Спеціяльне видання для шкіл з українсько-англійським словником. Ціна $3.00

ЗАПИСКИ ПОЛОНЕНОГО — О. Кобець. Цікаві спогади написані повістярським стилем. Стор. 414. Ціна $3.90

ЗАЛІЗНИЙ ШЛЯХ. — Рекс Біч. Повість у 2-ох частинах. Переклад з англійського. Стор. 254. Ціна $2.50

ЗОЛОТА ОСІНЬ — М. І. Мандрика. Поезії (1905—1957). Ціна $2.00

ІНШИЙ СВІТ — ІНШІ ДНІ — Ольга Войценко. Репортаж з подорожі по країнах Европи в 1958 р. Стор. 204. Ціна $2.00

ІШЛИ ДІДИ НА МУКИ — В. Будзиновський. Введення в історію України. Стор. 32. Ціна $1.00

КАЙДАШЕВА СІМЯ — Іван Нечуй-Левицький. Повість з селянського життя. Стор. 148. Ціна $1.00

КОРДОНИ ПАДУТЬ — Іван Смолій. Повість з подій в Україні у другій світовій війні. Стор. 160. Ціна $1.50

КАРМЕЛЮК — М. П. Старицький. Історичний роман в 3-ох томах. Стор. 661. Ціна $5.00

КАНАДІЙСЬКІ МІСЦЕВІ НАЗВИ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ. — Ярослав Рудницький. Стор. 88. Ціна $2.00

КВІТИ — Ф. Онуфрійчук. Наукова праця про квіти. Ст. 103. Ціна $1.00

КНЯЗЬ ЯРОСЛАВ ОСМОМИСЛ — Осип Назарук. Українська історична повість з 12 ст. Стор. 448. Ціна $4.00

КНЯЖА СЛАВА — Антін Лотоцький. Історичне оповідання. Видано спеціяльно для шкільного читання. Стор. 235. Ціна $2.50

КОРОТКА ІСТОРІЯ КОЗАЧЧИНИ — Володимир Антонович. Про козацькі часи на Україні. Стор. 232. Формат кишенковий. Ціна $2.00

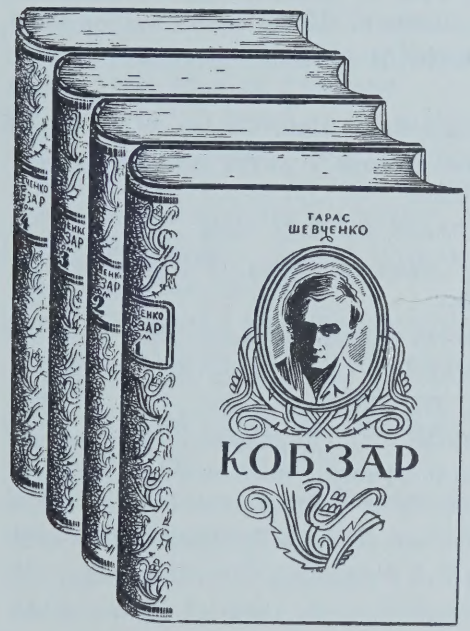

КОБЗАР — У 4-ох томах. Проф. Леоніда Білецького. Разом має майже 2,000 стор. Багато малюнків поета і кольорові картини. Полотняна оправа. Ціна $30.00

КОБЗАР — з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича. Видання люксусове в полотняній оправі. Стор. 431. Ціна $9.50

КОБЗАР — Повне видання творів Т. Шевченка, за редакцією Павла Зайцева. 14 томів, поезія, проза, статті, пояснення. Ціна $75.00

КОБЗА ТА КОБЗАРІ — Василь Ємець. З бібліографічним додатком З. Кузелі. Стор. 111. Ціна $1.25

КОБЗА І БАНДУРА — Павло Конопленко-Запорожець. Нариси про кобзарське мистецтво, про думи і пісні. Стор. 168. Ціна $3.00

ЛІКИ ПІД НОГАМИ — Юрій Липа. Про лічниці зела. Ілюстрована. Стор. 111. Ціна $2.00

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ В КАНАДІ — Ольга Войценко. Том І-ий. — Стор. 295, піонерська доба — 1874—1918. Том ІІ-ий — доба росту й диференціяції. 1919—1924, Стор. 393. Том. ІІІ-ий — доба росту й диференції. 1925—1929. Стор. 307. Том IV-ий — доба росту й диференціяції: роки 1930—1939. Стор. 477. Ціна за 4 томи в м'якій оправі $18.00; в твердій полотняній оправі $24.00

ЛЮДИ СТАРОЇ УКРАЇНИ — Олександер Оглоблин. Стор. 326. Ціна $3.30

ЛЮДИНА ЛЮДИНОЮ — Юрій Еберс. Роман з перших віків християнства. Ціна $1.00

ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ — Іван Багряний. Роман. З часів другої світової війни на землях України. Стор. 329. Ціна $5.50

ЛІРА — Українські народні пісні з нотами. Усіх пісень 364. В твердій оправі. Ціна $5.50

МАЛЬВИ — Роман Іваничук. Історичний роман з часів турецької неволі. Стор. 243. Ціна $3.00

МИКОЛА ШЛЕМКЕВИЧ — Силюета, й спогади про нього — філософа, науковця, критика, літературознавця, блискучого промовця, члена НТШ й УВАН. Стор. 46. Ціна $1.00

МАЛОВІДОМЕ З ІСТОРІЇ РИМСЬКОЇ ЦЕРКВИ — Василь Кудрик. Том І. Стор. 235, ціна .75. Том ІІ. Стор. 284, ціна .75. Том ІІІ. Стор. 252, ціна .75. Том ІV. Стор. 265, ціна .75. Том VI. Стор. 215, ціна .75

МЕЛХИСЕДИК ЗНАЧКО-ЯВОРСЬКИЙ. Додаток до „Маловідоме з історії Римської Церкви". Стор. 217. Ціна ..... .75

МАЗЕПА — В. І. Мандрика. Поема. Стор. 87. Ціна $2.00

МАТЕРІЯЛИ ДО ФРАНКІЯНИ В КАНАДІ — Ольга Войценко. 1910—1950. Ціна $1.00

МОЇ ЖИТТЄВІ СТУДІЇ — Олександер Брик. Ціна $5.00

МАҐІЧНЕ МІСТО — М. Петрівський. Новеля з життя українських поселенців в Америці з образками. Ціна ..... $ .75

МАНДРІВНИК — М. І. Мандрика. Поема. Стор. 21. Ціна $1.50

МИРГОРОДСЬКИЙ ЯРМАРОК — Олена Звичайна. З життя українського народу під совєтами. Ціна ..... $ .60

МРІЯ — Еміль Золя. Роман. Переклад з французького. Ціна ..... .50

МОЇ ПІОНЕРСЬКІ ПРИГОДИ В КАНАДІ — Автобіографічна розповідь Августина Романюка. Стор. 228. Ціна $2.00

МОЇ СПОМИНИ ПРО ДАВНЕ МИНУЛЕ — Д. Дорошенко. Спогади, що висвітлюють сторінки з історії культурного і політичного життя українців в роках 1901—1914. Ціна $1.25. У твердій оправі $2.50

МИКИТА ҐАЙДАЙ — Тарас Шевченко. Уривок із драми. Переклад з російської мови на українську М. І. Мандрика. Сторін 16. Ціна .40

МАНЕКЕНИ — Іван Смолій. Новелі. Стор. 175. Ціна $1.50

МЕЧ І КНИГА — Володимир Барагура. Історичні оповідання. Ціна $1.50

НА П'ЯТДЕСЯТІЙ ПАРАЛЕЛІ — Роман Рахманний. Книжка має чотири частини: „На чужій присвоєній землі", „На нашій не своїй землі", „Зустріч на п'ятдесятій паралелі", „Обабіч української греблі". Передмова Івана Сирника. Стор. 266. Ціна $3.75

МАЛОВІДОМЕ З ІСТОРІЇ РИМСЬКОЇ ЦЕРКВИ — Василь Кудрик. 4 томи. Кожний том .75. Ціна 4-ох томів $3.00

НАУЧКА — Стефанія Пауш. Нариси з піонерського життя. Ціна $1.50

НАШІ ВИЗНАЧНІ ЖІНКИ — Софія Русова. Біографічні оповідання про українських письменниць. Ціна ..... .75

НЕЗВИЧАЙНІ ПРИГОДИ МАТІЯ САНДОРФА — Юлій Верн. Захоплююча повість славного французького письменника про героїчні под-

виги угорських патріотів в боротьбі за самостійність. Два томи. Ціна $2.00

НА ПАНЦИРНОМУ ПОТЯГУ „ОТАМАН МЕЛЬНИК". Спогади з 1918—1919 років. І. Паньків. Ціна ..... .50

НАРЕЧЕНИЙ — Оксана Керч. Повість. Стор. 279. Ціна $3.50

НА УХОДАХ — Андрій Чайковський. Повість. Два томи. Стор. 236. Ціна $2.20

НОВЕЛІ — С. Васильченко. 15 оповідань. Стор. 128. Ціна $1.25

НАША НЕ СВОЯ ЗЕМЛЯ — Людмила Коваленко. Трилогія. Том І. „Степові обрії". З життя населення частини України над Азовським морем. Стор. 226. Ціна $2.25
Том ІІ. „Прорість". Про нове покоління — діти перших героїв повісти. Стор. 256. Ціна $2.85
Том ІІІ. „Її окрадену збудили". Про українську революцію, про новіші часи, нову владу на „нашій не своїй землі". Стор. 240. Ціна $2.75

НЕОПАЛИМА КУПИНА. — У двох частинах. „Роксоляна", оповідання і „Єлисавета Гулевичина", розповідь, в першій ч. Ціна $1.50; „Максим Березовський" і „Артем Ведель" композитори, в другій частині. Ціна $1.50. Ціна на 2 частини $3.00

НЕ СЛОВОМ ЄДИНИМ — Роман Рахманний. Основна тема книжки — боротьба за гідність української людини, а зокрема в т. зв. „Суверенній Україні", де жорстокий окупаційний режим намагається усіми засобами знищити цю гідність. Сторін 84. Ціна $2.00

ПЕРЕКУСНИЧОК — Віталій Волков. Оповідання, статті та фейлетони. Естрада. Стор. 216. Ціна $2.50

ПЕРЕДВІСНИКИ І ТВОРЦІ ЛИСТОПАДОВОГО ЗРИВУ — Степан Волинець. Західньо-українські громадські і політичні діячі. Стор. 324. Ціна $4.00

ПІД ГАРЯЧИМ СОНЦЕМ АФРИКИ — Юрій Ф. Шумовський. 37 ілюстрацій. Стор. 170. Ціна $1.75

ПРИЧЕПА — Іван Нечуй-Левицький. Повість. Стор. 275 Ціна $1.95

ПРИГОДИ РУБЕНСА — Анатоль Галан. Повість. Стор. 117. Ціна $1.75

ПРОКЛИНАЮ — І. Шкварко. Оповідання політичного вязня українця з останньої світової війни. Стор. 216. Ціна $1.00

ПОЛУМ'Я — Юліян Радзикевич. Роман. Стор. 390. Ціна $5.00

ПЕТРО ГАВРИСИШИН — М. І. Марунчак. Піонер-будівничий Шашкевичівської дільниці (Пойнт Доґлес) у Вінніпеґу. Стор. 110. Ціна $1.00

ПІСНЯ ПРО ГАЯВАТУ — Генрі Лонґфелло. Переклад Оксани Соловей. Стор. 40. Ціна ..... .75

ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ В ВІННІПЕҐУ. — Матеріяли до книги зібрав і написав Семен Ковбель. Стор. 863. Ціна $8.50

ПОРТРЕТИ В ПРОФІЛЬ — Евген Онацький. Читається як дуже цікава повість. Стор. 298. Ціна $4.95

ПАТРІОТ — Микола Лазорський. Історична повість. Стор. 309. Ціна $5.00

РОКИ БУРІ І НАТИСКУ — Олекса Грищенко. Спогади мистця, 1908—1918. Ілюстрована. Стор. 104. Ціна $2.00

РОСТРІЛЯНА МУЗА — Яр. Славутич. Сильвети. Стор. 93. Ціна $1.20

РОТОНДА ДУШЕГУБЦІВ — Т. Осьмачка. Оповідання. Стор. 365. Ціна $3.50

СЕЛЯНСЬКА САНАТОРІЯ — Олена Звичайна. Повість. Стор. 218. Ціна $1.65

СЛІДАМИ ЖИТТЯ — Іван Піддубний. Спогади і думки автора. Стор. 397. Ціна $5.00

СВЯТА ПОЧАЇВСЬКА ЛАВРА — Митрополита Іларіона. Церковно-Історична монографія. Стор. 398. Ціна $4.00

СОБОР — Олесь Гончар. Роман. Стор. 239. Ціна $3.25

СІМ НІМЕЦЬКИХ НОВЕЛЬ — перекладач, Михайло Орест. Стор. 131. Ціна $1.65

СПОГАДИ ФРОНТОВИКА — Є. Загачевський. Одисея сірого „коляборанта". Стор. 237. Ціна $1.50

ТАРАС БУЛЬБА — Микола Гоголь. Історична повість. Стор. 148. Ціна $1.50

1917 РІК — Володимир Кедровський. Спогади члена українського військового генерального комітету. Стор. 526. Ціна $7.50

ТРОФЕЇ — Яр Славутич. Поеми, 1938—1963. Стор. 320. Ціна $4.00

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ — Олександер Брик (1918—1921) у 50-ліття відновлення Української Держави. Стор. 150. Ціна $4.00

ТОДІР СОКІР — Галина Журба. На тлі історії. Роман. Стор. 336. Ціна $5.50

УКРАЇНСЬКА ЖІНКА В ХОРЕОГРАФІЇ — Марія Пастернакова. Описано про початки танцю, історію, народні танки і балет. Стор. 238, в оправі $4.00, брош. $3.00

УКРАЇНА У БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ — д-р Михайло Шкільник. 1917—1921 р. Стор. 365, в оправі. Ціна $7.50

УКРАЇНСЬКИЙ ТРИЗУБ І ПРАПОР — В. Січинський. Тут є докладні відомості про український прапор, національні герби і інші. Стор. 71. Ціна **$1.00**

УКРАЇНА МОЇХ БЛАКИТНИХ ДНІВ — Олекса Грищенко. Спогади. Стор. 249. Ціна $2.80

ХМАРИ — Іван Нечуй-Левицький. Повість. Стор. 360. Ціна $2.50

ХАТИНА — Вінсенте Бляско Ібанес. Повість з еспанського життя. Стор. 243. Ціна ..... .75

КНИЖКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ З УКРАЇНСЬКОЮ ТЕМАТИКОЮ

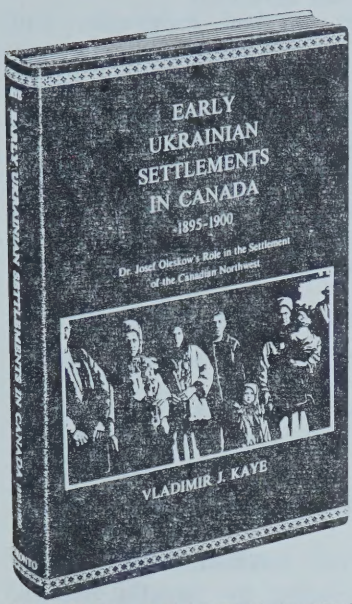

EARLY UKRAINIAN SETTLEMENTS IN CANADA 1895—1900. Dr. Josef Oleskow's role in the settlement of the Canadian Northwest, by Vladimir J. Kaye (Kysilevskyj). Illustrated, cloth bound. Price $12.50

CANADIAN TAPESTRY — Doris E. Yanda — collection of poems. Price $3.50

THE STONE CROSS. A collection of 32 short stories by the Ukrainian writer, Vasyl Stefanyk. 164 pages. Hard cover with jacket. Price $5.95

THE UKRAINIAN CANADIANS: A HISTORY by M. H. Marunchak. Published in 1970, contains 792 pages. Price $20.00

FATHER AGAPIUS HONCHARENKO. First Ukrainian Priest in the United States. By Theodore Luciw. 223 pages. Hard cover. Price $8.25

LESYA UKRAINKA. Selected Works translated by Vera Rich. Life and Work by Constantine Bida. 259 pages. Price $7.50

THEIR LAND. An Anthology of Ukrainian Short Stories by 21 Ukrainian authors. Edited by Michael Luchkovich. 328 pages. Hard cover. Price 5.50

NESTOR MAKHNO. The Life of an Anarchist. by Victor Peters. 133 pages. Paper cover. Price $3.95

TWO YEARS IN SOVIET UKRAINE. A Canadian's personal account of Russian oppression and the growing opposition. By John Kolasky, 264 pages, paper cover. Price $3.95

VILNI ZEMLI — Free Lands, by J. G. MacGregor. A colourful and entertaining history of the Ukrainian migration. 274 pages. Price $12.50

TUSYA AND THE POT OF GOLD. — Children's book. From an old Ukrainian Folktale retold and illustrated by YAROSLAVA, Cloth bound, full page colored illustrations. Price $5.50

THE POETICAL WORKS OF TARAS SHEVCHENKO, The Kobzar. — Translated by C. H Andrusyshen and Watson Kirkconnell. Pages 563. Price $10.00

THE UKRAINIAN POETS — Selected and translated into English Verse by C. H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. Pages 500. Price $7.50

CONVERSATIONAL UKRAINIAN, Revised edition, by Yar Slavutych Price $11.00

HISTORY OF UKRAINIAN LITERATURE IN CANADA by M. I. Mandryka, illustrated, paper backs $6.00, cloth bound. Price $7.50

UKRAINIAN ARTS — A collection of authoritative articles on Ukraine's folk and fine arts. Compiled by Olya Dmytriw, edited by Anne Mitz. 217 pp. Price $8.25

UKRAINE: A CONCISE ENCYCLOPAEDIA

VOL. 1 — Pages 1,130. General information physical geography and natural history, population, ethnography, language, history, culture and literature. Price $45.00

VOL. 2 — Pages 1,394. Essays on law and government, the church, art, theater, music, dance, the cinema, the sciences, education, the press, libraries, the national economy, social history, public health, the armed forces and Ukrainians abroad. Numerous illustrations, maps and diagrams, and statistical tables supplement the text. Price $60.00

PRICE FOR VOL. I & VOL II $100.00

THE UKRAINIANS IN CANADA by Ol'ha Woycenko. Illustrated, cloth bound. Price $8.00

MANITOBA MOSAIC OF PLACE NAMES by J. B Rudnyckyj. Price $3.00 soft bound — $4.50 cloth bound.

*) **TRADITIONAL UKRAINIAN COOKERY** fifth printing by Savella Stechishin, 496 pages, cloth bound, with a super-cover. Price $8.50

POEMS, TARAS SHEVCHENKO, in Ukrainian, English, French and German — George S. N. Luckyj, Pages 116. Price $5.00

A MODERN UKRAINIAN GRAMMAR — Geo. Luckyj and Jar. Rudnyckyj. Pages 186 ..... $3.50

MY ENCOUNTERS WITH FRENCH ARTISTS — by Alexis Gritchenko (Memoirs of an Artist). Pages 54 ..... $2.00

UKRAINIAN GRAMMAR — by J. W. Stechishin. 5th printing. Pages 502 ..... $6.00

UKRAINE — The Sorrest Spot of Europe — The Polish pacification of the Ukraine. Pages 67 & Map ..... .75

ENGLISH UKRAINIAN DICTIONARY — Compiled by John Salastin, 75,000 words. Pages 893 ..... $7.00

UKRAINIAN ENGLISH DICTIONARY — Compiled by C. H. Andrusyshen and J. N. Krett, assisted by Helen Virginia Andrusyshen, 130,000 entries. Pages 1,163 ..... $20.00

UKRAINIAN-ENGLISH & ENGLISH-UKRAINIAN DICTIONARY — pocket edition. Pages 446 ..... $4.95

SONG OUT OF DARKNESS — Selected Poems Taras Shevchenko — translated by Vera Rich. Pages 128 ..... $3.00

З М І С Т

Стор.

Календарні справи і історичний календар 4-32

Григорій Сковорода — П. Роєнко 35

Дочка Пилата — Іван Вазов 49

Киянка на престолі Франції — д-р В. С. Бережний 53

Моїй Землі — Віталій Коротич 60

Бандура — Дмитро Тягнигоре 61

Шевченко як християнин — проф. І. Власовський 63

Стрілецькі могили 68

Моя перша школа — М. Г. Гикавий 69

Осінь в горах — О. Н. Грановський 99

До сторіччя українця — „Короля Папуасів" — Яр. Рудницький 103

Значення звука „Г" в українській мові — Пант. Ковалів 104

Київ — Я. Сокіл 106

Два промінні дні — А. Юриняк 107

Де тії струни — Леся Українка 112

Чи не почати б українсько-канадійської історії „Згори"? — Яр. Рудницький 113

Якщо прийде журба — Леся Українка 119

Ukrainians in the Manitoba Mosaic — Ol'ha Woycenko 121

The Norman Conquest of England — E. Anne Harvey 131

The Political Structure of Ukraine During the Kozak Period — M. H. Hykawy 146

Різдво 1942 р. — Петро Роєнко 161

Куліш як гоголезнавець — Г. Д. Вібе 172

Книгарня „Українського Голосу" 183-190

Обкладинка — Григорій Сковорода — малюнок художника Сергія Артюшенка.

A49757